JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

CESTOPIS JIŘÍHO TEKTANDERA Z JABLONNÉHO

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.**
Konzultant práce: **PhDr. Věra Pospíšilová**
Autor práce: **Bc. Jitka Anderlová**
Studijní obor: Bohemistika (navazující)
Ročník: 2.

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 27. dubna 2011

……

Ráda bych poděkovala PhDr. Věře Pospíšilové a doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc. za pečlivé vedení diplomové práce, za inspirativní rady, trpělivost a čas, který mi věnovaly. Dále děkuji Mgr. Aleně Lejskové, Ph.D za konzultace k překladu analyzovaného cestopisu. Mé poděkování patří také Společnosti přátel historie města Jablonného v Podještědí, která mi usnadnila přístup k potřebným informacím.

Anotace

Současná literární historie vyzdvihuje z humanistické cestopisné literatury především díla psaná v českém jazyce. V pozadí, anebo zcela opomíjeny zůstávají cestopisy v jazycích cizích, ačkoli jejich poznávací funkce není nijak oslabena.

Předkládaná práce se snaží tento způsob nazírání alespoň částečně narušit a včlenit do české literární tradice dílo českého cestovatele psané v německém jazyce. Jiří Tektander z Jablonného, autor cestopisu, zaznamenal zážitky a postřehy z diplomatické mise, kterou vyslal Rudolf II. k perskému šáhu Abbásovi Velikému v roce 1602. Tektander se stal prvním Čechem, který navštívil a popsal Perskou říši a Arménii. Byl zároveň jediným Rudolfovým vyslancem ze tří vypravených poselstev, který dalekou cestu přežil. Ve své době se analyzované dílo těšilo značné oblibě a dočkalo se dalších dvou vydání. V důsledku pobělohorských událostí však upadlo v zapomnění.

Cílem práce je tedy jisté obrození Tektanderova cestopisu a zároveň snaha o jeho přijetí do pomyslné vytříbené skupiny českých humanistických děl. Práce se pokouší zmapovat trasu císařského poselstva, prozkoumat navštívené lokality, porovnat zaznamenaná fakta s realitou a v neposlední řadě vše zasadit do historického kontextu.

Annotation

Current literary history mainly highlights humanistic travel publications written in the Czech language. Voyages in the foreign languages are staying in the background of the literary field or unfortunately are even neglected in spite of the fact that their cognitive function is not weakened.

Submitted thesis is trying to break or disturb this way of observing at least and at the same time attempts to intergrate the German-written work by the Czech traveller into the Czech literary tradition. Jiří Tektander from Jablonné, the author of the voyage, wrote down his experiences and remarks of the diplomatic mission, which had been delegated to Persian Shah Abbas the Great by Rudolph II. in 1602. Tektander became the first Czech man who visited and described Persian Empire and Armenia. He was the only one from Rudolph´s Ministers who survived the long course in three arranged expeditions. At that time our analysed work was very popular and was also published twice. In spite of its popularity, the revolutionary year and the events happened after the beginning of the November 1620 was unfortunately fatal for that work and it was almost neglected.

The aim of this thesis is a kind of revival of the Tektander´s vovage and also it is an attempt to include this work in the imaginary refined humanistic literature. This thesis is trying to map the trace of the Emperor´s delegation, explore visited locations, also compare remarked facts with the reality and finally insert to the historical context.

Obsah

Úvod 9
1 Vymezení pojmu cestopis a jeho dichotomie 11
2 Vývoj cestopisů v českých zemích 14
3 Politický kontext diplomatické cesty Rudolfova poselstva 19
3.1 Habsburská monarchie 19
3.2 Persie 22
3.3 Vzájemné vztahy mezi Habsburky a Peršany 24
4 Jiří Tektander 27
5 Krátký a pravdivý popis putování z Prahy přes Slezsko, Polsko, Moskvu, Tatarsko k carskému dvoru v Persii v letech 1602-1604 30
5.1 Edice 30
5.2 Výprava 33
5.3 První kroky delegace 34
5.4 Moskva 39
5.5 Z Moskvy do Tabrízu 44
5.6 Persie 51
5.7 Vsuvka o perských obyčejích 55
5.8 Dobývání Arménie 60
5.9 Z Jerevanu do Moskvy 62
5.10 Z Moskvy do Prahy 65
6 Komparace cestopisu Jiřího Tektandera s vybranými cestopisy 15. a 16. století 67
6.1 Fikce versus realita 67
6.2 Dynamické a statické části textů 68
6.3 Motivace k putování 70
6.4 Průsečíky tvorby i života autorů 72
6.5 Závěr komparace 74
Závěr 76
Literatura 80
Přílohy 88

Úvod

Tradice cestopisných děl a jejich obliba sahá až do starověku, ačkoli ve stylistické i tematické výstavbě tohoto žánru došlo k mnoha změnám. V době vydání Tektanderova cestopisu, tedy v roce 1608, byly cestopisy pro společnost zdrojem informací, prostředkem k poznávání čehosi neznámého a nového, ale zároveň jejich četba sloužila i jako způsob zábavného trávení volného času. V oblibě byla především česky psaná díla z konce 16. století, která mnohdy pojednávala o Osmanské říši a přibližovala tím čtenáři zemi dlouhodobého politického nepřítele. Mezi taková díla patřily i cestopisy Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic, Oldřicha Prefáta z Vlkanova a Václava Vratislava z Mitrovic. Tehdejší vzdělaná veřejnost však dokázala ocenit i díla psaná v jazyce německém, neboť národnostní složení obyvatel v českých zemích napomáhalo bilingvnímu literárnímu prostředí. I Tektanderův cestopis, psaný v německém jazyce, se stal velmi čtenou a populární publikací, o čemž svědčí i fakt, že dílo bylo v následujících dvou letech opět vydáno. Je tedy otázkou, z jakého důvodu poklesl zájem o tento cestopis, který byl pro čtenáře atraktivní nejen exotikou popisovaných krajů, ale také dobrodružným a napínavým příběhem autorovy cesty.

Předložená práce se pokouší dokázat, že cestopis Jiřího Tektandera je neprávem opomíjeným dílem, které svou literární kvalitou dosahuje stejné úrovně, jaká je přičítána obdobným cestopisným publikacím z doby humanismu.

První kapitola stručně vymezuje definici pojmu cestopis a podává výklad o tom, jakým způsobem byl tento žánr vnímán a reflektován ve společnosti.

Další kapitola shrnuje vývoj cestopisů v českých zemích a uvádí nejvýznamnější díla s touto tematikou.

Následující část pojednává o historickém kontextu, který podkresluje celé Tektanderovo dílo. Napjatá politická situace v podstatě umožnila vznik analyzovaného cestopisu a odráží se i v jeho dílčích tématech.

Čtvrtá kapitola obsahuje životopisná fakta, která se podařilo o Jiřím Tektanderovi shromáždit. Vzhledem k tomu, že kronika města Jablonné v Podještědí zahrnuje přesnější informace až od dob po autorově dětství, není těchto faktů příliš. Většinu údajů vyhledal dr. Rudolf Wolkan, který se zasloužil o první vydání tohoto cestopisu na českém území, a to koncem 19. století. I přes snahu a ochotu současného

dobrovolného sdružení Společnost přátel historie města Jablonné v Podještědí se nepodařilo k této práci získat mnoho nových informací z autorova života.

Nejobsáhlejší kapitola, kapitola pátá, se již věnuje rozboru samotného Tektanderova cestopisu. S nadsázkou lze říci, že absolvuje společně s vypravěčem textu jeho cestu z Prahy přes Moskvu až do Persie, a poté zase zpět. Během toho se snaží komentovat popisovaná fakta a doplňovat je o novější a přesnější informace o objektech zájmu. V případě zaznamenaných památek dodává jejich přesné názvy a důležité údaje. Některé Tektanderovy poznámky také nejsou zcela přesné a správné, proto bylo nezbytné uvést je na pravou míru. Důležitým elementem v této části práce jsou popisované zvyky a tradice obyvatel navštívených zemí, které bylo potřeba vysvětlit či upřesnit. Významným výstupem z analýzy samotného textu cestopisu jsou vytvořené mapy, jež obsahují trasy poselstva při cestě do Persie i při cestě zpět.

V poslední části práce je Tektanderovo dílo porovnáno s výše zmíněnými cestopisy z období humanismu, tedy s dílem Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic, Oldřicha Prefáta z Vlkanova a Václava Vratislava z Mitrovic. Ke komparaci byl použit i cestopis Václava Šaška z Bířkova, který byl sepsán o století dříve než díla ostatní a neobsahuje tedy renesanční tvůrčí postupy. Svým významem je však ke komparaci zajisté oprávněn.

Informace získané k sepsání diplomové práce jsou čerpány z publikací a časopisů uvedených v seznamu literatury. Vedle nich se pramenem staly také internetové zdroje. Ty sloužily především v případech, kdy bylo nutné vyhledat fakta o komentovaných památkách či jejich datacích.

Přímé citace z Tektanderova cestopisu jsou čerpány ze tří zdrojů. První vydání díla z roku 1608 přeložila autorka diplomové práce, pasáže z vydání z roku 1609 byly přeloženy Jiřím Bečkou v knize *Česká touha cestovatelská* a úryvky z vydání posledního, tedy z roku 1610, pořídila taktéž autorka diplomové práce, s výjimkou jedné citace přeložené J. Benešem v díle Ctirada Kučery *Po cestách přátelství*.

1 Vymezení pojmu cestopis a jeho dichotomie

Odborná literatura charakterizuje cestopis jako *„žánr literatury dokumentární, publicistické nebo umělecké, jehož tématem je popis nebo vylíčení autorovy cesty do cizích zemí nebo do krajin a které obsahuje záznamy anebo postřehy o jejich zvláštnostech geografických, národopisných, kulturních, sociálních apod.“*[1]

Již samotný vznik cestopisu předurčil vývoj tohoto žánru k dichotomii, k rozkolu mezi dvěma odlišnými liniemi autorova pojetí. První tendencí, která se v cestopisných dílech vyskytuje, je inklinace k fakticitě, k reálnému zobrazení skutečnosti, jaké preferoval již Platón se svým pojmem diegesis.[2] Oponentem prvního způsobu zobrazování je tendence k částečné nebo úplné fikci, jež si klade za cíl upoutat čtenáře a učinit pro něj vyprávění atraktivnější. Faktem zůstává, že středověký čtenář nedokázal nebo nechtěl dokázat rozlišit hranici mezi těmito dvěma narativními postupy. Částečně je to dáno jeho nedostatečným vzděláním a značně omezenými obzory na poli geografie, kultury a politologie. Středem jeho vnitřního světa byl Bůh, Písmo a vše, co se bezprostředně dotýkalo jeho osobního života. Částečně lze důvod spatřovat v tom, že dobovému čtenáři sloužila literatura spíše jako zprostředkovatel zábavy a morálního ponaučení. Netoužil tolik po přesných faktech z dálných krajů jako po dobrodružných příbězích a napětí zažívaném při jejich vnímání. Přesto zůstávaly vzdálené země a místa označovaná na mapě jako „hic sunt leones“ neustálým a neodolatelným lákadlem pro potenciální autory i pro potenciální recipienty.

To se změnilo s příchodem renesance a humanismu do evropské kultury. Obrovská vlna touhy po poznání zcela změnila lidské vnímání okolního světa. Zájem o vlastní nitro a kajícné myšlenky se transformoval v zájem o objevování nových oblastí a možností lidského života, o poznávání jiných kultur, jazyků, zvyklostí a v neposlední řadě v zájem o cesty do cizích zemí. Autoři cestopisných děl se snažili zaznamenat spatřené skutečnosti věrně, přesně a pochopitelně, neboť jejich tvorba se často stávala jakýmsi manuálem pro poutě jejich následovníků. S rozšiřujícími se znalostmi a zkušenostmi čtenářského publika si také autor nemohl dovolit zakomponování vymyšlených, bájných postav či jevů do svého vyprávění, úmyslně i neúmyslně mystifikovat recipienty již nebylo tak snadné jako v dřívějších dobách.

---

[1] VLAŠÍN, Š. et al. (1984): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel.
[2] PLATÓN (2009): *Ústava*. Praha: Oikoymenh.

Nyní se již vytvořila ostřejší hranice ve vnímání faktů a fikce v (cestopisné) literatuře, ačkoli tyto dvě linie nikdy nelze zcela a úplně odlišit. Žádné dílo nemůže být považováno za absolutně pravdivé, neboť pravda je zde vždy zprostředkována autorským subjektem, který se ze své podstaty nikdy nemůže stát objektivním zaznamenatelem. Fikční literatura oproti tomu může obsahovat pravdivá fakta, má však výsadu v tom, že si je smí modifikovat a přetvářet podle vlastních představ.[3]

Nejčastěji užívaným příkladem pro aplikaci fikčních teorií či teorií založených na faktech se stalo dílo Marca Pola *Divisament dou Monde*, přezdívané *Milion*, a *Cestopis tzv. Mandevilla*. První kniha reprezentuje realistickou linii cestopisu, ačkoli dobové přijetí ji řadilo do skupiny děl fikčních a Marco Polo byl označován za lháře. Cena *Milionu* vzrostla až s přibývajícími svědectvími z východních zemí. Dílo Sira Johna Mandevilla ze St. Albans dnes symbolizuje fikční cestopisnou větev. Celá staletí však bylo považováno za pravdivé popsání cest a zážitků anglického rytíře (ještě v roce 1897 zařadil Tadra Mandevillovo dílo mezi souhrn cestopisů)[4], dokud nebyla díky téměř detektivním snahám literárních vědců, jako byli Yule, Warner, Bovenschen a Hamelius, odhalena skutečnost. Nejenže byl Mandevillův cestopis podvrhem, o tom se spekulovalo již v době jeho vzniku, ale koncem 19. století byl odkryt fakt, že zcela smyšlený je i sám autor. Výsledkem bádání po autorově identitě jsou dvě jména, z nichž jedno pravděpodobně náleží pisateli tohoto senzaci budícího díla. První a častěji zmiňovanou variantou je autorství lutyšského lékaře Jeana de Bourgoigna, druhou možností je pak sepsání příběhu lutyšským klerikem Jeanem d´Outremeusem.[5]

Se zjištěním nových faktů o jednom z nejúspěšnějších děl středověku a raného novověku se vyskytla otázka, jak toto dílo hodnotit. Skutečný autor pravděpodobně žádnou cestu nevykonal, a pokud ano, tak pouze do bližších zemí. Své poznatky o cizině však čerpal z několika spisů, jako jsou díla Wilhelma z Boldensele, Odorika z Pordenone, Giovanniho de Pian Carpini, Alberta z Aix a dalších.[6] Není možné nazvat dílo opravdovým cestopisem, neboť se jedná o kompilaci cestopisných faktů s přidáním autorových vlastních fantastických příběhů a skutečností. Jisté východisko nabízí

---

[3] Srov. COHNOVÁ (2009): *Co dělá fikci fikcí*. Praha: Academia.

[4] TADRA, F. (1897): *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských.* Praha: Královská česká společnost nauk, s. 2.

[5] ŠIMEK, F. – KAŇÁK, M. (1963): Doslov. In MANDEVILLE, J. de, *Cestopis tzv. Mandevilla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, s. 196.

[6] GREENBLATT, S. (2004): *Podivuhodná vlastnictví*. Praha: Karolinum, s. 45.

Janáček, když spis nazve „tak zvaný cestopis“.[7] Ačkoli získal Mandeville přízviska jako „nadaný lhář“ a „plagiátor“, neměl by se jeho počin posuzovat tak přísně. Jak uvádí Petrů, citování a přejímání obsahu z knihy do knihy bylo ve středověku běžnou praxí a autoři nepovažovali za nutné uvádět původní zdroje informací. Bourgoine prý pouze *„vynaložil mnoho úsilí, aby přesvědčil čtenáře, že líčí cestu skutečně vykonanou a podává informace zcela spolehlivé, neboť zřejmě chápal své dílo jako pramen informací o exotickém, ale reálně existujícím světě*“.[8]

V české literatuře se však více uplatnila linie, kterou stanovil Polův cestopis. Petrů tento styl tvoření nazval „theatrum universitatis rerum“ neboli „divadlo světa“. Takováto díla zprostředkovávají čtenáři poznání vnějšího světa a zároveň *„postihují zvláštní dramatičnost vznikající z odhalování skutečnosti v procesu jejího poznávání, tedy přesně to, co dnes chápeme jako podstatný rys literatury faktu*“.[9]

[7] JANÁČEK, J. (1963): Předmluva. In MANDEVILLE, J. de, *Cestopis tzv. Mandevilla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, s. 9.

[8] PETRŮ, E. (1984): *Vzrušující skutečnost*. Ostrava: Profil, s. 50.

[9] Ibid.: 53-54.

2 Vývoj cestopisů v českých zemích

Cestopis jako druh dokumentárně-zábavné literatury se v českých zemích objevuje v podobě překladů již koncem 14. století, kdy Václav Vavřinec z Březové přeložil do češtiny celoevropsky proslulé dílo *Cestopis tzv. Mandevilla*. V téže době vyšel v českých zemích i překlad stejně známého díla *Milion* od Marca Pola. Jak je popsáno výše, tato dvě díla předznamenala dichotomii cestopisného žánru a položila základy pro cestopisnou tradici v české literatuře.

Pomineme-li český původ Odorika z Pordenone a jeho dílo *Liber de Terra sancta* ze 14. století, první původní český cestopis sepsal až v 15. století panoš Jaroslav. Jeho dílo lze však spíše přiřadit k deníkovým záznamům subjektivních zážitků z diplomatické cesty, kterou podnikl jako člen poselstva Albrechta Kostky z Postupic k francouzskému králi.[10] Na přelomu 60. a 70. let 15. století vydal Václav Šašek z Bířkova svůj *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa*, jenž byl záznamem o diplomatické misi vyslané Jiřím z Poděbrad na vybrané evropské dvory. Šašek ve svém vyprávění úmyslně či neúmyslně potlačil politické ambice výpravy a zprostředkoval dobovému čtenáři poznatky o kultuře, obyvatelích a zvycích navštívených zemí.[11]

Vnitřní žánrovou změnu v cestopise přinesl nástup humanismu koncem 15. století a počátkem 16. století. Kvůli politické situaci a především kvůli husitským válkám byly humanistické snahy zprostředkovány české společnosti s časovým odstupem oproti jiným evropským zemím. Česká kultura si nástup renesance a humanismu modifikovala podle vlastních tradic, čímž vzniklo svébytné pojetí těchto nových směrů. Příznivější přijetí však nalezlo v českém prostředí spíše humanistické hnutí, které zde mělo jistou tradici již z dob Karla IV.[12] Cílem humanismu bylo přeměnit jediný zájem středověkého člověka, zájem o Boha a Písmo, v zájem o člověka. Humanisté se pokoušeli spojit pasivní víru s aktivní rozumovou činností člověka a kladli důraz na jedince a jeho samostatné myšlení.[13]

---

[10] TICHÁ, Z. (1984): *Cesta starší české literatury*. Praha: Panorama, s. 155.
[11] ŠAŠEK Z BÍŘKOVA, V. (1974): *Deník o jízdě a putování* ... Praha: Československý spisovatel.
[12] GALÍK, J. (et al.) (1994): *Panorama české literatury*. Praha: Rubico, s. 59.
[13] HRABÁK, J. - JEŘÁBEK, D. – TICHÁ, Z. (1984): *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Panorama, s. 97.

Nově nabytá touha po poznání se projevila i v zájmu o cizí země a kultury. Vlna cestovatelů přinesla do české literatury velký počet děl s cestopisnou tematikou. Oblíbené se staly cesty do Svaté země motivované seznámením se s prostředím prvotního křesťanství. Jejich výsledkem jsou díla Jana Hasištejnského z Lobkovic *Putování léta Páně 1493 k Svatému hrobu vykonané* a Martina Kabátníka *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta* z přelomu 15. a 16. století, které podle Kabátníkova vyprávění zaznamenal litomyšlský městský písař Adam Bakalář.[14] Tyto cesty vyvrcholily ve století 16., kdy se staly obvyklými tzv. kavalírské cesty neboli výpravy bohatých šlechtických synů s doprovodem za poznáním cizí země.[15] Jejich cesty se orientovaly směrem na východ a neomezovaly se pouze na evropské země jako v 15. století. Bylo to dáno i domněnkou, že na západ od Evropy neleží nic než oceán, a tudíž se cizinou rozuměly výhradně země ležící na východě.[16] Exotikou a tajuplností Východu se zvyšovala atraktivita cestopisných děl. Vysoce společensky ceněna byla právě pouť do Svaté země, jejíž vykonavatel posléze získal jistou prestiž. Takové cesty vykonali například Oldřich Prefát z Vlkanova, který své podrobné a přesné postřehy zachytil v díle *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny*, a Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic se svým dílem *Putování aneb Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic a na Pecce z království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v pusté Arábii*. S tureckým prostředím seznamuje české recipienty Václav Vratislav z Mitrovic, jenž se vydal jako člen poselstva Rudolfa II. do Konstantinopole. Svědectví o centru Osmanské říše a o politických konfliktech zaznamenal v díle *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. O střední Evropě a Itálii referoval Bedřich z Donína, např. v díle *Cesta do Vlach* (1593).

Počátkem 17. století zaznamenal Jiří Tektander skutečnosti spatřené při cestě do Persie v německy psaném cestopisném díle *Krátký a pravdivý popis putování z Prahy přes Slezsko, Polsko, Moskvu, Tatarsko k carskému dvoru v Persii v letech 1602-1604*. Kniha však dosud nebyla v českém jazyce vydána, ačkoli části cestopisu byly přeloženy

---

[14] GALÍK, J. et al. (1994): *Panorama české literatury*. Praha: Rubico, s. 62.

[15] LEIBETSEDER, M. (2004): *Die Kavalierstour: Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert.* Köln: Böhlau, s. 9.

[16] SCHEINOSTOVÁ, A. (2004): Stvoření místa ve středověkém cestopise. *Česká literatura* 52, č. 2, s. 157.

Jiřím Bečkou v knižní kompilaci vybraných českých cestopisů 17. století *Česká touha cestovatelská* a J. Benešem v knize *Po cestách přátelství*.

Důsledky bělohorské bitvy z roku 1620 postihly všechny oblasti života české společnosti. Nucená emigrace české šlechty podstatně snížila počet vzdělaného českého publika, stejně jako počet potenciálních autorů (nejen) cestopisných děl. S tím souviselo i poněmčování měšťanstva a následná literární tvorba v jazyce německém a latinském. Veškerá kultura se soustředila v rukách jezuitského řádu, díky němuž si však český jazyk udržel vysokou úroveň. Nebyl sice oficiálním jazykem společnosti, avšak jeho kvality neupadaly, ba naopak, v jezuitských tiscích se např. obohacovala česká slovní zásoba.[17]

Během 17. a 18. století bylo v českých zemích vydáno mnoho cestopisných děl vzniklých v souvislosti s misijními úlohami jezuitů, františkánů a dominikánů, ale podnikaly se i cesty zcela soukromé. Reprezentantem tohoto období je např. dílo *Island aneb Krátké vypsání ostrova Islandu* (1638) Daniela Strejce-Vettera, dále popis Jižní Ameriky a indiánského prostředí od misionáře Samuela Fritze v *Deníku o cestě p. Samuela Fritze* (...) (1689-91) nebo *Relace z ostrovů Mariánských* (1682) od misionáře Augustina Strobacha.[18] Od druhé poloviny 18. století vzniká ve všech literaturách typ uměleckého cestopisu jako intelektuální reflexe společenských a kulturních poměrů navštívených zemí. Rozvoj intelektuálně pojatého cestopisu přiklonil žánr blíže k publicistice. [19]

V první polovině 19. století byla knižní produkce cestopisného žánru nízká a vydávala se především středověká a renesanční díla. Od 40. let počet knižních cestopisů vzrostl a do české literatury se zařadila díla jako *Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841 konanou* (1843) Jana Kollára, *Cesty a procházky po Halické zemi* (1844) Karla Vladislava (Františka) Zapa a *Cesta Slováka k bratrům slavenským na Moravě a v Čechách* (1841) Jozefa Miloslava Hurbana. V 60. letech 19. století byl vydán oblíbený cestopis *Cesty do Itálie* (1820-1823) Miloty Zdirada Poláka, který byl

[17] TICHÁ, Z. (1984): *Cesta starší české literatury*. Praha: Panorama, s. 228.
[18] MARTÍNKOVÉ, M. a J. (2006): *Čeští cestovatelé a mořeplavci*. Praha: Albatros.
[19] PAVERA, L. – VŠETIČKA, F. (2002): *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, s. 59.

dobovému publiku znám v časopisecké verzi již v letech dvacátých. Právě časopisová forma během 19. století nahrazovala knižní produkci v cestopisném žánru.[20]

Konec 19. století přinesl významný nárůst počtu cestopisných děl českých autorů. Zážitky ze svých poutí zprostředkovali veřejnosti osobnosti jako Emil Holub s dílem *Sedm let v jižní Africe* (1880-1881) a *Druhá cesta po jižní Africe - Z Kapského města do země Mašukulumbů* (1890), Josef Kořenský s *Cestou kolem světa I + II* (1894) a cestopisem *Žaponsko* (1899) a Enrique Stanko Vráz se svou knihou *Z cest E. St. Vráze* (1898). Vycházela však i díla dnes poměrně opomíjených autorů, jako byl např. Josef Wünsch s cestopisy *Po souši a po moři* (1880) a *Z blízka i z dáli* (1887), Pavel Durdík s díly *O domácím životě Niasovců* (1884), *U lidožroutů: Obrázky ze severní Sumatry* (1897), Otakar Feistmantel s cestopisem *O náboženství a posvátných místech obyvatel Východní Indie*, publikovaným ve Světozoru r. 1884. Do české literatury se nepochybně řadí i dílo pražského Němce Heinricha Klutschaka *Jako Eskymák mezi Eskymáky* (1881) a Philippa Viktora Paulitschke von Brügge *Harrar-Forschungsreise nach den Somal-und Gallaländer Ostafrikas* (1888).[21]

20. století a především technologický vývoj zcela změnily podobu cestopisu. Fotografie nahradily kresby, většina zemí již byla literárně zaznamenána, tudíž museli cestovatelé pro zvýšení atraktivity díla ke svému vyprávění připojovat neobvyklé zážitky, mapy, fotografie a rady pro případné následovníky jejich cest.

Ve vydávání cestopisů pokračoval Josef Kořenský, z jeho početné bibliografie např. díla *Australie* (1903), *Na jihu Nového Zélandu* (1908), *V Siamu a Číně* (1909), a také Enrique Stanko Vráz s cestopisy *Napříč rovníkovou Amerikou* (1900), *V Siamu, v zemi bílého slona* (1901), *Čína* (1904) a *Z dalekých světů* (1910). Významným českým cestovatelem byl zajisté i Jiří Baum, který své postřehy zaznamenal v dílech *Africkou divočinou: Autem z Prahy k Mysu Dobré Naděje* (1933), *Na březích Indického oceánu: Malajsko, Siam, Java a Ceylon* (1936) a *Toulky po USA* (1939) aj. Dalšími autory cestopisných děl 20. století byli např. Filip Oberländer s knihou *Lovecké jízdy po Severní Americe* (1911), českobudějovický rodák Ladislav Mikeš Pařízek s cestopisy *Afrika pod maskami* (1950) a *K pramenům Nigeru* (1963) a Josef Aul s dílem *V zemi Tamerlanově a Zarathuštrově* (1923-24). Společnou knihu *Dvojím rájem I + II* (1912,

[20] FAKTOROVÁ, V. (2008): *Mezi poznáním a imaginací: cestopis v obrozenecké literatuře*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 15.

[21] MARTÍNKOVÉ, M. a J. (2006): *Čeští cestovatelé a mořeplavci*. Praha: Albatros.

1925) vydali známí cestovatelé Jiří Viktor Daneš a Karel Domin. Další díla již publikovali samostatně, Daneš sepsal cestopis *Tři léta při Tichém oceáně* (1926) a Karel Domin zvěčnil své zážitky v díle *V říši marockého sultána* (1940). Významným cestovatelem a etnografem je Miloslav Stingl, jenž se během svých obdivuhodných cest stal čestným náčelníkem indiánského kmene Kikapú. Sepsal velké množství cestopisných publikací, např. *Tajemství indiánských pyramid* (1974) a *Neznámou Mikronésií* (1976). Opomenut by neměl zůstat ani světově proslulý český cestovatel a dobrodruh Jan Eskymo Welzl, jehož cestovatelské paměti vyšly s pomocí Rudolfa Těsnohlídka, Bedřicha Golombka a Edvarda Valenty v dílech *Paměti českého polárního lovce a zlatokopa* (1928) a *Třicet let na zlatém severu* (1930).

Pravděpodobně nejznámějšími cestovateli 20. století se však stali Jiří Hanzelka a Miroslav Zikmund. Tato legendární dvojice procestovala s vozy Tatra téměř celý svět a vše pečlivě zaznamenala v cestopisech, článcích a filmových materiálech. Knižně vydali např. cestopis *Afrika snů s skutečnosti* (1952), *Za lovci lebek* (1958), *Tisíc a dvě noci* (1967).[22]

S příchodem internetu se svět zdánlivě zmenšil, informace o všech místech světa jsou rychle dostupné a ve čtenářích tedy cestopisy nemusí podněcovat zvědavost v takové míře jako kdysi. Recipient je nyní zahlcen přesyceným knižním trhem se zdařilými i méně povedenými cestopisnými díly a oproti dřívějším dobám, kdy s vděkem přijímal každý literární počin s cestopisnou tematikou, je nucen pro vyhledání kvalitních informací provádět selekci. Přesto bude mít tento žánr v literatuře vždy své místo, což prokazuje i jeho schopnost akceptability v různých dobových diskurzech.

[22] MARTÍNKOVÉ, M. a J. (2006): *Čeští cestovatelé a mořeplavci*. Praha: Albatros.

3 Politický kontext diplomatické cesty Rudolfova poselstva

3.1 Habsburská monarchie

V srpnu roku 1526 turecká armáda drtivě porazila vojsko českého a uherského krále Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče. Sám král při útěku z bojiště utonul v okolních bažinách, čímž se uvolnilo místo na panovnickém trůně. Toho se však brzy ujal Ferdinand Habsburský (1503-1564) a započal tak několik staletí trvající tradici habsburských panovníků v zemích rakouských, českých a uherských.[23]

Již na počátku jeho vlády se vyskytly obavy o rozpínající se Osmanskou říši. Ta právě zažívala svůj největší rozkvět pod vládou sultána Sulejmána I., který neváhal podnikat výpady do východní části habsburského území. Jeho ambice však sahaly daleko výše. V rámci plánu proniknout až do střední Evropy počal sultán obléhat 21. září 1529 Vídeň. Díky strategickým schopnostem velitelů císařské armády a blížícím se nepříznivým klimatickým podmínkám se však město ubránilo a Osmané byli nuceni ustoupit zpět do Uher. Tímto střetem se však turecko-habsburský konflikt značně prohloubil. Uhry byly rozděleny na tři části: Horní (královské) Uhry, Sedmihradské knížectví a Budínský pašalik, který spravovali Osmané. Rozčlenění uherského území však dávalo podnět k mnoha dílčím svárům.[24]

Po smrti Ferdinanda I. roku 1562 nastoupil na habsburský trůn jeho syn Maxmilián II. (1527-1576). Jeho prioritou bylo udržovat klidné soužití všech náboženských skupin v monarchii a stabilitu říše. Tu ale narušovaly špatné vztahy s Turky, které vyvrcholily válkou v Uhrách v letech 1566-68. Maxmilián II. z této situace nevyšel vítězně a po uzavření míru byl dokonce nucen platit protivníkovi roční rentu ve výši 45 000 tolarů a poskytovat mnoho cenných darů a úplatků vysokým hodnostářům (měli v oblibě nádoby z ryzího zlata nebo z pozlaceného stříbra a stolní hodiny). Poplatek i úplatky bylo nutné odvádět včas a v plné výši. Habsburkům přispívali na poplatky i panovníci jiných evropských zemí, kteří si tak mohli přičítat zásluhy za obranu křesťanské Evropy před Turky.[25]

Se svou sestřenicí Marií Španělskou měl Maxmilián 16 potomků. Nástupnictví trůnu ještě před svou smrtí zajistil nejstaršímu synovi Rudolfu II. (1552-1612), který byl

---

[23] ČECHURA, J. (2008): *České země v letech 1526-1583*. Praha: Libri, s. 45-46.
[24] Ibid.: 47.
[25] JANÁČEK, J. (1987): *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 311-312.

spolu s bratrem Arnoštem dán na výchovu ke španělskému dvoru jejich strýce Filipa II. Habsburského. Rudolfovi se ve Španělsku dostalo výborného vzdělání, zájem projevoval především o umění a přírodní vědy. Téměř fanatický katolicismus v místní zemi jej však příliš neovlivnil. Do Vídně se Rudolf vrátil roku 1571 a již následující rok byl, díky diplomacii Maxmiliána II., korunován uherským králem. Maxmiliánovi se podařilo prosadit i Rudolfovu korunovaci králem českým v září roku 1575, o měsíc později i korunovaci římským císařem.[26]

Koncem roku 1576 umírá v Řezně Maxmilián II. a Rudolf II. se ujímá vlády. Podnikl tradiční holdovací cestu po zemích Koruny české a získal si tak na svou stranu české stavy. Za své sídlo si však prozatím zvolil Vídeň. Na počátku svého panování vyvíjel Rudolf značnou aktivitu v diplomatických vztazích s jinými zeměmi. Také byl nucen na nátlak rodiny schvalovat rekatolizaci monarchie. V náboženských otázkách byl však poměrně tolerantní, stejně jako jeho otec Maxmilián II., a proto nepodnikal v převážně nekatolických českých zemích zásadnější kroky k proklamaci katolicismu. Ve Vídni byla ale situace jiná a císař zde roku 1577 vydal zákaz konání nekatolických bohoslužeb. Náboženská otázka byla v habsburské monarchii, stejně jako ve zbytku Evropy, narůstajícím problémem, který ovlivnil rakousko-tureckou válku a vyústil v českých zemích do ozbrojeného konfliktu v roce 1620. Císař se prozatím snažil situaci mírnit, což prokazuje i tzv. Rudolfův majestát z 9. července 1609, který umožňoval svobodu vyznání všem obyvatelům Českého království.[27]

Roku 1583 přesídlil Rudolf II. se svým dvorem z Vídně do Prahy. Jedním z důvodů byla blízkost Vídně k neklidnému hraničnímu pásmu s Osmanskou říší, hlavní příčinou však byl únik z dosahu vlivu Rudolfova příbuzenstva, které na něj neustále vyvíjelo nátlak v politických a především náboženských záležitostech.[28]

Na počátku 90. let 16. století přicházely do střední Evropy zvěsti z Konstantinopole, Benátek i jiných měst o tom, že po ukončení války s Persií (roku 1590) zaměří turecká armáda svou pozornost na uherské země. Rudolfova diplomacie se snažila prodloužit mírovou smlouvu, a proto Rudolf narychlo vyměnil vyslance v Turecku – novým vyslancem se stal roku 1591 Fridrich Kreckwitz[29]. S ním se do Konstantinopole vydal i mladý Václav Vratislav z Mitrovic, který své zážitky později

---

[26] JANÁČEK, J. (1987): *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 139-140.
[27] ČECHURA, J. (2009): *České země v letech 1584-1620*. Praha: Libri, s. 85.
[28] JANÁČEK, J. (1987): *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 195-205.
[29] Často je uváděna i počeštěná podoba Bedřich Krekvic.

zvěčnil v poutavém cestopisu *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Habsburští se otevřenému konfliktu snažili vyvarovat, neboť z Rudolfova příbuzenstva nikdo nejevil sklony k vojenským schopnostem a sám Rudolf II. se s válečnou situací zblízka nesetkal až do svých čtyřiceti let.[30]

Již v červnu roku 1592 podnikl bosenský místodržitel Hasan Paša z vlastní iniciativy útok na pevnost Biháć v Chorvatsku, čímž vyvolal v monarchii velké znepokojení a hlasy po odplatě.[31] Začal tak několikaletý boj mezi Habsburky a Osmanskou říší, během nějž střídavě dosahovali oba protivníci dílčích vítězství. Vleklý spor vyčerpával obě země jak finančně, tak i na lidských ztrátách. Císař sám nevyvíjel v této záležitosti žádnou iniciativu a ponechával vedení války na své diplomacii a svých bratrech. Rudolfův postoj k válečné situaci změnilo až dobytí strategicky důležité pevnosti Ráb 29. 3. 1597. Císař znovu nabyl elánu, nacházel zalíbení v alegorických obrazech s tematikou válečného hrdinství a převzal do svých sbírek Turkům ukořistěné vzácnosti, jako byla zdobná brnění apod. [32]

Situace se však brzy změnila, když se během roku zhoršila Rudolfova duševní nemoc. Lékaři ji nazývali melancholií[33], avšak už v té době tušili, že císařova porucha je daleko vážnější. V říjnu roku 1600 se dokonce pokusil o sebevraždu. Z nejhorších fází nemoci pomohla Rudolfovi léčebná metoda dr. Jana Pistoria, který se snažil obrátit císařovu pozornost k jeho zálibám, tedy ke sbírkám umění. Rudolf se sice prudkých střídání nálad zcela nezbavil, ale jeho stav se výrazně zlepšil. Přesto jeho tzv. velká osobní krize trvala od roku 1597 až do roku 1601.[34]

I v těchto těžkých dobách se císař alespoň částečně věnoval diplomatickým stykům. Do Prahy přijela poselstva z různých zemí, například roku 1595 dorazilo poselstvo moskevského cara s obrovským darem – car nechal císaři doručit 50-60 vozů vzácných kožešin na důkaz toho, že by velmi uvítal vzájemnou spolupráci v bojích proti

---

[30] JANÁČEK, J. (1987): *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 313.
[31] Ibid.: 314.
[32] Ibid.: 326.
[33] Ve stejné době, kdy propukla císařova duševní krize, byla melancholie aktuálním tématem londýnské společnosti, neboť byla uvedena hra Williama Shakespeara Hamlet, dánský princ. HILSKÝ, M. (2001): Shakespearův Hamlet. In SHAKESPEARE, W., *Hamlet, dánský princ*. Praha: Torst, s. 14.
[34] JANÁČEK, J. (1987): *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 329-344.

Osmanům. Velké vzrušení vzbudil příjezd exotické delegace z Persie roku 1600 (další taková poselstva přicestovala ještě v letech 1604 a 1609).[35]

Rudolf II. byl nakloněn myšlence perského šáha na vytvoření protiturecké aliance a vyslal do Persie tři poselstva.[36] Zároveň musel soustředit pozornost na vnitropolitické záležitosti ve své monarchii, protože spory mezi katolíky a reformovanými církvemi se stále stupňovaly.

Roku 1601 učinili Osmané Habsburkům mírovou nabídku, neboť Peršané stále zesilovali tlak na jejich společné hranici, který následně vyvrcholil ve válečný konflikt. Císařova diplomacie však nabídku odmítla. Po osmi letech válčení považovali uzavření míru bez nadiktování si vlastních podmínek za nepřijatelné.[37] Roku 1604 dali podnět k jednání o smír opět Turci, pobízení obavou z případné dohody mezi Habsburky a Persií. Obě strany si však opět kladly podmínky neakceptovatelné pro protistranu, a proto z mírových jednání sešlo.[38]

Rudolfova zhoršující se nemoc a určitá pasivita nejen v politických záležitostech snižovaly jeho autoritu jako hlavy státu. Toho využil Rudolfův bratr Matyáš (1557-1619), dosud zastávající funkci místodržícího v Rakousku, a nechal se po důmyslných intrikánských tazích tajně jmenovat rodinnými příslušníky hlavou rodu. Postupně získával podporu stavů a jeho vliv v monarchii značně posílil. Roku 1606 uzavřel Matyáš mír s Turky a smlouvu odeslal Rudolfovi II. k ratifikaci. Císař i přes určité připomínky mírový pakt podepsal a ukončil tak patnáctiletou válku s Osmanskou říší.[39]

3.2 Persie

Dynastie Safíjovců, nazvaná podle jednoho ze svých nejstarších vůdců Šejcha Safího (1252-1334), pocházela ze severozápadního Íránu a z východní Anatolie. Na politickou scénu vstoupila koncem 15. století jako bojovné bratrstvo turkických jezdců, které brzy nabylo velkého vojenského a politického významu a neustále se rozšiřovalo. Postupně se z volného společenství stala disciplinovaná organizace, jež se upevnila roku 1501, kdy nový safíjovský vůdce Ismá´íl (1487-1524) se svými stoupenci dobyl Tabríz,

[35] Ibid.: 347.
[36] KUČERA, C. (1982): *Po cestách přátelství*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, s. 17.
[37] JANÁČEK, J. (1987): *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 369-70.
[38] Ibid.: 375.
[39] Ibid.: 398.

staré hlavní město Seldžuků v severozápadním Íránu, a prohlásil se šáhem. Tehdy bylo Ismá´ílovi pouhých 14 let. Za dalších deset let dobyl rozsáhlá území a vyhlásil jediným náboženstvím ve všech svých državách šíismus. Tím zasel počátek vážných náboženských svárů v tamní oblasti, který trvá dodnes, a značně posílil rozpor mezi Safíjovci a jejich odpůrci z řad sunnitů, především Osmany na západě. [40]

Po smrti Ismá´íla Peršané přišli o významnou část svého území ve prospěch Osmanů na západě a Uzbeků na východě a jejich zemí zmítala občanská válka.

Vzrůst a rozmach perské říše nastal s nástupem šáha Abbáse I. (též Abbáse Velikého, 1587-1629) na trůn. Abbás byl schopným vládcem, který prosadil reformy státní správy, dokázal říši ubránit před vnějšími nepřáteli a zároveň rozšířit perské území o Bahrajn, Ázerbajdžán, Arménii a Gruzii. Roku 1623 také znovu dobyl Irák včetně Bagdádu s posvátnými šíitskými městy Nadžaf a Karbalá. Byl však také nelítostným samovládcem, jehož kruté a podezíravé chování bylo ovlivněno občanskými válkami a vraždami příbuzných v jeho dětství[41] (o jeho krutosti se zmiňuje také Tektander ve svém cestopise). Sám Abbás ve svých šesti letech unikl pokusu o vraždu. Jeho strýc Ismá´íl II. se v obavě o svou vladařskou pozici rozhodl zavraždit všechny členy rodiny, kteří by jej v budoucnu mohli v čele Persie nahradit, a vyslal tedy vraha i ke svému synovci. Najatý vrah však přicestoval do Abbásovy blízkosti v době ramadánu a rozhodl se se skutkem vyčkat, dokud toto posvátné období neskončí. Během ramadánu nečekaně zemřel šáh Ismá´íl II. a vrahův úkol tedy pozbyl platnosti.[42]

Abbás roku 1598 přesunul hlavní město do Isfahánu, kam umístil i jádro nové pravidelné armády. Zavedl užívání střelných zbraní, zřídil jednotku dělostřelectva a jednotku mušketýrů. Ti byli obdobou a protiváhou osmanských janičarů. Mladí Arméni, Gruzínci i chlapci jiných národností byli ve velkém počtu odváděni do Isfahánu, kde se jim dostalo převýchovy podle perských potřeb a zvyklostí, a díky závislosti na milosti šáha byli později zařazeni jako jedni z nejspolehlivějších vojáků do armády.[43]

---

[40] AXWORTHY, M. (2009): *Dějiny Íránu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 104-105.
[41] Ibid.: 105.
[42] KUBÍČKOVÁ, V. (2005): Abbás Veliký – perský imperátor. *Bústán*, roč. 8, č. 4 (30).
[43] AXWORTHY, M. (2009): *Dějiny Íránu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 106.

Svou pozornost Abbás věnoval i výstavbě honosných architektonických památek. Za jeho vlády se nepřekonatelně rozvinula tvůrčí síla v materiální kultuře, jako bylo tkaní koberců, výroba látek, keramika, kovotepectví a malířství miniatur.[44]

Problémem v Persii, stejně jako v Osmanské říši, byla otázka nástupnictví. Oproti evropským panovníkům, kteří často neměli mužského potomka, zplodili šáhové díky mnohoženství velký počet potenciálních následníků trůnu, z čehož vznikaly nelítostné boje o nástupnictví. Mnoho vládců také mělo dlouhodobé rozpory se svými korunními princi a například šáh Abbás se dostal k moci tím, že sesadil svého otce. Ačkoli Abbás zplodil dostatek synů, žádný po něm vládu převzít nemohl. Šáh totiž všechny věznil v harému ze strachu, že by ho mohli připravit o trůn, později je dal i oslepit a jednoho dokonce zabít. Po Abbásově smrti v roce 1629 musel tedy na trůn nastoupit jeho vnuk Safí I.[45]

3.3 Vzájemné vztahy mezi Habsburky a Peršany[46]

Diplomatické a obchodní vztahy mezi habsburskou monarchií a Persií sahají do 16. století. Safíjovci, vládnoucí dynastie v perské říši, a Habsburkové tehdy měli společného nepřítele – Osmanskou říši, která se snažila rozpínat západním i východním směrem. Ismá´íl I. už dříve navázal vztahy s Benátkami a papežským dvorem, neboť Benátčané ovládali obchod s Orientem a ponechávali svého zástupce v Tabrízu. V roce 1518 Ismá´íl inicioval alianci proti Turkům, nicméně vztahy, které navázal, nepřinesly pozitivní výsledky. V říjnu 1523 šáh vyslal mnicha Petra de Monte Libano k císaři Karlu V. Habsburskému a k Ludvíkovi II. Jagellonskému, českému a uherskému králi, s nabídkou spojenectví. Karel V. nabídku v podstatě přijal, chystanou spolupráci však přerušila smrt Ismá´íla I. v roce 1524.

Roku 1526 byl král Ludvík Jagellonský zabit v bitvě proti Turkům a Ferdinand I. Habsburský, bratr Karla V., byl zvolen králem českým a maďarským. V té době museli Habsburkové bránit východní hranici říše před tureckými vpády, a proto nutně hledali spojence, který by mohl napadením Turků zmírnit tlak na východní hranici habsburské monarchie. Roku 1529 byl k šáhovi Tahmáspovi I. vyslán Johann von Balbi. Karel V. informoval šáha, že on a jeho bratr Ferdinand hodlají příští rok napadnout

---

[44] AXWORTHY, M. (2009): *Dějiny Íránu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s.108.
[45] Ibid.: 107.
[46] Kapitola čerpána z http://www.iranica.com/articles/austria-1.

Turky, a žádali Tahmáspa o útok z týlu. Doufali, že společnými silami by mohli nepřítele snadněji přemoci. Nicméně Balbimu trvalo více než rok, než dosáhl perského dvora, a během této doby se situace zcela změnila. Šáh uzavřel s tureckým sultánem mír, neboť Persie byla ohrožována Uzbeky na východní hranici země. Veškerá Balbiho snaha byla tedy marná.

V následujících letech byly dobré vztahy udržovány delegacemi z let 1532, 1533 a 1540, ale domácí problémy dvou mocností a dlouhá vzdálenost mezi nimi bránily bližší spolupráci. Kromě toho byla Persie otřesena nepokoji po smrti Tahmáspa I.,a to až do doby, dokud se šáhu Abbásovi konečně nepodařilo upevnit kontrolu nad zemí. Persie tak dosáhla klidu poprvé po mnoha letech, zformovala se ve stabilní stát a mohla se dále věnovat ochraně svého území i jeho expanzi.

Další kontakt mezi Habsburky a Persií byl iniciován Rudolfem II. Roku 1593 poslal šáhu Abbásovi I. zprávu prostřednictvím perského velvyslance v Moskvě. V té době šáh udržoval styky s anglickým královským dvorem a do Persie tak přijeli roku 1598 Britové Anthony a Robert Sherleyovi[47], kteří se setkali se šáhem Abbásem v Isfahánu. Anthony Sherley, velmi zkušený cestovatel a dobrodruh ovládající mnoho jazyků, si získal přízeň šáha Abbáse, jenž se rozhodl poslat delegaci na evropské dvory, zvláště k Rudolfu II., s nabídkou vytvoření protiturecké aliance. Základní myšlenkou bylo zahájit válku současně a souhlasit, že žádný ze spojenců neuzavře s nepřítelem mír samostatně. Roku 1599 tak perský velvyslanec Hosayn Ali Beg [48], čtyři šlechtici, pět tlumočníků a nezbytný personál opustili Isfahán. Anthony Sherley se k nim připojil nejen jako průvodce, ale víceméně jako vůdce poselstva. Delegace dorazila k císaři Rudolfovi II. 7. listopadu roku 1600. Všichni členové poselstva byli hluboce ohromeni přepychovostí císařského paláce na Hradčanech, nádherou dvorského přijetí a vlídnou blahosklonností císaře během jejich několikaměsíčního pobytu v Praze. Rudolfova oficiální odpověď šáhovi Abbásovi, datovaná na 11. prosinec 1600, byla perskému poselstvu předána a 5. února 1601 delegace opustila Prahu. Směřovala do Itálie, k papeži do Říma a dále do Španělska. Není přesně známo, kdy dorazila zpět do Persie, nicméně záznamy dokládají, že velvyslanec Hosayn Ali Beg se vrátil velmi zklamaný a rozhořčený, neboť Anthony Sherley ukradl téměř všechny dary pro evropské

[47] Kučera uvádí podobu jména Shirley, v internetových zdrojích podoba Sherley, v knize *Česká touha cestovatelská* se vyskytují dokonce podoby obě.

[48] V *České touze cestovatelské* počeštěná podoba jména Hosejn Alíbek.

panovníky a nadělal dluhy, kamkoli přišel. Navíc se někteří jeho společníci stali křesťany a odmítli se navrátit do své vlasti. O politických výsledcích této cesty lze tedy jen spekulovat.

27. srpna 1602 se z Prahy vypravilo poselstvo vedené Štěpánem Kakašem ze Slankamene. Jeho smyslem bylo potvrdit souhlas k vytvoření aliance vzájemné pomoci. Během dlouhé cesty do Persie zemřeli téměř všichni členové mise. Jediným, kdo všechny útrapy přečkal, byl Jiří Tektander z Jablonného, který se setkal se šáhem Abbásem I. 15. listopadu 1603 v Tabrízu. Tektander předal císařovy dopisy a zůstal téměř celý rok v blízkosti perského panovníka. Poté byl šáhem propuštěn a v doprovodu perského vyslance Mahdi-Qoli Bega[49] se na podzim roku 1605 navrátil do Prahy. Před jeho příjezdem přicestovala do Prahy i druhá perská delegace vedená Zaynal Khan Shamluem a byla přijata stejně honosným způsobem jako ta první.

Nicméně žádná z těchto delegací a misí nepřinesla přijatelné výsledky. Kvůli komplikované vzdálenosti a časovému intervalu cesty nemohl být stanoven žádný termín pro současně probíhající akci. Pak, navzdory všem dohodám, císař Rudolf II. roku 1606 uzavřel mír s Turky. Šáh Abbás I. byl hluboce zklamán a ztratil v tohoto evropského spojence veškerou důvěru, takže perské vztahy se Západem se významně ochladily. Různé další delegace, jako ta pod vedením Wratislawa v. Dohna a další perská mise vedená Alim-Qoli Begem v roce 1609, nepřinesly žádné změny. Habsburkové byli nyní nuceni zaměřit se na vážné náboženské problémy uvnitř své říše (nárůst protestantismu), kvůli čemuž se snažili udržet mír s Turky a nerozdmýchávat další konflikty.

[49] V počeštěné podobě Mehdíkulí Beg, Tektander jej zaznamenal jako Mechtichuli Beega. Perský vyslanec byl po příjezdu do Prahy portrétován Egidiem Sadelerem (viz Příloha č. 13).

4 Jiří Tektander

O autorovi a jeho rodině se dochovalo minimum informací. Pocházel z rodiny českých Němců s původním jménem Zimmermann, které si v duchu humanistické tradice převedli na latinskou podobu Tectander[50].

Po několik generací působila mužská linie Tektanderů v roli protestantských pastorů. Tektanderův dědeček Martin Tektander, o němž se zmiňuje v předmluvě ke svému cestopisu, se narodil roku 1506 v Krušných horách. Navštěvoval gymnázium ve Freibergu a roku 1533 promoval ve Wittenbergu jako magistr. Patřil dokonce k prvním žákům Martina Luthera a Philippa Melanchtona.[51] Roku 1536 odešel jako farář do Lauensteinu a již roku 1539 byl jako jáhen povolán do Drážďan k církevní reformě v knížectví Liegnitz. O osm let později se stal jáhnem superintendantem a asesorem v Míšni. Roku 1550 se přestěhoval do Žitavy, kde sloužil jako polední kazatel a od roku 1558 jako pastor primarius. Rok poté zemřel.[52]

Jeho syn Martin, otec Jiřího Tektandera, se rovněž dal do služeb duchovního stavu. Narodil se roku 1553 v Žitavě a v listopadu 1567 nastoupil do knížecí školy sv. Afry v Míšni, kde studoval 6 let. Poté navštěvoval univerzitu v Lipsku. Roku 1580 se stal pastorem v Jablonném, kde zůstal až do roku 1601.[53] V tom roce byl povolán jako pastor primarius do Budyšína, v němž také 14. června 1631 zemřel.

V Jablonném se Martinu Tektanderovi narodili dva synové. První se jmenoval Heinrich, jenž se stal roku 1607 sobotním kazatelem v Lipsku a roku 1608 farářem u sv. Ulricha v Halle. Zemřel již roku 1610.[54]

Druhým synem byl Jiří. Narodil se roku 1581 v Jablonném. Pravděpodobně se mu dostalo vzdělání na gymnáziu v Žitavě a poté na univerzitě v Lipsku. Jeho jméno však v seznamech univerzitních studentů chybí.[55] Ve svých jedenadvaceti letech se stal na doporučení císařského rady dr. Kremera členem poselství do Persie, jež vyslal pod

---

[50] V českých zdrojích v podobě Tektander.

[51] TECTANDERS, G. (1889): *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche, předmluva.

[52] WOLKAN, R. (1889): Předmluva. In TECTANDERS, G., *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

[53] BÜRGER, J. (1885): Příspěvky k příběhům protestantismu. In *Mittheil. des Nordböhm. Excursions-Clubs*, VIII Jahrg., s. 129.

[54] WOLKAN, R. (1889): Předmluva. In TECTANDERS, J., *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

[55] WOLKAN, R. (1889): Předmluva. In TECTANDERS, J., *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

vedením Štěpána Kakaše ze Slankamene císař Rudolf II. Není zcela jasné, z jakých důvodů byl Tektander k cestě přizván, ale svědčí pro něj znalost české řeči, která mohla poselstvu pomoci při průchodu Ruskem. Podle Kučery může být odůvodněním i to, že Jablonné patřilo Berkům z Dubé, jejichž potomek Zbyněk Berka byl v té době pražským arcibiskupem a mohl tak mít vliv na okolnosti provázející přípravy delegace.[56]

Poselstvo se vydalo na cestu 27. srpna roku 1602. Nejprve zamířilo k caru Borisi Godunovi do Moskvy, kde vyřídilo určité diplomatické úkoly, a poté pokračovalo přes Kaspické moře do Persie. Kvůli mnoha strastiplným okolnostem přežil cestu k perskému šáhovi pouze Jiří Tektander. Vůdce výpravy Štěpán Kakaš zemřel již při cestě do Persie a podle svého přání byl pochován v Lanzanu v zahradě domu, v němž přebývali. Před smrtí pověřil Tektandera a Jiřího Agelasta, který zemřel záhy poté, aby výpravu dovedli do cíle a předali šáhovi poselství. K panovníkovi Tektander dorazil 15. listopadu 1603 a strávil s ním 2 měsíce, během nichž šáha doprovázel při jeho dobyvačných taženích Arménií. V lednu roku 1604 se konečně vydal na cestu domů a po několika nedobrovolných zdrženích dorazil na přelomu roku 1604 a 1605 zpátky do vlasti.

Úctyhodnost Tektanderova úsilí je zvyšována faktem, že ze všech tří poselství, která císař Rudolf II. do Persie vyslal, dokázal pouze Tektander překonat všechny nástrahy a vrátit se do Prahy živý. Druhá delegace sice do Persie dorazila, zmizela však beze stopy při návratu domů a třetí poselstvo se ztratilo již při cestě tam.[57]

8. ledna 1605 Tektander absolvoval audienci u císaře Rudolfa II. Císař byl s výsledkem cesty velmi spokojen, což bylo poznamenáno v Tektanderově cestopise (v předmluvě k vydání z r. 1610) a potvrzeno i latinsky psaným listem[58], který zaslal Rudolf II. šáhu Abbásovi I. Zvláštních poct a odměn se však Tektanderovi nedostalo, a tak odcestoval s rodinou do saského Budyšína a stal se výběrčím daní. V Archivu země České se dochovala Tektanderova prosba k císaři z roku 1608, v níž žádal o náhradu škody utrpěné účastí v poselstvu. Jestli byla vyslyšena, není nikde

---

[56] KUČERA, C. (1982): *Po cestách přátelství*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, s.13.

[57] Ibid.: 17.

[58] „Retulit quoque legati Nostri in itinere mortui famulus (Tect.), quam humaniter a Ste. Va. exceptus fuerit, quam se ipsam in communem hostem animatam ostenderit, quod nobis gratum et jucundum fuit". HAMMER, J. (1970): *Příběhy Osmanské říše IV*. Amsterdam: Philo Press, s. 657.

zaznamenáno.[59] Kučera také ve vídeňských archivech vyhledal skutečnosti, podle nichž na Jiřím Tektanderovi vymáhala vdova po Štěpánu Kakašovi manželovy osobní věci, které byly cestou ukradeny, a dokonce si činila nárok i na vzácnou šavli, Tektanderův osobní dar od perského šáha.[60]

Na radu svého přítele a mecenáše, saského vyslance na císařském dvoře Johanna Georga Hedelmana Tektander sepsal své zážitky z cesty a vydal je roku 1608 v Lipsku. Jeho dílo se pravděpodobně stalo velmi oblíbeným, neboť již v letech 1609 a 1610 došlo k vydání dalších dvou, značně rozšířených verzí.

Po takovém dobrodružství, jaké Tektander během perské cesty prožil, vyznívají trochu paradoxně okolnosti jeho smrti. Ačkoli nástrahy přírody a obyvatel cizích zemí přečkal bez úhony, zemřel 14. srpna roku 1614 při čištění vlastní zbraně.

Ctirad Kučera naznačuje, že Tektanderova smrt nemusí být pouhou náhodou a mohla by být vyústěním Tektanderovy nespokojenosti s malým vděkem za vykonanou službu císaři.[61] To je však pouhá nepodložená smyšlenka, kterou není třeba dále rozvíjet.

[59] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 69.
[60] KUČERA, C. (1982): *Po cestách přátelství*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, s. 17.
[61] Ibid.: 18.

5 Krátký a pravdivý popis putování z Prahy přes Slezsko, Polsko, Moskvu, Tatarsko k carskému dvoru v Persii v letech 1602-1604

5.1 Edice

Tektander vydal svůj cestopis v Lipsku roku 1608 pod názvem *Kurtze und warhafftige beschreibung der Reiss von Prag aus durch Schlesien, Polen, Moscau, Tartareyen bis an den königlichen Hoff in Persien: So von Georgio Tectandro von der Jabel mit verleihung Göttlicher hülffe Anno 1605 durch glück und unglück verrichtet worden ist*. V letech 1609 a 1610 jej vydal v rozšířené verzi.

První vydání je v předmluvě věnováno Johannu Georgu Hedelmanovi. Zajímavé je, že na titulní straně tohoto vydání není vůbec zmíněno Kakašovo jméno, ale v pozdějších vydáních již zaujímá první místo. Tektander jako by pochopil nevhodnost zamlčení takto důležité postavy, pod jejímž vedením dosáhla celá mise hranic Persie, a v pozdějších vydáních svou chybu napravil. Historikům byla známa výhradně poslední dvě vydání (r. 1609 a 1610)[62], první vydání je považováno za významnou bibliofilskou vzácnost a je dochováno ve dvou známých exemplářích: ve vídeňské Hofbibliothek a v knihovně Českého muzea v Praze, kde se stalo součástí výjimečně bohaté sbírky cestopisů hraběte Kašpara Šternberka.[63]

Vydání z roku 1608 se od dvou následujících liší nejen rozsahem (pouze 80 stran), ale i obsahově. Nenalezneme zde předsmrtné pokyny dané Tektandrovi a Agelastovi Štěpánem Kakašem; není obsažena ani zpráva o nástupu Borise Godunova na trůn; chybí popis výzdoby carských pokojů a poznámky o hladu v roce 1602; neobsahuje značně rozsáhlou část v posledních dvou vydáních zmiňující se o Persii, zdejším způsobu života a místních zvycích. Byly také provedeny některé změny ve formě vypravování, přenesení oddělených částí sdělení, např. popis Moskvy v prvním vydání předchází sdělení o přijetí poselstva Borisem Godunovem

[62] ADELUNG, F. (1846): *Kritisch-literärische Übebersicht der Reisenden in Russland bis 1700*. St. Petersburg: Eggers u. Comp., s. 128.

[63] WOLKAN, R. (1889): Předmluva. In TECTANDERS, G., *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

a poznámkám o zvycích a způsobu života Moskvanů, avšak v posledních vydáních popis Moskvy následuje za sdělením o audienci a pobytu poselstva v Moskvě.[64]

Verze z roku 1608 oplývá tiskovými chybami a zjevnými omyly (např. město *Murom* nazývá „*Klein Nawgart*"), v následujících vydáních opravenými. Její podoba Tektandra neuspokojila, jak je patrné z předmluvy k následujícímu vydání. Viděl nedostatky svého díla, které bylo podle něj „*so gar kurtz nur particulariter und auch an etlichem Ortten sehr vitiosè gedruckt*"[65]. Vypravování o cestě v tomto vydání v podstatě nebylo ukončeno, a proto se jej Tektander rozhodl opravit a rozšířit.

Další vydání z let 1609 a 1610, vydaná v Altenburgu u Míšně, byla koncipována již s vědomím důležitosti a užitečnosti pro následné cestovatele: *„A konečně, je to také učiněno proto, aby jiní, jestliže v časech příštích vysláni budou jako poselstvo nebo v jiných záležitostech do oněch míst, měli lepší zprávy o vlastnostech a zvláštnostech těch míst, také o mravech národů, na nichž záleží zvlášť mnoho a o nichž nemohou podat věrohodné poučení historici, ale jen očití svědci, a mohli tam splnit své poslání"*[66]

Počet stran se zvýšil z 80 na 142 a k již zmíněným odlišnostem od vydání prvního přibyly i změny jiné. Na konec cestopisu Tektander připojil sdělení o opětovném pobytu v Moskvě při cestě zpět, o setkání s poselstvem Heinricha von Lohay a o společném návratu do Prahy. Provedl řadu doplnění a oprav, pravděpodobně na základě svých uchovaných poznámek. Kromě těchto změn byla přidána i vyobrazení „*Eques Moscoviticus*", „*Tartaricus miles*", „*Die Moskowitisch Audientz*" a plánky měst Vilniusu, Grodna a Moskvy, Tektanderem přejaté z různých knih o Rusku. K dodatkům byla připojena i latinská řeč, kterou Kakaš hodlal pronést při přijetí u šáha. Rozšířen byl rovněž název díla, který nyní obsahuje i jméno Štěpána Kakaše, jež se předtím nenacházelo ani v předmluvě. Zjednodušeně se pozdějším verzím přezdívá *Iter Persicum*.[67] Pozdější vydání se však nevyvarovala chyb. Vyskytla se v nich určitá

---

[64] FRANCEV, V. (1908): Předmluva. In TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.).

[65] „velmi krátké, neúplné a na několika místech také velmi špatně vytištěné". TECTANDERS, G. (1889): *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche, předmluva.

[66] KUČERA, C. (1977): Z Jablonného v Podještědí ke dvoru Borise Godunova. In *Cesty nezapomenuté a nezapomenutelné*. Česká Lípa: Socialistická akademie ČSR, s. 18-19.

[67] *Iter Persicum, Kurtze doch ausführliche und warhafftige beschreibung der Persianischen Reiß: Welche auff der Röm: Kay: May: aller gnedig. Befelch, im Jahr Christi 1602. Von dem Edlen und Gestrengen Herren Stephano Kakasch von Zalonkemeny, vornehmen Siebenbürgischen vom Adel, angefangen: Und alß derselbig unterwegen zu Lantzen im Medier Land todes verschieden: von seinem*

nedopatření, která nejsou ve vydání prvním (např. je v nich řečeno *Weretsch*, *Wildow*, *Winszko,* ve vydání prvním správně *Meretsch*, *Vilnam*, *Minszko*). V pozdějších verzích se také neshodují některé údaje, konkrétně stanovení doby příjezdu poslů do některých měst.

Pod vlivem pobělohorských událostí se v českých zemích na Tektanderův cestopis pozapomnělo. Přetisk verze z roku 1610 vydal až v roce 1889 v Liberci dr. Rudolf Wolkan, který rovněž vyhledal autorova životopisná fakta a uvedl je v předmluvě k cestopisu. Předmluva je, stejně jako přetisk textu, psána v německém jazyce s užitím novogotického písma fraktury. Wolkan do vydání nezařadil latinskou řeč Štěpána Kakaše, mapy měst ani ilustrace. Zachoval však úmyslně některé chyby, které se vyskytly v originálním vydání, jako bylo např. špatné číslování stran v závěru díla. V Praze byla dále vydána první verze Tektanderova cestopisu, a to v roce 1908 iniciativou Vladimira Andrejeviče Franceva. Co se údajů o autorovi týče, vycházel Francev z dřívějšího Wolkanova vydání. V předmluvě však dílo obohatil o komparaci všech třech verzí, a to jak obsahové, tak formální a rozsahové. Francevova předmluva je psána rusky, Tektanderův text je ponechán v německém jazyce s užitím fraktury.

Do češtiny cestopis dosud přeložen nebyl, i když v nejbližší době se jej chystá vydat Karmelitánské nakladatelství pod názvem *Dobrodružná cesta přes Rusko do Persie 1602 – 1604*, pravděpodobně v českém jazyce.[68] Úryvky z cestopisu jsou přeloženy v knize Ctirada Kučery *Po cestách přátelství* a v knižní kompilaci vybraných českých cestopisů 17. století *Česká touha cestovatelská*.

V roce 1819 bylo Tektanderovo dílo otištěno v ruském časopise Гормайра. Text se pouze nepatrně lišil od vydání z roku 1610. Do ruštiny bylo přeloženo i A. I. Stankevičem a roku 1896 vydáno v Moskvě.[69]

Francouzský překlad[70] z Paříže roku 1877 je také přetiskem Tektanderova třetího vydání. V přílohách jsou obsaženy i dva Kakašovy dopisy z Moskvy baronu Volfu Unfercachtovi, sdělení Kakaše Borisu Godunovi, dopis Borise Godunova

---

Reißbefeherten Georgio Tectandro von der Jabel vollends continuiret und verrichtet worden.

[68] Karmelitánské nakladatelství: http://www.ikarmel.cz/kniha/Dobrodruzna-cesta-pres-Rusko-do-Persie-1602-1604_PRIP0143.html.

[69] FRANCEV, V. (1908): Předmluva. In TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...).* Praha: (s. n.).

[70] „D*escription du voyage en Perse entrepris en 1602 par Etienne Kakasch de Zalonkemeny, ambassadeur de l'empereur Rodolphe II à la Cour du grand-duc de Moscovie et près de Chah Abbâs, roi de Perse"*.

Rudolfu II. a výňatek ze zprávy Heinricha Loraye a Ivana Barvitia z r. 1604. Z francouzské verze vycházel i Rus Stankevič.[71]

Ta část Tektandrova díla, ve které jsou popisovány evropské státy, byla vydána v maďarském překladu v Temešvaru roku 1892, konkrétně ve sbírce *Staří maďarští cestovatelé po Evropě v letech 1532-1770*.[72] Již Francev se v předmluvě podivuje maďarské snaze přivlastnit si tento cestopis. „Maďarský" rodák Štěpán Kakaš absolvoval pouze část cesty a na Tektanderově díle se nikterak nepodílel. A ačkoliv je jakákoli spojitost mezi tímto cestopisem a maďarskou literární tradicí vyloučena, Maďaři i v současné době nepřestali nárok na dílo uplatňovat. Na maďarských internetových stránkách o kultuře se objevil článek o novém vydání knihy maďarského diplomata popisující cestu do Persie.[73] Zarážející na této situaci je i fakt, že Kakaš byl pánem ve Slankameni, který se nachází na území dnešního Srbska, a pobýval převážně v Kluži, ležící v dnešním Rumunsku. Kakaš má tedy spojitost pouze s historickým územím Maďarska, nikoli se současným.

Moderní technologie umožňuje široké veřejnosti zhlédnout digitalizovanou podobu Tektanderova cestopisu z roku 1610 prostřednictvím internetové sítě.[74] Zde předkládaný exemplář je však věkem značně poznamenán.

5.2 Výprava

Vedením celého poselstva byl pověřen Štěpán Kakaš, pán ze Slankamene (dnes Starý Slankamen v Srbsku) a jeden z vážených občanů Klauzenburgu (dnešní Kluž na území Rumunska). Již dříve se osvědčil jako schopný tajemník sedmihradských knížat Bathoryů a stal se i poslem diplomatických zpráv mezi nimi a Rudolfem II. Pro jmenování Kakaše vůdcem perského poselstva svědčí i to, že se stal tajemníkem ženy Zikmunda Bathoryho a Rudolfovy sestřenice, rakouské kněžny Marie Kristiny. Kakaš měl však také mnoho diplomatických zkušeností a byl i jazykově nadaný.[75]

---

[71] FRANCEV, V. (1908): Předmluva. In TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.).

[72] Ibid.

[73] Maďarský článek: http://kultura.hu/main.php?folderID=1085&articleID=301747&ctag=articlelist&iid=1.

[74] Tektanderův cestopis: http://books.google.cz/books?id=tF9CAAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=iter+persicum&hl=cs#v=onepage&q&f=false.

[75] FRANCEV, V. (1908): Předmluva. In TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.).

Dalším členem delegace byl Jiří Tektander, který, jak je již zmíněno výše, byl k cestě přizván na doporučení císařského rady dr. Kramera. Jeho výhodou byla schopnost domluvit se slovanskými jazyky, kterou pravděpodobně neměl ani Kakaš, ani další člen poselstva, Němec Jiří Agelast.

Výprava nebyla nijak početná, kromě Kakaše, Tektandera a Agelasta sestávala pravděpodobně pouze z dalších dvou osob polského původu. Podle Tektanderových záznamů přicestovali do Persie s poselstvem ještě dva Moskvané, ti se však ke skupině nejspíše připojili až u carského dvora.

Záminkou k vyslání mise do Persie byl, jak se Tektander v úvodu zmiňuje, příjezd perského poselstva pod vedením Hosayna Ali Bega, potomka starého perského šlechtického rodu, a Anthonyho Sherleyho „z předního rodu anglického" 7. listopadu roku 1600. Tektander v době sepisování svého cestopisu zjevně netušil o neslavných skutcích protřelého Angličana (viz s. 25). S odpovědí šáhovi Rudolf II. příliš nespěchal, neboť svou odpověď do Persie poslal s Kakašovou delegací až v srpnu následujícího roku.

5.3 První kroky delegace

27. srpna roku 1602 bylo z Prahy vypraveno Kakašovo poselstvo směřující k ruskému carovi a následně k perskému šáhovi. První město, do kterého poselstvo zavítalo, byla Svídnice. Leží na území dnešního Polska a v dřívějších dobách byla počítána k zemím Koruny české. Tektander město sice kladně zhodnotí, obšírněji se o něm však nezmiňuje. Patrně i z důvodu, že díky blízké vzdálenosti bylo město jistě okruhu potenciálních čtenářů cestopisu známé. Dalšími navštívenými místy, jejichž popisu se autor nevěnuje, jsou polská města Vratislav a Olešnice.

2. září skupina přijela do Wartenbergu, kde měl své sídlo hrabě Abraham, baron z Donína. Ten již dříve absolvoval na císařův příkaz diplomatickou cestu do Moskvy, a proto mohl s Kakašem rozmlouvat o nástrahách různých území a podělit se s ním o své zkušenosti. Také Kakaše požádal, aby předal moskevskému vládci jeho dopis.

3. září dorazili do města Chyestacoy (dnes Częstochowa v Polsku, česky Čenstochová), *„kde leží velmi pěkný klášter přibližně čtvrt míle od městečka, o němž se vypráví na mnoha místech*"[76]. Tektander má na mysli klášter na návrší Jasná Hora,

[76] TECTANDER, G. (1908): *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...).* Praha: (s. n.)., s. 4.

založený roku 1382 knížetem Vladislavem[77], který je dnes jedním z nejvýznamnějších poutních míst Evropy. Nachází se v něm totiž slavná ikona Panny Marie Čenstochovské, tzv. černá madona. Kvůli ní je dnes Čenstochová považována za hlavní duchovní město Polska a ročně ji navštíví asi pět milionů poutníků. Ikoně jsou také připisovány, ostatně jako i některým jiným ikonám, zázračné vlastnosti a Poláci ji chovají ve velké úctě dodnes.[78] Tektander se však o obrazu, který se zde v době jeho návštěvy již nacházel, nezmiňuje.

Cesta delegace pokračovala do města Krakov, které bylo tehdy považováno za polskou metropoli s královským sídlem. Autora zaujalo wawelské návrší, které je i v současnosti jednou z místních dominant:

„Mají zde pěkný zámek na hoře, dosti stabilní, se třemi kostely, pod nímž se nachází církevní katedrála, v níž je tři sta kanovníků, kteří musí vždy v rozdílnou hodinu ráno a večer připravovat se zpěvem své horas[79]*. Biskup zde ročně přijme přes 60 000 korun, také kanovníci mají více svých vlastních venkovských statků.“*[80] Wawelská katedrála byla vystavěna již na počátku 11. století a brzy se stala tradičním místem pro korunovaci polských panovníků a pro plnění pohřebních obřadů královské rodiny. Je dodnes jednou z nejvýznamnějších náboženských staveb v Polsku.[81] Jak Tektander uvádí, Krakov byl v době jeho návštěvy rozdělen na tři části – Krakov, Kasamiru (dnes Kazimierz) a Klepardii (dnes Kleparz). Město Kazimierz vzniklo na jižním předměstí Krakova roku 1335, město Kleparz na předměstí severním roku 1366. Později se připojila k městu Krakov a stala se jeho významnými čtvrtěmi.[82]

14. září přicestovalo poselstvo do Varšavy, hlavního města Mazovska, kde Tektandera zaujal místní zámek a dřevěný most přes řeku Vislu. Více se o Varšavě, která byla podle něj ještě nevelikým městem, nerozepisuje.

V tomto místě se také Tektander poprvé zmiňuje o hrozící morové nákaze. Obavy z onemocnění tzv. černou smrtí poté provázely skupinu ještě dlouhou dobu.

---

[77] Čenstochovská madona: http://pl.wikipedia.org/wiki/Obraz_Matki_Boskiej_Cz%C4%99stochowskiej.

[78] Jasná Hora: http://cs.wikipedia.org/wiki/Jasn%C3%A1_Hora.

[79] Rozuměj liturgické hodiny neboli breviář, které sestávají z několika modliteb vykonaných během celého dne a které obsahují především žalmy nebo biblická čtení, viz Liturgické hodiny: http://cs.wikipedia.org/wiki/Denn%C3%AD_modlitba_c%C3%ADrkve.

[80] TECTANDER, G. (1908): *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...).* Praha: (s. n.), s. 5.

[81] Wawelská katedrála: http://cs.tixik.com/wawelska-katedrala-2369760.htm.

[82] Krakov: http://cs.wikipedia.org/wiki/Krakov.

Po několika dnech, 20. září, se delegace vypravila na cestu do Grodna, *„kde si král Štěpán Bathory nechal na řece Meretsch vystavět pěkný dům“*[83]. Město Grodno dnes leží v západním Bělorusku poblíž hranic s Polskem a Litvou. Štěpán Bathory zde opravdu pobýval; místní Nový hrad se stal oblíbeným letním sídlem polských panovníků. Zmiňovaná řeka Meretsch je dnes nazývaná Němen a je nejdelší a nejvodnatější řekou v Bělorusku, Litvě a Kaliningradské oblasti v Rusku.[84]

Přibližně v této době se také začaly zhoršovat cestovní podmínky výpravy. Ke strachu z morové nákazy se přidal i nedostatek potravin a nepohodlné nocování, kdy byla skupina nucena spát na dřevěných podestách.

„29. září jsme se dvakrát během cesty dostali mezi kozáky, kteří jsou zlým a loupeživým národem a kteří se na nás s pomalovanými bojovníky a nabitými zbraněmi přihnali, ale nic si k nám (když jsme upozornili, že můj pán a kancléř je vyslán do Lageru) nedovolili, protože uviděli královský dopis, který měl můj pán u sebe.“[85] O kozácích se Tektander ve svém díle zmiňuje několikrát a vždy s velmi nelichotivým hodnocením. Jedná se o původně kočovné kmeny, které se v 16. století začaly usazovat v jihoruských stepích a zakládaly zde osady. Do svého kolektivu přijímaly i uprchlíky, kteří se chtěli vymanit z carského nevolnictví. Kozáci byli nuceni formovat se v bojové skupiny, neboť se museli bránit proti častým nájezdům asijských nomádů. Později se jim podařilo vymínit si na carovi svobodný způsob života výměnou za ochranu hranic ruského státu, obdobně jako se to v našich zemích podařilo Chodům či Valachům.[86]

Několik z těchto bojovníků provázelo poselstvo na cestě kozáckým územím, aby mohlo nerušeně a spořádaně projet.

Dalším navštíveným městem na cestě do Moskvy bylo město Minsk, patřící tehdy Polsku (resp. Polsko-Litevské unii; dnes je hlavním městem Běloruska). Jak Tektander popisuje, vše zde bylo vystavěno ze dřeva. Více než město samotné však cestovateli v paměti utkvěli jeho obyvatelé: *„Zde byl také velmi zlý, nesmlouvavý, ničemný národ, mírně řečeno. Místní představený nebo starosta se nás pak začal vyptávat, odkud přicházíme a kam chceme. Můj pán mu odpověděl, že je vyslancem*

---

[83] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 7.
[84] Grodno: http://cs.tixik.com/grodno-2354465.htm.
[85] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 7-8.
[86] Kozáci: http://cs.wikipedia.org/wiki/Koz%C3%A1ci.

římského císaře do Moskvy. Hanobil nás, vysmíval se nám a prohlásil, že římský císař žádné vznešené panovníky, jen Moskvana, za přítele nemůže mít.“[87]

Poselstvo pokračovalo dále v zamýšleném plánu trasy a 6. října přicestovalo do města Orsa (dnes Orša ležící v Bělorusku). Zde se mu dostalo příjemného uvítání a bylo hoštěno místním vévodou. Jak bylo v tamních zemích zvykem, byl vypraven posel do města Smolensk, který ohlásil Moskvanům[88] příjezd delegace z Prahy. Celá skupina tak musela v Orse čekat osm dní, než jí bylo povoleno pokračovat k Moskvě.

14. října z Orsy opět vycestovali a téhož dne se dostali na místo vzdálené na sedm německých mil[89] od vesnice Bajova. Přenocovali zde a brzy ráno jeli skrz les jménem Vata, který patřil Albánské Rusi, náležící podle Tektandera také ještě Polsku, a který také sloužil jako pomezní hranice mezi ruským carstvím a Polskem. V lese Vata se skupina setkala s moskevským poslem:

„Na témže místě k nám rychle přijížděl moskevský jezdec a ptal se, jestli poselství římského císaře bylo přivezeno. Když od nás zprávu převzal, sesednul z koně a po přijaté zprávě nám nařídil stále zůstat a čekat a opět se odebral k lesu. V něm bylo dvanáct osob, tak skvěle oblečených, které k nám přišly s píšťalami a s oznámením, že byly vyslány Palatinem nebo smolenským vévodou přijmout pana posla, takže jsme s nimi odešli (Moskvané měli na sedlech malé bubny z mosazi) a Moskvany jsme od té doby, co nás vedli, museli následovat. Nakonec jsme velmi klidně a pomalu odcestovali a 19. srpna šťastně dorazili do Smolensku, který leží na řece Dněpru.“[90]

Smolensk hodnotí Tektander jako nepříliš velké, ze dřeva vystavěné město, které je však velmi lidnaté. Jeho návštěva byla pro poselstvo důležitá zejména kvůli doplnění zásob. Místní vévoda nařídil opatření vozů císařské delegace chlebem, masem, rybami, pivem a pálenkou.

25. října skupina dorazila do municipia zvaného Darabus (dnes Dorogobuž v Rusku). Několik mil odtud pak přicestovali k osamocenému lesnímu klášteru. Zde přenocovali a následující den pokračovali do moskevského městečka Coruosoumisia[91].

27. října zavítalo poselstvo do města Borisova, *„které jistě leží pět nebo šest německých mil od zmíněného místa. Vše je zde ze dřeva kromě kostela, který je*

---

[87] TECTANDER, G. (1908): *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...).* Praha: (s. n.), s. 8-9.

[88] Za Moskvany nebyli považováni pouze obyvatelé Moskvy, ale celého moskevského velkoknížectví (od poloviny 16. století ruského carství).

[89] Jedna německá míle odpovídá 7,585936 km.

[90] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...).* Praha: (s. n.), s. 10-12.

[91] Název uvedený v originálním vydání cestopisu. Dnešní název není jasný.

z kamene, není vysoký, má tři nebo pět kulatých věží, které jsou středně vysoké, jsou po stranách o něco nižší a jsou plně v pohanském a tureckém stylu postaveny. Na špicích jsou opatřeny velkými trojitými kříži, které takto značí Svatou trojici, proto také, když ráno začínali, ve velké zbožnosti ohýbali svá kolena a skláněli hlavu. Mají v kostelech také mnoho zvonů, ale zcela jiného stylu, než jsme u nás zvyklí, lidé o ně pečují a tlučou paličkou hned na jeden, hned na druhý atd."[92]

Trojité kříže, o nichž se Tektander zmiňuje, se nazývají pravoslavné neboli ruské kříže. Ruská pravoslavná církev je užívá jako svůj symbol a jejich grafická podoba (pod dvěma vodorovnými břevny se nachází ještě jedno malé příčné břevno, určené pro přibití nohou) má opravdu znázorňovat Svatou trojici.[93] Co se týče zvonů, Rusko se dodnes od našich zemí liší způsobem jejich zavěšení. V pravoslavných kostelech, především právě v Rusku, se zvon pevně zapouští do zdiva, čímž je znemožněno rozhoupání celého tělesa. Rozhýbává se pouze srdce zvonu, a to dokonce s nárazy do třech míst, ne pouze do dvou. Tektander však zaznamenal způsob, při němž se do zvonů bije kladívkem. Tato varianta zvonění je typická spíše pro země Orientu a slouží především k odbíjení času. Zvon je i v tomto případě pevně zapuštěn do zdi.[94]

29. října pokračovala výprava až do městečka Maseitzko[95], kde byla opět nucena osm dní vyčkat, dokud nebyl velkoknížeti oznámen její příjezd. Moskva se tímto způsobem také chránila před případnou nákazou morem. Podle Tektandera leží Maseitzko 85 moskevských verst od Moskvy, přičemž 5 verst je jako jedna německá míle (vzdálenost Maseitzka od Moskvy činí v přepočtu 129 km). Udáváním přesných vzdáleností se snažil usnadnit čtenáři orientaci na mapě a poskytnout případným následníkům jeho cesty příhodné informace, jak si lze povšimnout v celém textu. Není to však mezi renesančními či pozdějšími cestopisy ojedinělý způsob zaznamenávání poznatků, například v díle Oldřicha Prefáta jsou vzdálenosti, míry a orientace podle světových stran zaznamenány s nezvyklou matematickou přesností a jeho záznamy dodnes napomáhají kulturním historikům ve zkoumání jeruzalémských památek.

6. listopadu přišla korespondence z Moskvy, která povolovala pražskému poselstvu vstup do hlavního města carství. 7. listopadu se tedy znovu vypravilo na cestu

---

[92] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 13-14.

[93] Kříž: http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99%C3%AD%C5%BE.

[94] Zvon: http://cs.wikipedia.org/wiki/Zvon.

[95] Název uvedený v originálním vydání cestopisu z roku 1608. Verze z roku 1610 uvádí podobu Mosaisko. Dnešní název není jasný.

a přijelo do města zvaného Visovia (dnes Vjazma v Rusku). Toto město si Tektander zaznamenal jako *„neobyčejně krásné a veselé místo, ležící od Moskvy jistě ještě den cesty, kam se často přijížděl velkokníže obveselovat lovem“*[96]. Popisu Vjazmy se autor více nevěnuje, patrně z toho důvodu, že se delegace přiblížila na dosah jednomu z hlavních cílů výpravy, a to návštěvě cara Borise Godunova v Moskvě.

5.4 Moskva

Moskevských bran šťastně dosáhli 9. listopadu. Průvod předních občanů Moskvy přišel poselstvo uvítat míli před město a doprovodil jej až do jeho nového, krásně vyzdobeného příbytku. Avšak stejně jako například poselstvo Krekvice v Istanbulu se členové Kakašovy delegace nesměli volně pohybovat po městě:
„Nesměli jsme však odtud vůbec vyjít, ani prohlédnout si město, nýbrž dali nás střežit. A vše, co bychom si byli chtěli koupit nebo vůbec potřebovali, nám dali přinést. Co se týče jídla a pití, nosili nám denně od velkoknížete převeliké množství medoviny, piva, pálenky, masa, chleba, másla, vajec, drůbeže a jiných nezbytností, jež jsme dostávali zcela bezplatně, takže nám vůbec nic nechybělo.“[97]

V domě trávili více jak dva týdny odpočíváním a čerpáním nových sil. Diplomatickým záležitostem se Kakaš mohl věnovat až 27. listopadu, kdy mu byla povolena audience u Borise Godunova[98]. Car nechal pro císařského vyslance poslat nádherné spřežení s devíti koňmi, jejichž postroj byl zdoben zlatem, stříbrem a drahokamy. I koně určené pro zbytek poselstva byli skvostně vystrojeni. Celá delegace se tedy vydala v doprovodu několika urozených Moskvanů k carskému paláci, přičemž celou trasu od přechodného příbytku poselstva až k paláci střežili po obou stranách cesty mušketýři s nabitými mušketami. Sídlem moskevských velkoknížat a později i ruských carů byl od 14. století Kreml[99]. Ačkoli byl již v době Tektanderovy návštěvy komplexem nádherných architektonických skvostů, včetně proslulého chrámu

---

[96] TECTANDER, G. (1908): *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...).* Praha: (s. n.), s. 15.
[97] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 70.
[98] Tektander jej v textu nazývá po ruském způsobu Boris Fedorovič, jeho celé skutečné jméno zní Boris Fjodorovič Godunov (1552-1605).
[99] Slovo kreml je výrazem pro pevnost, hrad, sídlo ve starém Rusku. Později se začalo užívat názvu Kreml (s velkým „K“) pro pevnost v Moskvě jakožto nejvýznamnější sídlo ruských panovníků.

Nanebevzetí Panny Marie a Godunovem nově přestavěné zvonice Ivana Velikého[100], cestopis se vnější podobou paláce a prostorovým uspořádáním okolních budov nezabývá. Zaznamenává alespoň způsob slavnostního přijímání hostů v audienční síni:

„Když jsme pak všichni pospolu vstoupili do audienční síně, stál proti dveřím nebo vchodu trůn, přesně uprostřed, vyvýšený na čtyřech stupních, vedle jiného vyzdobeného stolce po levé straně. Na něm seděl velkokníže se svým synem ve svém majestátu, se zlatou korunou, ve zlatém rouchu sahajícím až k nohám a v ruce držel černé žezlo pobité ryzím zlatem, podobné čakanu[101]. Jeho syn také seděl, oděný ve skvrnité roucho, jakoby z ryzí kožešiny. Po obou stranách stáli dva hajduci se svými sekerami, oblečeni v bílý šat. Kol dokola seděli nejvýznamnější rádci, všichni též ve skvostných oděvech a černých liščích čapkách. Když pak císařský vyslanec prokázal velknížeti náležitou poctu a odevzdal císařský pověřovací list a domluvil, povstal velkokníže a ptal se, jak se daří vznešenému římskému císaři Rudolfovi a jeho ctihodným pánům bratřím a zda se těší dobrému zdraví. Na to vyslanec odpověděl, že Jeho Císařská Milost je chvála Bohu svěží a zdráv. Obdobně se tázal též mladý kníže a pak nás opět propustili. Potom všem nás opět stejným způsobem doprovodili až do našeho příbytku.“[102]

Je otázkou, zda při tomto setkání došlo také na téma politické situace, nebo zda Kakaš hovořil s ruským carem o diplomatických úkolech při případném dalším setkání. Tektander se ale o žádném takovém nezmiňuje, ačkoli poselstvo vyčkávalo v Moskvě ještě čtyři týdny. Možností je i to, že se Tektander komentování politických záležitostí taktně zdržel. Zajímavý je i carův dotaz na císařovo zdraví, i když šlo pouze o zdvořilostní frázi. V této době již nikdo nepochyboval o tom, že císař Rudolf II. trpí vážnou psychickou nemocí, která překračuje meze tehdejší diagnózy melancholie. Nikdo v okolí Pražského hradu si však nedovolil tento názor vyslovit nahlas a bylo by samozřejmě nepřijatelné, kdyby se o tom zmiňoval císařův vyslanec při diplomatické misi. Jak Tektander popisuje, byl shledání účasten i syn Borise Godunova. Fjodor II. Borisovič (1589-1605), následník ruského trůnu, byl přítomen všem politickým záležitostem svého otce již od pěti let. Byly mu prokazovány stejné pocty jako samotnému carovi, účastnil se zahraničních cest, soudních jednání, přijímání poslů a již

[100] Kreml: http://cs.wikipedia.org/wiki/Kreml.
[101] Jinak také buzdygan.
[102] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 71-72.

od devíti let užíval svou vlastní pečeť. Dostalo se mu výborného vzdělání a ve spojení s nabytými politickými zkušenostmi měl předpoklady stát se osvíceným monarchou.
Po smrti Borise Godunova roku 1605 se opravdu stal ruským carem, avšak po pouhých 49 dnech vlády byl zavražděn.[103]

Jak se již zmínil Vladimir Francev, Tektander při charakteristice Moskvy a jejích obyvatel čerpal ze soudobých skeptických názorů a pomluv, uváděných v jiných tehdy rozšířených dílech. Z jeho postoje je patrná jistá středoevropská nadřazenost vycházející z předpokladu, že místní náboženství, zvyky a obyvatelé nedosahují úrovně zemí střední Evropy.

Vzhledem k ročnímu období, v němž poselstvo do Moskvy přicestovalo, Tektandera okolní krajina ani v nejmenším nezaujala:
„Země moskevská, její národy, zvyky a náboženství, také co se týče úrodnosti a kvality, je země plná křovisek, většinou divoká, pustá a bažinatá země plná mostů, bláta a také nepřístupná, že vejít bez knížecího povolení nebo průvodního listu je nemožné. V zimním období je nelidská, velká zima a sníh, také na ovoce, víno a jiné ovoce zcela a úplně neúrodná. Města a domy jsou většinou celé ze dřeva (...).“[104]

Rozsáhlou pasáž svého cestopisu Tektander věnuje náboženské otázce v ruském carství. Velmi kriticky hodnotí pravoslavnou víru, k níž se zdejší obyvatelé hlásí.
Ačkoli autor pochází ze střední Evropy, v níž neustále docházelo ke střetům mezi protestantskými církvemi a církví římskokatolickou, a měl by tedy mít pochopení pro svobodnou volbu víry, neprojevil příliš tolerance při posuzování náboženského vyznání jiného národa:
„Nazývají se po jménu Pavel Paulinisté, jako pravou řeckou víru mají a zachovávají, jak už bylo řečeno, velmi mnoho kostelů a klášterů a každý z nich je vlastním bůžkem nebo modlou na malé destičce vymalované ověšen, ve své řeči ji Obras *nazývají. Sv. Mikuláše a sv. Basilije, čtyři archanděly atd. totiž uctívají těmito malbami tak vznešeně a posvátně, jako kdyby to byly živé osoby. Na slavnosti nebo oslavě, jak ve svém jazyce* Brasnik[105] *nazývají, zdobí a krášlí zmíněné destičky s hořícími voskovými svícemi a zapalují je často v domech a statcích, do kterých jsme pak několikrát přijeli.*

[103] Fjodor II. Borisovič: http://cs.wikipedia.org/wiki/Fjodor_II._Borisovi%C4%8D.
[104] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 24.
[105] Správně „prazdnik“.

Od modlitby si také moc nežádají, modlí se těmito slovy: Hospodi pomilni mne grechni, *což je tak moc jako Bože, smiluj se milostivě nade mnou hříšníkem.“*[106]

Učení sv. Pavla neboli Pavla z Tarsu je rozšířeno v řecké větvi křesťanství, neboť právě sv. Pavel rozšířil víru v Krista do řecky mluvících zemí. Odtud se šířila dále do přilehlých oblastí. Tektanderovi by toto vyznání paradoxně mělo být blízké, protože právě z paulinismu částečně vycházel ve svých reformách Martin Luther[107], u nějž studoval Tektanderův dědeček a v jehož učení pokračoval i sám autor cestopisu.

Kritika zaznívá i na samotné pravoslavné církevní hodnostáře. Zároveň však svůj nelichotivý soud obrací i proti duchovním ve své zemi:

„Co se týče jejich páterů a kněžstva, nezabývají se vůbec ničím, jako je u nás zvykem učit se, nýbrž když jen slovo psát nebo číst umí, jsou učení dosti, také se často Otci modlí tak málo jako jiní bratři a studia u nich nejsou vůbec v žádné vážnosti. Dá se také říci, že všude v německých zemích velmi mnoho chyb a kacířství ze studií pochází a možná kvůli nim každý, kdo se ke knězi odebere, velmi lehce na to přijde.“[108]

Označení „Otec“ se v dnešní době užívá pro funkci biskupa, dříve se ale užívalo jako uctivé oslovení všech křesťanských kněží a v tomto smyslu jej také Tektander v textu použil. V rámci křesťanské hierarchie duchovního stavu nedochází k mnoha odlišnostem mezi jednotlivými církvemi. Pravoslavná církev, stejně jako církve západní, uznává tři úrovně kněžského svěcení. Prvním stupněm v kněžské hierarchii jsou biskupové (neboli episkopové), dále kněží (presbyteři) a diákoni (jáhnové). K rozkolu mezi způsobem života duchovních západního a východního křesťanství však došlo v 11. století, kdy pravoslaví odmítlo reformy papeže Řehoře VII., jež přikazovaly celibát všem duchovním. Pravoslaví souhlasilo s biskupským celibátem, ne však s celibátem nižších duchovních stavů. Od té doby tedy povoluje sňatek pouze kněžím a diákonům, a to jen před aktem svěcení. Po vysvěcení se již duchovní oženit nemůže. Na biskupa však může být vysvěcen pouze mnich.[109] Podle učení sv. Pavla se, jak uvádí i Tektander, nesmí ovdovělý kněz oženit znovu, nýbrž musí odejít do kláštera a tam setrvat v modlitbách a pokání až do své smrti. Do kláštera se ze své vůle může ale uchýlit i prostý věřící:

---

[106] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 25-27.

[107] Paulinismus: http://cs.wikipedia.org/wiki/Paulinismus.

[108] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 28-29.

[109] Kněz: http://cs.wikipedia.org/wiki/Kn%C4%9Bz.

„Naproti tomu se také vypráví, že prostý muž, tedy náboženství oddaný, který hříchy zatížený byl nebo u své ženy déle zůstat nechtěl a utekl do kláštera, stal se zcela volný a svobodný a stal se pro svatost velebený, nebyl nikým v nejmenším domáhán žádným právem nad ním, sám že nadále po čas svého života z kláštera vyjít nesmí, musí si také zcela a úplně odpustit jíst maso a jiné klášterní zvyky a předpisy dodržovat. Pokud to poruší, smrtelný hřích spáchá a také bude ostatními mnichy tvrdě tělesně potrestán, tak přísně dodržují nad sebou půst, ale jinak mohou žít ve smilstvu a v jiných neřestech víc, to je u nich pro jejich špatnost dodržováno. Vážení páterové nesmí o ničem jiném rozhodovat než o délce jejich vlasů, kterou si od vysvěcení nechají odebrat na vůbec žádnou, a o jejich holích, které vždy při sobě nosí.“[110]

Další zajímavostí v náboženském světě Moskvanů byl křest. Jedná se o křesťanský (dříve v některých případech i židovský) obřad, jímž člověk vstupuje do církve a který symbolizuje očištění od hříchů a sjednocení člověka s Kristem. Počátky křtu jsou spojeny s osobou Jana Křtitele, který podle Nového zákona pokřtil Ježíše v řece Jordánu[111]. Křesťané provádějí křest v závislosti na tradici pokropením, politím nebo plným ponořením do vody. V pravoslaví bývá zpravidla vykonán trojím ponořením do vody ve jménu tří osob Nejsvětější Trojice a zároveň třikrát na památku třídenního Kristova pohřbení a jeho následného vzkříšení. Pravoslavná církev křtí děti obvykle krátce po narození a zásadně neuznává křest katolický; katolíci naopak uznávají jak křest katolický, tak křest pravoslavný.[112] Tektander se osobně křtu neúčastnil, prezentuje jej pouze z doslechu či z dostupných pramenů:

„Co se křtu týče, křtí své děti obvykle pod tekoucí vodou a v ne kostele, jako je obyčejně zvykem, a užívají příkladu, stejně jako Kristus od Jana v Jordánu byl pokřtěn. Po křtu kněz dítě pomaže a natře a člověk, který dítěti kmotrem jest, předá dítěti na místě malé stříbrné kmotrovské mince, nebo, pokud je bohatý, zlatý kříž na krk zavěsí, aby mu pogratuloval, že nyní křesťanem je a že křest přijal, a dítě musí na znamení kříž na krku dále nosit“.[113]

Tektander také stručně popisuje rituál svatebních námluv a samotný svatební obřad. Bývalo zde údajně zvykem spojovat předem sjednané manželské svazky. Muž

---

[110] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 30-31.

[111] Místo Ježíšova křtu navštívil a ve svém cestopisu popsal Kryštof Harant. Jak zaznamenal, několikrát řeku přeplaval a odebral si do lahvičky trochu vody, jíž později nechal pokřtít svou dceru.

[112] Křest: http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99est.

[113] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 32-33.

nejprve rodině nevěsty zaručil uskutečnění sňatku a zaplacení určité sumy peněz. Teprve poté mu byla dána její ruka. Dvě ženy z nevěstiny přízně dívce zavázaly oči hedvábným šátkem a odvedly ji do kostela, kde vstoupila s ženichem ve svátost manželskou. Poté, jak Tektander uvádí, jí manžel nedovoluje z domu vycházet a mluvit s jakýmkoli jiným mužem, maximálně s jejím vlastním bratrem. Tento zvyk se zdá být přejatý z islámu.

V závěrečném shrnutí ruské země Tektander nevyjadřuje sympatie ani ke zdejším obyvatelům:

„Ostatně jejich zvyky a móresy dokazují, že jsou Moskvané hrubí, neotesaní lidé, vzácně oddaní proti Němcům, nedbaje, jak předem ohlášeno, že se nejlepšími křesťany zvou a nic neuznávají, mnohem méně trpět umí, že jiné země a národy jim mohou upřednostněny být.“[114]

5.5 Z Moskvy do Tabrízu

7. prosince se poselstvo, štědře zásobené jídlem a nápoji od samotného cara, vypravilo z Moskvy. Směřovalo k městu Kazaň, které bylo podle cestopisu od Moskvy vzdáleno 1000 moskevských verst neboli 200 německých mil[115] (podle cestopisu tedy 1518 km, ve skutečnosti 734 km).

Prvním městem, o němž se Tektander zmiňuje, je město Vladimir (v dnešním Rusku). Tektander ho označuje za jedno z předních velkých měst patřících Moskvanům. Je prý pojmenováno po králi Vladimírovi, který je zde také pohřben. Město skutečně nese název po svém zakladateli Vladimírovi I. (neboli svatý Vladimír I. Svjatoslavič či Vladimír Veliký)[116], zmínky o jeho hrobu však v současných dostupných pramenech nejsou zachovány. Tektander rovněž vyzdvihuje krásu protékající řeky (Kljazma) a vzdušnou polohu města. Více se však nepozastavuje a pokračuje s poselstvem dále.

Brzy přicestovali k městu Murom[117] (v dnešním Rusku), ležícím na řece Ora[118]. Brzy pokračovali do města Nisna (dnes Nižnij Novgorod v Rusku), které se nachází

---

[114] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 35-36.

[115] Ve vydání z roku 1608 Tektander uvádí 250 německých mil, ve verzi z roku 1610 údaj opravil na 200 německých mil, což i odpovídá uváděnému poměru verst a mil.

[116] Vladimir: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vladimir.

[117] Tektander v prvním vydání uvádí i druhý název pro město Murom, Malý Novgorod, který už v pozdějších vydáních užívá pro město Nisna.

[118] Dle cestopisu Ora, správně Oka.

přibližně v půli cesty z Moskvy do Kazaně. Tektander okolí nazývá nebezpečnou zemí, při jejímž průchodu je nezbytné vézt si s sebou vše potřebné, neboť půda je zde prý neúrodná, bažinatá a obyvatelé se živí převážně koňským masem, mlékem a medem.

Přes město Svviasko (dnes Svijažsk v Rusku) přicestovali na Štědrý večer[119] šťastně do Kazaně:

„Kazaň je také značně velké město a do velikosti města Vratislav zcela stejné, avšak vše ze dřeva postaveno, dřevěnými hradbami obehnáno, hrad a pevnost leží také ve městě na kopci a je dvojitými hradbami obklopeno, před ním řeka nebo voda Kazaň, od níž také město své jméno má a je stejně srovnatelná jako Labe v našich zemích a teče na míle od města do řeky Volha. Toto město bylo krutovládcem Ivanem Hrozným, velknížetem moskevským, pod Moskevskou říši připojeno. Na tomto místě jsme celou zimu zůstat museli, až do 11. května, nicméně na náklady velknížete jsme zde jídlo a pití vše potřebné spatřit mohli. Nebylo nám ale, jako předtím v Moskvě, dovoleno vycházet.“[120]

Podoba Kazaně, která se naskytla Tektanderovi, reprezentovala nově vystavěné město, neboť v roce 1579 zachvátil Kazaň velký požár a vše se muselo postavit znovu.[121] To, že navzdory předchozí zkáze byly nové domy opět vystavěny ze dřeva, není nikterak překvapivé. Jak si Tektander všímá, dřevo je v Rusku nejčastějším stavebním materiálem, protože je ho v těchto krajích více než dostatek. Pevnost, o níž se cestopis zmiňuje, je tzv. Kazaňský kreml vystavěný v rozmezí 10. - 16. století, jenž byl roku 2000 přidán na seznam památek UNESCO. Počátky jeho vzniku se vážou k muslimskému období chanátu Zlaté hordy a Kazaňského chanátu a jedná se zároveň o jedinou zachovalou tatarskou pevnost v Rusku. Roku 1552 byl Kazaňský kreml dobyt Ivanem Hrozným a stal se křesťanským střediskem Povolží.[122] Kazaň leží na soutoku řek Volhy s řekou Kazaňkou, kterou Tektander mylně připodobnil k řece Labi. Mezi oběma řekami je značný rozdíl; Labe má oproti Kazaňce téměř desetinásobnou délku toku, průměrný průtok více jak třistakrát vyšší a plochou povodí zabírá pětapadesátinásobné území.[123] Tektander uvádí, že řeka Kazaňka se vlévá do řeky Volhy až několik mil za městem, avšak postupná expanze zastavěné plochy zapříčinila

---

[119] Ve vydání z r. 1610 Tektander uvádí, že přicestovali 23. prosince, na Štědrý večer.

[120] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 39-41.

[121] Kazaň: http://kazan.navajo.cz/.

[122] Kazaňský kreml: http://cs.tixik.com/kazansky-kreml-2353275.htm.

[123] Řeka Kazaňka: http://cs.wikipedia.org/wiki/Kazanka_(%C5%99eka)
Řeka Labe: http://cs.wikipedia.org/wiki/Labe.

posun městské hranice dále, než tomu bylo v roce 1602. V Kazani tedy poselstvo přečkalo zimu a strávilo zde čas od 23. prosince 1602 až do 11. května 1603, kdy se opět mohlo vydat na cestu k perskému šáhovi.

Z Kazaně pluli po řece Volze 300 německých mil až do Astrachaně. Cestou propluli městy Samara a Saratha (dnes Saratov, obě v Rusku), nic bližšího k nim však Tektander neuvádí. 27. května tedy delegace dosáhla Astrachaně, která leží v povodí Volhy nedaleko jejího ústí do Kaspického moře. Také toto město popisuje autor poměrně stručně:

„Zmíněného 11. května jsme po řece Volze na tři sta německých mil až do Astrachaně, která je hlavním městem Nogaje a rovněž byla před několika lety Ivanem Hrozným dobyta, dojeli. Není městem neobyčejně silným a velikým a většinou je také vše ze dřeva postaveno. Tam také zámek v časech Ivana Hrozného vystavěn byl, s jednoduchými hradbami a řekou Volhou, která když se vylije, takřka ostrov obklopí.“[124]

Astrachaň byla hlavním městem turkotatarské konfederace Nogajská horda, jejíž část, včetně Astrachaňského chanátu, dobyl roku 1556 car Ivan Hrozný a připojil ji tak k ruskému carství. Tím car získal strategické místo pro rozšiřování ruského vlivu a pro obchodní expanzi do zemí u Kaspického moře. Rovněž nechal roku 1558 postavit na pahorku nad Volhou, zvaném Zaječí nebo též Dlouhý vrch, novou pevnost (kreml). Astrachaňský kreml se dočkal přestavby v letech 1588-1589 a z dřevěné stavby se stal kamenným opevněním s osmi věžemi. Jeho proslulé hradby jsou navrženy do tvaru trojúhelníku a zaujímají délku 1544 m.[125]

V Astrachani muselo poselstvo zůstat přes dva měsíce. Tektander neuvádí konkrétní příčinu, pouze sděluje, že zde setrvávají „kvůli velkým nepříjemnostem“. Situaci jim ulehčuje alespoň fakt, že jsou ubytováni a hoštěni na náklady ruského cara.

Díky této prodlevě mohl autor načerpat mnoho informací o zdejší zemi a zaznamenat je do svého díla:

„Tato země Nogaj je zcela pustá a holá, bez vesnic a měst, rovná a plochá země, kde je málo stromů a čerstvé vody; ta je většinou slaná a hořká. A také v Astrachani je mnoho solných studní a celá moskevská země je odtud solí zaopatřována a zásobována. (...) Z obilí a jiných plodin se tu pěstuje jen velmi málo, ale přeci tu je taková nádherná

---

[124] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 41-42.

[125] Astrachaň: http://cs.wikipedia.org/wiki/Astracha%C5%88.

a cenná půda s mnohými vzácnými rostlinami jako levandule a mnoho jiných, jaké nejsou nikde v našich německých zemích.“[126]

Astrachaň je skutečně nejsušším místem v Evropě. Východní polovinu Astrachaňské oblasti zaujímá polopoušť, na západě lze půdu využít alespoň pro pastvu.[127] Je možné, že Tektander v předešlé pasáži mínil svými „velkými nepříjemnostmi“ zhoršující se podmínky jak na jídlo a pitnou vodu, tak na vzrůstající teplotu ovzduší. Jak uvádí dále, mnoho z jeho spolucestovatelů snášelo změnu podmínek velmi špatně. Otázkou ale zůstává, proč by autor neuvedl tuto skutečnost rovnou, když v následujících pasážích o útrapách otevřeně hovoří. Důsledkům nepříznivých podmínek na život zdejších obyvatel, tedy Tatarů, věnuje následující odstavec:

„A to je právě příčina, proč Tataři nemohou zůstat na jednom místě a táhnou od jednoho místa ke druhému. Živí se ze svých koní a ovcí, jichž však pěstují velké množství (jedí koňské maso) a pijí mléko kobyl a ovcí, které svaří, dají zkysnout a nosí je s sebou v kožených pytlích. Neznají chléb a stává se často, že když jsou zajati o Moskvanů, hodně jich zemře, než si zvyknou jej jíst. (...) Jejich domy jsou umně vyrobeny z plsti a bavlny a nejsou nepodobné malému stanu (ale nahoře jsou okrouhlé). Jsou různé barvy a vozí je na vozech o dvou kolech a s velbloudy. Když vypasou v okolí trávu, táhnou dál několik mil, až přijdou do určitého místa.“[128]

Tataři jsou turkickým národem, který odvozuje své jméno od mongolského kmene Tata. Z náboženského hlediska jsou Tataři z většiny sunnitskými muslimy, byli tedy v neustálých sporech s Perskou říší, v níž byl považován za jedinou správnou víru šíismus. Byli též výtečnými bojovníky; Tataři tvořili jádro mongolské armády při jejím vpádu do Evropy ve 13. století, přičemž se probojovali přes Uhry až na Moravu a do Slezska.[129] Ačkoli byl Tektander jistě zpraven o islámu a zvycích muslimských obyvatel z dřívějších cestopisných děl, nedokázal si při posuzování Tatarů uchovat nadhled, vyzdvihoval pouze zvyky, které středoevropští čtenáři jistě odsoudí, a hodnotil Tatary velmi negativně:

„Nepotřebují také žádné peníze, nýbrž když něco mění nebo chtějí koupit, dávají kus za kus, koně nebo ovci podle ceny. A když loupeží nabudou od Moskvanů zlatých nebo stříbrných mincí, ověšují a zdobí jimi své ženy. (...) Jeden prodává druhému, otec své

---

[126] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 72-73.
[127] Astrachaňská oblast: http://cs.wikipedia.org/wiki/Astracha%C5%88sk%C3%A1_oblast.
[128] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 73-74.
[129] Tataři: http://cs.wikipedia.org/wiki/Tata%C5%99i.

děti nebo ženy, jsou-li neplodné, pán své poddané nebo zajatce za docela špatný peníz. Tehdy v Astrachani v době drahoty bylo možné koupit Tatara za čtyři pět zlatých nebo i levněji. (…) Mohou mít také tolik žen, kolik jich uživí, rovněž je prodávají, když jsou neplodné, a totéž činí se svými dcerami; dávají je za dobytek. Vcelku je to velmi špatný a nevěrný lid.“[130]

Obchod se zajatci nebyl v dané době neobvyklým. Tektander sám pomohl zajatému křesťanskému vojákovi Friedrichu Fidelerovi z Grossglogaw (město v dnešním Polsku), když ho při zpáteční cestě vykoupil a vzal s sebou do Prahy. Fidelera zajali Tataři při bojích v Uhrách a odvlekli s sebou do Nogajského chanátu. Podle Tektandera byl zajat sedm let.[131]

Tektander se dále zmiňuje o nadměrných teplotách, které v dané oblasti znepříjemňují jakoukoli činnost. Krajina údajně oplývá i „mnohou a rozmanitou havětí“, jako jsou například hadi, a zvyšuje tak četná rizika, jež provázejí průchod poselstva zdejší zemí.

Před odjezdem z Astrachaně se delegace rozrostla o jednoho člena. Byl jím polský šlechtic Christoph Pawlowitzki[132], jenž cestoval z Hormuzu a hodlal pokračovat přes Moskvu do Polska. Protože však žádné z okolních míst nepovolilo průchod nikomu kromě poselstev, nemohl z Astrachaně nikam vycestovat. Štěpán Kakaš tedy přizval Pawlowitzkiho k cestě do Persie, což bylo pro poselstvo i v lecčem výhodné, neboť tento šlechtic hovořil polsky, německy, latinsky, španělsky a údajně i jinými jazyky. Kdyby však Pawlowitzki tušil, jaké neblahé důsledky pro něj bude jeho rozhodnutí mít, patrně by v Astrachani vyčkal na jinou příležitost.

V den Máří Magdaleny (22. července) tedy plachtilo poselstvo na lodi perského kupce po řece Volze až k místu, kde se řeka na deseti místech vlévá do Kaspického moře, což podle Tektanderových slov trvalo dva dny. Při plavbě přes Kaspické moře zažili velkou bouři trvající dva dny a dvě noci.[133] Autorův údaj, že je Kaspické moře 300 německých mil široké (měl však na mysli vzdálenost severojižní), není správný. V tomto směru je moře 1200 km dlouhé, podle Tektanderova záznamu by však měřilo

---

[130] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 73-75.

[131] Ibid.: 74.

[132] Podle *České touhy cestovatelské* (s. 85) byl Pawlowitzki polským kupcem, který obchodoval s Indií. Zachovaly se jeho dopisy posílané do Krakova, v nichž popisoval cestu z Portugalska do Indie a život v Indii.

[133] Velkou bouři zažil při své cestě do Svaté země i Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, který ji rovněž zaznamenal ve svém cestopise.

přibližně 2250 km. Vzdálenost západovýchodní činí průměrně 320 km. Kaspické moře leží na pomezí Asie a Evropy a v současné době k němu přiléhá pět států: Rusko, Kazachstán, Turkmenistán, Írán (s provincií Gílán, do níž poselstvo po moři přicestovalo) a Ázerbájdžán. Je největším slaným jezerem světa, proto se někdy zpochybňuje slovo „moře“ v jeho názvu.[134]

8. srpna poselstvo konečně dospělo do Lenkoranu (dnes patřící Ázerbájdžánu), města ležícího asi jednu německou míli od moře v provincii Gílán. Bylo prvním perským městem, do nějž delegace přicestovala. Zde se již plně projevily následky špatné stravy, jiného klimatu a únavy z cesty:

„Je to sice veselé a pěkné místo, ale velmi horké a pro blízkost moře dosti nezdravé. Na tom místě jsme museli zůstat asi deset týdnů ve velké bídě a nedostatku, protože jsme neměli ani co jíst, ani co pít, kromě nezdravé vody, která teče z Kaspického moře. A tak jsme jedli nechutné ovčí maso a rýžový chléb. Ačkoli tu nebyl žádný nedostatek vinné révy a jiného ovoce, však žádný Peršan nesmí lisovat víno. Mnohem méně pijí, spíše suší hrozny a prodávají je, nebo je jedí syrové. Z toho pak také můj pán a všichni naši, jichž bylo osm, onemocněli a Pawlowski první zemřel.“[135]

Když si Štěpán Kakaš uvědomil vážnost situace, okamžitě vyslal zvláštního posla do hlavního města perské říše Isfahánu. Ten měl vyjednat povolení k pokračování v cestě u šáha Abbáse, který však právě byl na dobyvačné výpravě v Tabrízu, a zároveň ohlásit příjezd poselstva otci Franciscu di Costovi, papežskému vyslanci, jenž přijel krátce před nimi. Cesta z Lenkoranu do Tabrízu trvá podle Tektanderových slov 14 dní jízdy na koni a je přibližně 120 německých mil dlouhá, bylo tedy zřejmé, že rychlého vysvobození z nehostinného místa se poselstvo nedočká.

Shodou okolností se v Lenkoranu poselstvo setkalo s Robertem Sherleym, bratrem již zmiňovaného Anthonyho Sherleyho, který se, mírně řečeno, nezachoval loajálně k perskému šáhovi a jeho delegaci vedené na evropské dvory. Robert Sherley zůstal kvůli svému bratrovi v Persii v pozici rukojmího, avšak s jakýmsi „volným režimem“ zadržování, neboť se zřejmě mohl volně pohybovat po městě i okolí. Nabídl totiž Kakašovi, že poselstvo odvede z Lenkoranu. Vydali se tedy do městečka

[134] Kaspické moře: http://azerbajdzan.czechian.net/2010/03/Kaspicke-more.html.
[135] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 75.

Lauzan[136], vzdáleného dvě německé míle, do nějž ale museli Kakaše pro jeho slabost nést na nosítkách. Zde žil ještě tři dny, a poté již zanechal výpravu jejímu osudu:

„Před svou smrtí dal mně a ostatním druhům instrukce, co činit s dopisy jeho římského císařského veličenstva. A nařídil mi, že je mám odevzdat věrně jako zmocněný, jak zní následující text. Potom při plném vědomí křesťansky zemřev dne 25. října 1603, byl námi podle svého přání pohřben pod jedním stromem v zahradě našeho obydlí v Lauzanu.“[137]

Kakaš před smrtí sepsal instrukce pro Jiřího Tektandera a Jiřího Agelasata (závěť je datována na 5. září 1603), v nichž je mimo jiné žádal, aby zpáteční cestu vedli přes Tyrolsko a odevzdali tam Kakašově ženě jeho osobní věci. V případě návratu do Prahy směřujícího opět přes Moskvu prosil o předání věcí císařskému pokladníkovi Hansu Underholzovi. Také jim sdělil, že v listu sepsaném císaři Rudolfovi II. vychválil jejich zásluhy při vykonávání diplomatické mise a žádal císaře o zaslouženou odměnu pro Tektandera i Agelasta. Zároveň jim odkázal svůj červený měšec s několika zlatými i stříbrnými mincemi, aby měli prostředky pro případ nouze.

Po Kakašově smrti otevřel vrchní velitel Lauzanu Mohammad Šafí jeho zavazadla a oddělil předměty určené perskému šáhovi. Byly mezi nimi například sobolí kožešiny, které Tektander později vezl k panovníkovi do Tabrízu na oslu. Tektander si ze zavazadel vzal oděvy, neboť slavnostnější obleky pro delegaci vezl u sebe Kakaš, který je Tektanderovi a ostatním hodlal předat až v Isfahánu.

26. října pokračovali tedy zbylí členové poselstva společně s Robertem Sherleym k perskému šáhovi, který v tu dobu pobýval v nedalekém Tabrízu. Jediným městem, o němž se Tektander na tomto úseku cesty zmiňuje, je město Kaspin[138]. Podle cestopisu bylo toto město srovnatelné s Vratislaví, nebylo obehnáno hradbami a místní domy byly vystavěny po tureckém způsobu z kamenů a hlíny. Nic bližšího již autor neuvádí, neboť se poselstvo opět muselo potýkat se závažnými problémy:

„Své další čtyři společníky, z nichž dva byli Moskvané a ostatní Poláci, kteří smrtelně onemocněli, jsem musel opustit. Bylo jim však Peršany zajištěno ošetření a vše, co potřebovali. Dospěl jsem spolu se zmíněným Němcem, společníkem Jiřím Agelastem, do Kaspinu. Tam jsme čekali čtyři dny, protože můj zmíněný společník také zemřel před

---

[136] V Tektanderově textu Lanzan, podle *České touhy cestovatelské* Lauzan (s. 86).

[137] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 76.

[138] Není jasné, jak se město nazývá dnes či jestli dnes ještě existuje. Možností je, že se jedná o současné město Ardabíl v Íránu.

mýma očima na rubor. Robert Shirley mě také opustil a přikázal mi jednoho urozeného Peršana, který mě měl provázet až do Tabrízu ke králi. A tak jsem zůstal sám ve velkém zármutku a starostech spolu se zdejším persko-ruským tlumočníkem jménem Murád. Přijal jsem ho jako neznámého v Lauzanu. V nouzi jsem s ním mohl mluvit rusky a musel jsem ho živit, šatit a opatřovat dalšími potřebami a týdně vyplácet.“ [139]

V úryvku není explicitně vyjádřeno, zda zmínění čtyři společníci skutečně zemřeli, či zda jim smrt pouze hrozila. Při prvním rozhovoru se šáhem sice Tektander sděluje, že nedaleko zanechal čtyři polomrtvé společníky, jelikož se ale o nich dále nezmiňuje a ani po nich nepátrá při zpáteční cestě, patrně v Kaspinu zemřeli. Jiří Agelast pravděpodobně onemocněl ve stejné době jako Štěpán Kakaš. Příčinou smrti byla zřejmě úplavice, kterou se nakazili ze špatných zdrojů pitné vody a z tepelně neupravených potravin. Jedná se o vysoce infekční onemocnění přenášené člověkem, proto mohl být Tektander vděčný, že jeho choroba nezmohla. Rubor neboli zčervenání je pouze doprovodným symptomem značícím zánětlivost, není tedy samotnou příčinou úmrtí.[140] Ačkoli z textu lze pochopit, že na stejném místě zemřel i Robert Sherley, je tato formulace zavádějící. Zmíněný Angličan Sherley se pouze odpojil od Tektandera a pokračoval v cestě jiným směrem. Podle *České touhy cestovatelské* Sherley zemřel až roku 1628.[141]

5.6 Persie

Tektander se svým průvodcem tedy pokračoval v cestě dál a po 22 dnech, 15. listopadu roku 1603[142] kolem třetí hodiny odpolední, dosáhl Tabrízu (v dnešním Íránu). Byl však vážně nemocný, podle svých slov měl horečku a rubor a byl zesláblý natolik, že nemohl ani nasednout na koně. Kromě nepříznivých klimatických podmínek a špatné stravy k tomu jistě přispělo to, že z Kaspinu do Tabrízu cestovali ve dne i v noci. Byli nuceni spěchat, neboť šáh Abbás I. dobyl Tabríz pouhých sedm dní před Tektanderovým příjezdem a hodlal pokračovat ve svém tažení do jiných měst. Šáh také v Tabrízu setrval už jen tři dny po Tektanderově příjezdu.

---

[139] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 76-77.
[140] VOKURKA, M. – HUGO, J. (et al.) (2006): Velký lékařský slovník. Praha: Maxdorf.
[141] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 85.
[142] V originálním textu údaj 15. prosince, který však neodpovídá údajům uvedeným v následujících i v předchozích pasážích.

„Král mě pak vyzval k sobě, sotva jsem sestoupil z koně, sotva jsem koně ustájil a mohl něco pojíst a vzít na sebe jiný oblek, náhle, když jsem právě poslal svého spolehlivého sluhu koupit něco na trh. Musel jsem vše nechat bez dozoru. Přivedli mě do tabrízského paláce, kde jsem našel krále sedět na zemi mezi dalšími jeho pány a rádci. Protože však byl oblečen hůře než ostatní a já neměl žádného tlumočníka a krále jsem neznal, zůstal jsem němě stát. Nato jeden ze starších Peršanů mě vzal za ruku a přivedl před krále. Padl jsem na kolena před ním, abych mu políbil ruce, jak jsem byl poučen od přidělených úředníků. Král mi pokynul, abych vstal. Nato jeden italský renegát mě oslovil vlašsky, načež jsem se ho zeptal, zda by rozuměl latinsky.“[143]

S pomocí renegáta vysvětlil Tektander šáhu Abbásovi, jakého poselstva byl členem, a stručně mu popsal okolnosti, díky nimž přicestoval do Tabrízu jako jediný. Sdělil mu také, že byl vůdcem výpravy pověřen předat dopisy od císaře Rudolfa II. a od ruského cara a také Kakašův proslov do šáhových rukou. Nato si je Abbás vyžádal, ale nepovolil Tektanderovi, aby se pro ně vydal sám, nýbrž vyslal svého předního rádce, který prohledal Tektanderova zavazadla a dopisy přinesl. Nepředal je přímo Abbásovi, ale podal je Tektanderovi, aby je mohl s náležitými poctami, jako je poklek a políbení rukou, předat šáhovi. Ten je přijal stejně obřadným způsobem a následně Tektandera vyzval, aby se usadil u jeho nohou. Šáh dopisy otevřel, ale ještě než se pustil do jejich čtení, stala se pro Tektandera šokující událost:

„Pak je sám otevřel. Po otevření dopisu, ještě než je četl, přivedli do paláce jednoho zajatého spoutaného Turka. Padl před králem. Králi podali dvě šavle, jež si obě prohlédl. Jednu, jejíž rukojeť a pochva byly částečně pobity arabským zlatem, mi po několika dnech dal doručit. Druhou šavli vytasil, postavil se a před sebou ležícímu Turkovi neočekávaně, bez ohledu na to, že prosil, a bez jediného pohnutí nebo změny v obličeji, uťal hlavu. Načež jsem zůstal nemálo rozrušen sedět mezi nadějí a strachem, očekávaje, zda druhou šavlí nebude ukončen také můj život, protože jeho římské císařské veličenstvo uzavřelo někde mír s Turky nebo že o míru je něco obsaženo v dopisech, a proto musí zaplatit i moje hlava. Ale král si opět sedl na své místo, lehce se usmívaje mě jakoby nic oslovil a dal mi oznámit, že křesťané by měli s Turky také tak nakládat a že on jim opravdu nic nepromine.“[144]

---

[143] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 77.
[144] Ibid.: 77.

Tektanderova obava o vlastní život a způsob jeho uvažování o možné změně politické situace nebyly plané. V obdobné situaci se totiž vyskytl například Václav Vratislav z Mitrovic, který díky změně vztahů mezi Habsburky a Osmany během jeho cesty do Konstantinopole zažil velmi nepříjemná léta v tureckém žaláři. Vůdce jeho výpravy takové štěstí neměl; byl vlečen za osmanskou armádou při jejím odvetném tažení do Uher a zemřel následkem nelidského zacházení.[145] Krutost, s jakou šáh Abbás popravil Turka, a samozřejmost, s níž to vykonal, mohl Tektander přičítat jiné mentalitě zdejších obyvatel. V případě šáha Abbáse lze takové jednání odůvodnit i zážitky z jeho dospívání, kdy bylo mnoho jeho příbuzných lstivě zavražděno, on sám unikl v šesti letech smrti pouze díky šťastné náhodě a kdy probíhaly občanské války.[146]

Po audienci odešel Tektander do svého příbytku s již zmíněným Italem, který za Tektanderovy přítomnosti přeložil císařský dopis a proslov koncipovaný Štěpánem Kakašem z italštiny do perštiny a vyslechl okolnosti, za nichž předali Moskvané pražskému poselstvu svůj dopis.

Následujícího rána obdržel Tektander jako projev šáhovy úcty krásného arabského koně, na němž hned druhý den mohl odcestovat spolu se šáhem a jeho armádou z Tabrízu. Ještě předtím však věnoval Tektander pozornost samotnému městu, jeho zvláštnostem a architektuře:

„Je to velmi velké město s krásnými budovami, zahradami, chrámy a lázněmi zdobenými tureckým způsobem. Není však nijak opevněné a je v okruhu čtyř německých mil zcela otevřené a bez hradeb a vše, jak už bylo dříve zmíněno, je postavené z hlíny a kamenů a poněkud pobořené. Uprostřed města je velký starobylý zámek se dvěma hradbami, obehnaný příkopem.“[147]

Historie města Tabríz je velmi pestrá. Svou tendencí k nestabilitě, ať už způsobené častými zemětřeseními, či několikanásobnou destrukcí ze strany dobyvatelů, se vyvinulo v komplex jednoduchých provizorních budov i architektonických skvostů. Za nadvlády mongolských Ílchánů ve 13. a 14. století dosáhl Tabríz největšího rozkvětu. Mongolové respektovali perské tradice a podporovali rozvoj měst a kultury. Dokonce pod perským vlivem Ílchánovci přestoupili na islám. Pozůstatkem z mongolské éry je mohutná pevnostní mešita Arge Alíša, jíž dal vystavět vezír

---

[145] VRATISLAV Z MITROVIC, V.(1977): *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic.* Praha: Mladá fronta, s. 80.

[146] AXWORTHY, M. (2009): *Dějiny Íránu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, s. 105.

[147] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 78.

Tádžoddín Alíšáh Tabrízí v první polovině 13. století a kterou zajisté spatřil i Tektander. Měla největší hlavní íván (klenutou síň), jaký kdy byl v Íránu postaven – klenba této dnes polorozbořené obloukové síně údajně měřila 65 metrů a byla přes 35 metrů vysoká. Další významnou stavbou, kterou Tektander spatřil, byla Modrá mešita z 15. století, jež je dnes nejzajímavější památkou v Tabrízu. Město se nacházelo na trase Hedvábné stezky obnovené v 16. století a pomáhalo tak spojovat kultury Východu a Západu. Díky své strategické pozici mohlo také zřídit proslulý bazar, pocházející z 15. století a čile prosperující dodnes. [148] Tektander jej však ve svých záznamech opomíjí. V polovině 14. století za vlády posledního panovníka mongolské dynastie navštívil město i Odorik z Pordenone, františkán českého původu. Jeho popis Tabrízu je krátký, přináší však svědectví o tehdejší prosperitě města, která byla dočasně narušena roku 1392, kdy město vypálil Tímúr Lenk[149]:

„A je to město vznešenější a bohatší na zboží než kterékoli jiné na světě. Na celém okršku zemském není potravin nebo jakéhokoliv zboží, jehož nejsou plné sklady ve městě Tauris. Jest obdivuhodně položeno a blahobytné až k nevíře; neboť celý skorem svět s ním obchoduje. A místní křesťané vám potvrdí, že zdejší císař má z tohoto jediného města více příjmů, než král Francie má z celé své říše.“[150]

Z Tabrízu se tedy šáh 18. listopadu 1603 vydal se svou početnou armádou (120 000 mužů) severovýchodním směrem do města Marand. Doprovázely ho při cestě i jeho ženy, kterých mělo podle Tektadera být pět set. Tektander však uvádí, že osobně je nikdy neviděl. Je také málo pravděpodobné, že i kdyby měl Abbás pět set manželek, vzal by je všechny s sebou na dobyvačné tažení. Šáha doprovázeli i dva synové – tehdy sedmnáctiletý Safí Mírzá a sedmiletý Soltán Mohammed. Tektander poznamenává, že Safí Mírza byl již v době vydání cestopisu po smrti. Podle Felixe Tauera ale zemřel až roku 1614, kdy byl zabit z Abbásova popudu, neboť se Safí Mírza stal oblíbeným mezi lidem a šáh se začal obávat o svou vládu.[151]

Armáda Abbáse I. bez problémů dobyla město Marand v Médii, město Džulfu (obě na území dnešního Íránu) a Nachičevan (dnes v Ázerbájdžánu) v Arménii. Obyvatelé příchod Peršanů vítali s jásáním, zpěvem a tancem. Obzvláště velkolepě byl

---

[148] OBERT, M. (2002): *Persie. Kultura a umění mezi Východem a Západem*. Praha: Knižní klub, s. 61-62.

[149] Tabríz: http://cs.wikipedia.org/wiki/Tabr%C3%ADz.

[150] ODORIK Z PORDENONE (1998): *Cesta do říše Velkého chána*. Praha: Kvasnička a Hampl, s. 14.

[151] TAUER, F. (1984): *Svět islámu, jeho dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, s. 213.

šáh údajně přijat v Džulfě, kde žili převážně křesťanští Arméni. Podle Tektanderových údajů dobyl šáh ještě dalších 34 měst, o jejichž získání měl v plánu informovat císaře Rudolfa II. perský vyslanec.

5.7 Vsuvka o perských obyčejích

Setkání s křesťany inspirovalo Tektandera k vypsání perských náboženských zvyků a k jejich porovnání se zvyklostmi ve střední Evropě. Peršané prý sami sebe nazývají „pravými Turky“, kterýmžto označením se prohlašují jedinými pravými muslimy. Správně Tektander podotýká, že je *„zcela nepatrný rozdíl mezi Peršany a Turky v náboženských věcech“*[152]. Odlišnost jejich víry je dána přijetím různých proudů islámu – šíitského a sunnitského islámu. Rozdíl mezi nimi vznikl po smrti proroka Mohameda v roce 632 a spočívá v přijetí či nepřijetí prvních tří chalífů ve vedení muslimské obce od tohoto data.[153] Hlavní příčinu persko-tureckých konfliktů Tektander vysvětluje územními spory. Turci se zmocnili významných perských území, jako byly např. Médie a Arménie, za vlády Abbásova otce, *„jehož omrzela vláda a který nebyl nijak vážen. Došlo k tomu zrádcovstvím jeho rodných bratří, kteří byli dva, a nejvyšších důstojníků, kteří se postavili na stranu Turků. Teď však po smrti starého krále, který se jmenoval šáh Chodábande, nyní vládnoucí šáh Abbás, jeho prostřední syn, který dosáhl dospělosti, zpozoroval to zrádcovství. Dal většinu urozených země stít a oslepit dva bratry svého otce. Jeden z nich zemřel, ale druhý ještě žije. A celou zemi obsadil novými úředníky.“*

Poté zahájil Abbás I. proti Turkům válku. Tektander již nezmiňuje o tom, jak šáh Muhammad Chodábende ztratil post panovníka. Vláda Chodábenda se nesla ve znamení neustálých válek s Osmany, kteří pod vedením vojevůdce Paši obsadili Tabríz a zmocnili se celého severozápadu perské říše. Situace se neustále zhoršovala, a proto se syn šáha Chodábenda vzbouřil, obsadil město Kazvín, kde se tehdejší perský panovník nacházel, a sám se zmocnil vlády nad zemí.[154]

Dále se Tektander věnoval mešitám a jejich uspořádání:

„Svých chrámů, čili mešit mají také velmi mnoho a jsou rozdělené. Do jedné části chodí muži a do druhé ženy, které se vůbec nedají vidět. Mešity staví nikoliv obvykle, nýbrž

[152] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 79.
[153] TAUER, F. (1984): *Svět islámu, jeho dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, s. 71-73.
[154] Ibid.: 210-211.

vysoké dvě poschodí a na nich mají okrouhlé, štíhlé věžičky, z nichž jejich kněz třikrát denně, ráno, když vychází slunce, v poledne a pak večer, vyvolává tato slova: Alláh, Alláh, alláhu akbar, rahmanurrahím, lá illáha ilá alláh. Používají slova jako u nás křesťané užívají zvon. U nich také nejsou dosud hodiny. Neboť když jsem se jednou zmínil v kalendáři, pak jsem celý půlrok musel žít den ze dne a nerozeznával jsem dny.“[155]

Popisovanými věžičkami na stavbě jsou tzv. minarety. Jsou to štíhlé věže umístěné v rozích mešity, jejichž počet se liší. Mešita může vynikat až čtyřmi minarety, ale také nemusí mít žádný. Bývají stavěny tak, aby byly nejvyšším místem v okolí, čímž se jednak snažily výškově vyrovnat křesťanským kostelům, a jednak nahrazovaly funkci zvonice, kde místo zvonu svolával věřící zpěvák, tzv. muezzin. V šiitských zemích jsou věřící svoláváni třikrát denně, jak popisuje i Tektander, v zemích sunnitských pak pětkrát za den.[156] Cestopis si všímá i rozlišení mužské a ženské části v mešitě. Islám nařizuje vyčlenění různých prostorů pro muže a pro ženy a děti, ve větších mešitách jsou dokonce oddělené místnosti pro každé pohlaví s tím, že muži by měli vždy být blíže k mihrábu, výklenku ve zdi symbolizujícím směr k Mekce. Ženy také oproti mužům nemají povinnou účast na velké páteční modlitbě.[157] Tektander si všímá i typického zahalení muslimských žen, z textu však nevyplývá, zda se jedná o burku, zakrývající celé tělo i s obličejem, nebo o niqáb, který zahaluje celý obličej kromě očí.[158]

„Před svými kostely mají pramen nebo studnu, v níž si před překročením kostelního prahu omývají ruce a nohy. Zouvají si obuv a vejdou dovnitř naboso. Mají také osmihranný hnědý kámen, nikoliv nepodobný mramoru, zavinutý do pěkného šátku, ten pokládají na zem, na níž jsou krásné koberce. Jinak tam nejsou židle či lavice a stěny kolem jsou popsány tureckým písmem. Padají pak dolů na obličej, líbají ten kámen a pak zase vstávají. To několikrát opakují. Tak to provádějí také na cestách nebo u sebe doma, omývají si ruce a nohy a modlí se s odhalenými pažemi a odhalenýma nohama. Nemají však ve zvyku nikdy, i když se modlí nebo přicházejí před svého krále, snímat

---

[155] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s.80.
[156] Minaret: http://cs.wikipedia.org/wiki/Me%C5%A1ita.
[157] Ibid.
[158] Burka: http://cs.wikipedia.org/wiki/Burka a niqáb: http://cs.wikipedia.org/wiki/Niq%C3%A1b.

s hlavy. A jevilo se jim jako zcela podivné, když jsem smekal svůj klobouk při různých významných dnech a svátcích.“[159]

Wudu neboli rituální čištění je neodmyslitelným muslimským zvykem z toho důvodu, že mešita sama o sobě není rituálně čistým místem, musejí se proto před vykonáním modlitby symbolicky očistit alespoň věřící. Voda, která k tomu slouží, nemusí být posvěcena a některé mešity pro tento účel zbudovaly vodotrysky. Jak si Tektander povšiml, do mešity smí vstoupit pouze bosý člověk, neboť prostor pro modlitby je vyložen koberci. Koberec opět slouží k rituálnímu očištění místa.[160] Zmíněný kámen, který šíité pokládají při modlitbách na zem, kde se dotýkají čelem, je keramická destička vyrobená z hlíny z Karbaly v Iráku, posvátného místa, kde jsou hrobky světců Hasana a Hosejna.[161]

Tektander dále popisuje, jak si Peršané ve sváteční dny holí hlavu a tělo, a to buď břitvou, nebo opalováním vatou napuštěnou tukem. Zmínil se i o obřízce, kterou postupují Peršané stejně jako Turci.

Tektander při vypisování perských zvyků neužíval žádnou tematickou posloupnost, a tak mezi náboženské otázky vložil i poznámku o perské kultuře. Uvádí, že Peršané, ačkoli nemají žádné tiskárny a všechny knihy dosud píší ručně, jsou vzdělaní a *„v historii docela dobře obeznámení“*[162]. Peršané skutečně všestranně dbali o svou kulturu a po celá staletí se snažili rozvíjet ducha i literaturou. Vynikali především v poezii, sám šáh Abbás psal příležitostné básně a snažil se povzbudit světskou literaturu.[163] Evropě známé se staly v 17. století zásluhou francouzských misionářů i staroíránské spisy *Avesta*, jedenadvacet knih zoroastrického náboženství, které vznikly v 7.-6. století př. n. l., avšak písemně kodifikovány byly až ve 4. století našeho letopočtu. Svaté knihy zoroastrismu ovlivnily i judaismus, a tím posléze i křesťanství a islám. V Persii však bylo toto náboženství vytlačeno islámem.[164]

V mnoha renesančních cestopisech je zaznamenán průběh pohřebního obřadu a nejinak je tomu i v cestopisu Tektanderově:

---

[159] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 80.

[160] Chování v mešitě: http://cs.wikipedia.org/wiki/Me%C5%A1ita#Chov.C3.A1n.C3.AD_v_me.C5.A1it.C4.9B.

[161] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 86.

[162] Ibid.: 80.

[163] KUBÍČKOVÁ, V. (2005): Abbás Veliký – perský imperátor. *Bústán*, roč. 8, č. 4 (30).

[164] OBERT, M. (2002): Persie. *Kultura a umění mezi Východem a Západem*. Praha: Knižní klub, s. 20-21.

„Své mrtvé či těla zemřelých pochovávají do země tímto způsobem: když někdo zemře, jehož ještě v touž hodinu, ať to je ve dne nebo v noci, vyjde všechna domácí čeleď, děti a přátelé do ulice a dají se do usedavého nářku, že jsme často, než jsme pochopili, mysleli, že vypukl požár nebo snad povstání nebo že došlo k vraždě. Tak křičí celé dvě hodiny a oplakávají zemřelého. Na druhý den, když vynesou mrtvého z domu, položí tělo do rakve jako u nás. Byl-li to však urozený muž, položí mu tam celý oblek, klobouk, kabát, boty, šavli a všechno, co užíval za života, na rakev a před ním nesou velké mosazné zapálené lampy. Když ujdou několik kroků, pozvednou třikrát nebo čtyřikrát mrtvého nahoru a pak dolu a pokřikují něco ve svém jazyce. Tento obřad provádějí až do příchodu k hrobu. Přičemž daleko vzadu následují zemřelého příbuzné ženské osoby zahalené do tenkých černých šátků, aby je nikdo nemohl vidět, a pláčí a naříkají usedavě až ke hrobu. (...) A když uplyne rok, přátelé zemřelého vyjdou k hrobu, oplakávají ho, pokládají na hrob světla a lampy a ještě provádějí další úkony.“[165]

Rozsáhlou pasáž věnuje Tektander perskému „stolování“ a stravovacím návykům:

„Ta bývá připravena v místnosti, nebo při tažení ve stanu skvostně vyloženém koberci, na zemi. Než jsem vešel do místnosti, zul jsem si po jejich způsobu boty, odložil je a pak jsem musel v punčochách vejít dovnitř, protože pak především král a potom další význační muži a pašové, mezi nimi také já, a dále jiní královi přední rádci, si sednou na zem se zkříženýma nohama tak, že nejsou vidět. Mně to však působilo potíže, protože jsem nebyl zvyklý tak sedět, a často jsem děkoval Bohu, že už hostina brzo skončí. Také jsem mohl jíst jen málo, a když jsem pak vstal, měl jsem stehna strnulá a trvalo nějakou dobu, než zase přišla k sobě a mohl jsem jít. Král se mi často smál, až jsem si na to konečně zvykl.“[166]

Václav Vratislav z Mitrovic ve svém díle popisuje obdobný způsob stolování, které zažil v Osmanské říši. Speciálně pro poselstvo, jehož byl členem, však sultán nechal přinést nízké stolky, čímž hostům průběh hostiny značně usnadnil.[167]

Když se Tektander a ostatní hosté usadili, byla mezi ně rozprostřena hedvábná látka a na ní položena voda. Jak zaznamenává, Peršané neužívají k jídlu příbor ani talíř. Místo talíře předložili šáhovi služebníci, kteří prý byli z většiny urození pánové, před

---

[165] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 81.
[166] Ibid.: 81-82.
[167] VRATISLAV Z MITROVIC, V. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic.* Praha: Mladá fronta s. 43.

každého několik tenkých okrouhlých placek (chléb pita). Teprve poté přinášeli hlavní jídlo; nejprve mastnou vařenou rýži, která se podle Tektanderových slov pro přemíru cukru, medu, koření, rozinek a mandlí sotva dala pozřít. Dále se hostům podávala ve velkých stříbrných mísách masa, jako například koroptve, bažanti, ovce či koňské maso. Tektander již poněkolikáté zmiňuje zákaz konzumace alkoholu, který udávají pravidla islámu:

„Načež obcházeli dva nebo tři se zlatými nebo stříbrnými nádobami, v nichž byla slazená voda s různými kořeními a velmi zřídka víno. To mohlo být jen s královým svolením a když byl král v dobré náladě, protože jinak bylo zakázáno pod hrozbou tělesného trestu nabízet někomu pití. Jinak Peršané nepijí s žádným křesťanem. K tomu ještě se nesměli na králův příkaz štítit jíst a pít se mnou.“[168]

Příprava hostiny při dobyvačném tažení není v těchto krajích jednoduchou záležitostí, jak cestopis udává, neboť je zde nedostatek dřeva na rozdělání ohně. Jako náhražka dřeva byla používána sláma a kravský nebo koňský trus, který se suší na slunci.

K hostině byl Tektander zván poměrně často, protože za dva měsíce v Abbásově blízkosti s ním pojedl hned dvacetkrát:

„A tak jsem po sobě dvacetkrát pojedl s jeho veličenstvem, který byl jinak přátelský a veselý muž a mimořádně nakloněný křesťanům. Měl však také náklonnost k boji a ke všemu, co slouží rytířským záležitostem. Bylo mu tehdy asi 31 let.“[169]

Ve skutečnosti bylo v době Tektanderovy přítomnosti v Persii šáhu Abbásovi 33 let (narodil se 27. ledna 1571[170]).

Tektander také zaznamenal zajímavou situaci, která se mu přihodila při jedné z audiencí u šáha:

„Když jsem jednou v Jerevanu seděl podle jejich zvyku spolu s králem na zemi pokryté koberci, přicházeli někteří pokoření Turci, aby si vyprosili milost. Protože však král, jak bylo řečeno, byl špatně oblečen do červeného plátna a já měl na sobě červený hedvábný kabát a nohy jsem měl povytáhnuté poněkud dále, abych si – s dovolením – pohověl (protože sedění na zkřížených nohou mě unavovalo), řečení Turci padali na zem u mých nohou a chtěli mi je líbat. Silně jsem se polekal a stáhl svou nohu zpátky. Král se mi podíval do obličeje a smál se.“[171]

---

[168] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 82.
[169] Ibid.: 82.
[170] Abbás Veliký: http://cs.wikipedia.org/wiki/Abb%C3%A1s_I._Velik%C3%BD.
[171] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 84.

Při celkovém hodnocení Peršanů je Tektander vcelku pozitivní: *„Co se týče dále jejich zvyků a mravů, jsou, nehledě na to, že jsou pohané, mnohem zdvořilejší a předčí ve všem Moskvany.“*[172] Toto porovnání však není zcela objektivní. Jak již bylo řečeno, předsudky v hodnocení Moskvanů přejal Tektander od jiných autorů a také z dobového povědomí o Rusku, nehledě na to, že při průjezdu ruským carstvím neměl autor potřebný čas a prostor k tomu, aby osobně a zblízka poznal život, povahu a zvyky místních obyvatel. Do tajů perské kultury mohl snáze proniknout díky infiltraci mezi nejvyšší společnost Persie, zároveň však také mezi prosté obyvatele země, kteří šáha provázeli na jeho tažení. Možným faktorem byla i Tektanderova izolovanost od křesťanů, neboť ruským carstvím cestoval jako člen poselstva, skupiny křesťanů, s nimiž sdílel společné hodnoty, kdežto v Persii se ocitl sám a v naprosto cizím prostředí. Byl tedy vděčný za vřelé přijetí, a to se mohlo promítnout i do celkového hodnocení země.

5.8 Dobývání Arménie

Z Džulfy pokračovala armáda šáha Abbáse do Jerevanu (dnes hlavní město Arménie), který podle Tektandera leží 150 německých mil od Tabrízu. Jerevan je starobylým městem, starším dokonce než Řím. Vystavělo se okolo pevnosti Erebuni z roku 782 př. n. l., od níž převzalo i svůj název.[173] Tektanderův cestopis je pravděpodobně unikátním záznamem o dobývání arménských měst. V arménských záznamech i zdrojích z jiných zemí se vyskytují pouze fakta z pozdějších let. V jerevanské pevnosti prý odolávalo perské armádě 40 000 Turků a šáh ji dobýval pět týdnů. Pro nedostatek potravin museli Osmané kapitulovat a šáh je údajně bez milosti všechny pobil. Podle záznamu Arakela Davrižecieho z roku 1606 Abbás následně zajal 300 tisíc Arménů a přinutil je odsunout se do Íránu. Celý měsíc pak prý vraždil nepřátele a pustošil zdejší zemi.[174] Podle Taufera přesunul šáh 5000 arménských rodin do Isfahánu. Měl k tomu politické i kulturní důvody – jednak nahradil arménské rodiny lidmi schopnými uchránit perské hranice před Osmany a jednak využil zručných

[172] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 81.
[173] ŠAGINJAN, V. (2001): *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*. Praha: Karolinum, s. 184.
[174] Ibid.: 187.

arménských řemeslníků k rozvoji uměleckých řemesel. Pro nově příchozí rodiny dokonce nechal zbudovat zvláštní čtvrť nazvanou Nová Džulfa.[175]

Tektander využil pětitýdenní dobu pro prohlídku okolí. V arménském obyvatelstvu převažovali křesťané (Arménie se dokonce roku 301 stala první zemí na světě, kde bylo křesťanství prohlášeno za oficiální státní náboženství[176]) a návštěva jejich kostelů Středoevropana velmi lákala. Tektander poprosil šáha, aby směl navštívit kostel Üç kilisa (v překladu Tři kostely, turecký název pro chrám Ečmiadzin), nacházející se od jejich ležení asi tři míle, a aby mohl porozprávět s místními mnichy. Abbás mu návštěvu povolil a přikázal mu s sebou doprovod strážců.

„Když jsem tam přišel, Arméni mě přijali velkolepě jako nějakého krále. Především mě uvedli do kostelů, ukázali mi upečenou lidskou ruku zasazenou do zlata a skrze mého tlumočníka mi oznámili, že je to pravá ruka svatého Jiří Nasianzeni[177], který tam je pochován. Jinak kostel sám je krásně postaven ze světlých kamenných kvádrů s pěknou klenbou, jež má uprostřed okrouhlý otvor. Nejsou tu však uvnitř žádné obrazy. Když jsem se zeptal na příčinu, odpověděli mi, že Turci jim teď nedovolí ani zvony, ani obrazy, jež dříve měli.“[178]

Ečmiadzin s katedrálou Mayr Tačar, vzdálený 20 km západně od Jerevanu, byl sídlem nejvyšší hlavy arménské církve. Je jednou z nejstarších křesťanských staveb na světě, neboť pochází již z roku 301 n. l. Stal se tak nejposvátnějším místem všech Arménů a v roce 2000 ocenilo jeho unikátnost i UNESCO, když jej připsalo na seznam světového dědictví. Nachází se v arménské provincii Armavir ve městě Ečmiadzin, kterému se nyní přezdívá „arménský Vatikán“.[179] Dalšími kostely, které zde Tektander navštívil, byly Hriphsime, Gajane a Šoghakath.[180]

Jak Tektander popisuje, v klášteře v době osmanské nadvlády nesměly viset žádné obrazy svatých. Souvisí to pravděpodobně se zákazem vyobrazení živých bytostí v muslimských mešitách z roku 750. Díky němu se islám začal zdokonalovat

---

[175] TAUER, F. (1984): *Svět islámu, jeho dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, s. 213.
[176] ŠAGINJAN, V. (2001): *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*. Praha: Karolinum, s. 34.
[177] Autor má na mysli sv. Řehoře z Nazianzu.
[178] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 83.
[179] Ečmiadzin: http://cs.tixik.com/katedrala-a-kostely-v-ecmiadzinu-archeologicke-naleziste-zvartnots-2353699.htm.
[180] ŠAGINJAN, V. (2001): *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*. Praha: Karolinum, s. 68.

ve výzdobě svatostánků pomocí rostlinných a geometrických ornamentů a učinil své umění zcela anonymním.[181]

Arménští mniši Tektandera bohatě pohostili a prosili ho, aby se za ně přimluvil u šáha Abbáse kvůli zachování křesťanské víry a navrácení starých svobod, které jim Turci odňali. Po návratu do perského tábora byl předveden k šáhovi a vyzván, aby podal reference o Arménech. Zda-li tlumočil Abbásovi arménské prosby, ve svém cestopisu neuvedl.

Tektander ještě věnoval několik řádek popisu arménské krajiny:

„Pokud jde o arménskou zemi, ta je velmi hornatá, především na straně Kaspického moře jsou drsné, vysoké a skalnaté hory. Jinak tu je nadbytek bavlny, hedvábí a různých plodů. Je o trochu chladnější než Persie a jsou tu tak velice vysoká pohoří, že jejich vrcholky jsou po celý rok pokryty sněhem.“[182]

Tato slova jsou značně nadhodnocena v díle V. Šaginjana o Arménii. Líčí Tektandera jako obdivovatele Arménie, který si dlouhá léta přál tuto zemi navštívit a roku 1604 se mu jeho sen splnil. Autor přitom neuvádí pro svá tvrzení žádné podklady a spoustu faktů, doložených např. R. Wolkanem, si ve své knize pozměňuje ke své potřebě.[183]

5.9 Z Jerevanu do Moskvy

Po dobytí jerevanské pevnosti oznámil Abbás I. Tektanderovi, že nadešel čas, aby doručil Rudolfovi II. šáhovu odpověď. Od doby, kdy odcestovalo císařovo poselstvo z Prahy, uplynuly již rok a půl. Šáh také poctil Tektandera osobními dary, jako byl arabský kůň, perská šavle, část šáhova vlastního oděvu a 900 říšských tolarů.

V lednu 1604[184] se tedy Tektander v doprovodu perského velvyslance jménem Mehdíkulí Beg vydal na zpáteční cestu do Českého království. Po dvou dnech cesty se setkali s tureckým pašou, kterého doprovázelo 130 mužů. Jejich prvotní obavy z těchto

---

[181] TAUER, F. (1984): *Svět islámu, jeho dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, s. 88.

[182] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 83.

[183] ŠAGINJAN, V. (2001): *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*. Praha: Karolinum, s. 67-69.

[184] Tektander ve svém cestopisu uvedl mylný údaj 14. listopadu, který posléze přivedl Rudolfa Wolkana na myšlenku, že autor strávil v Persii téměř rok. To však neodpovídá následným datacím a Tektander by nemohl absolvovat ani audienci u Rudolfa II. 8. ledna 1605, kterou avizuje na titulní straně vydání z roku 1610. Také by se zmiňovaný rok v perském prostředí jistě odrazil v obsahové stránce cestopisu.

Turků se rozplynuly, neboť se jednalo o skupinu, která přijížděla holdovat perskému šáhovi. Zda se jednalo o mírové poselstvo nebo o osobní návštěvu tureckého paši, není z dostupných pramenů známo.

Těsně před překročením arménských hranic však Tektandera údajně pronásledovalo 500 Turků uprchlých z Jerevanu, kteří zamýšleli přepadnout dvojici během přenocování. Tektandera však před jejich plánem varovali arménští obyvatelé, a tak se ještě v noci s velvyslancem vydali na cestu jiným směrem. Procházeli z Arménie do Alexandrie[185], kde se setkali s gruzínským králem, který se vydal s 10 000 muži na pomoc perskému šáhovi:

„Pozval mě spolu s vyslancem k sobě a mezi jiným se mě skrze tlumočníka zeptal, proč jeho císařské veličenstvo nevyslalo poselství k němu, když on je křesťan, kdežto Peršané jsou pohani, a že on by si také přál uzavřít přátelství s jeho veličenstvem. Na to jsem odpověděl, že můj pán, který byl vyslán jeho císařským veličenstvem k perskému králi, zemřel, a že nevím, co mu bylo přikázáno.“[186]

Po tomto setkání pokračovala dvojice náročným pochodem přes pohoří Taurus a Kavkaz. Cesta byla ztížena vedením koní a také obavou z místních Tatarů. Do konfliktu s nimi se poměrně záhy Tektander dostal, neboť v něm při setkání poznali křesťana. Byl nucen vykoupit se od nich darovaným arabským koněm, několika tolary, perským nožem a několika zavazadly, v nichž byly i osobní věci Štěpána Kakaše, které na Tektanderovi později Kakašova žena vymáhala.

Po vysilující cestě dosáhli Tektander s perským vyslancem v lednu roku 1604 moskevských hranic ve městě Cois[187]. Podle cestopisu vždy ponechává ruský car ve zdejší pevnosti tisíc vojáků k ochraně země. Byla zde však údajně nouze o potraviny, neboť půda okolo je nehostinná a neskýtá možnosti k obhospodařování. Zdejší obyvatelé se tedy živili mořskými rybami a chlebem v místní řeči zvaným „tolokno“, jenž byl připravován z ovesné kaše. Nedostatkem prý byla i pitná voda. V tomto městě museli vyčkat šest týdnů kvůli veliké zimě a rozbouřenému, ledových ker plnému

---

[185] Tektander opět vychází ze starých názvů. Dříve území patřilo k Malé Arménii a bylo patrně nazváno podle Alexandrettského zálivu ve Středozemním moři, na jihu dnešního Turecka.

[186] BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon, s. 84.

[187] Městu Cois odpovídá město Kars na území dnešního Turecka, které v dřívějších dobách patřilo Rusku. Dochovala se v něm i pevnost, jež by mohla korespondovat s pevností uvedenou Tektanderem. Toto tvrzení by podporovalo i nedaleké město Surchaschen, zmíněné v cestopise jako další navštívené město, které by se mohlo shodovat s dnešním městem Surchachi. Tektander však ztěžuje identifikaci míst konstatováním, že z Cois vypluli na Kaspické moře.

moři[188]. Poté se rozhodli pokračovat v cestě, ačkoli jejich loď nebyla zcela stabilní a jejich zásoby potravin se značně ztenčily. Vypravili se tedy přes město Surchaschen[189] do města Terek[190], vzdáleného 17 německých mil, a poté do Astrachaně. Když jim zbývalo pouhých osm německých mil k Tereku, připluli na malý ostrůvek, kde byli nuceni zůstat 14 dní kvůli zamrzlé vodě. Jejich situace nebyla snadná:

„Zásoby, které jsme s sebou měli, také braly konce, kvůli tomu jsme museli dva koně, které vyslanec s sebou vedl, zabít a sníst a loď, která značná byla, jsme na dřevo potřebovali a s ním oheň udělat museli. Následně nás velmi chladné počasí opět přepadlo, že jsme nakonec byli nuceni loď zanechat a tedy pěšky přes led (pro plno nemalého nebezpečí) až do Teregu jít.“[191]

Tektander dále popsal svůj strach z rychle tající slané vody. Přese všechny obavy překonali oněch osm německých mil po ledové ploše a šťastně dorazili na břeh k městu Terek. Zde je údajně uvítalo přes tři sta Moskvanů a s velkou slávou je na koních odvezlo do míli vzdáleného města. Cestopis udává, že Terek leží dva dny cesty od pevnosti Derbent, která v tuto chvíli spadala pod správu Osmanské říše a odkud Turci podnikali výpady na perské a ruské lodě.

18. března česko-perská dvojice opět vyplula po moři do Astrachaně, kam dorazila 23. března 1604. Poté po řece Volze pokračovala do Kazaně. Zde se setkali s perským poselstvem, které mířilo od ruského cara zpět k šáhovi Abbásovi a neslo mu zprávu, že car posílá Peršanům několik tisíc vojáků na pomoc při zdolání pevnosti Derbent. Podle dostupných pramenů byli Turci v boji o pevnost poraženi.[192] V Kazani byli také k Tektanderovi připojeni dva významní nogajští představitelé, kníže Jerossan a kníže Estreck, kteří byli zajati moskevskými kozáky a měli být předáni ruskému carovi.

O cestě z Kazaně do Moskvy Tektander neuvedl žádné informace.

---

[188] Tektander pravděpodobně myslel řeku Karasu, protékající městem Kars.

[189] Dnes nejspíše Surchachi v Rusku.

[190] V Tektanderově textu Tereg. V současnosti se nachází město Terek nedaleko Surchachi, Tektander měl však patrně na mysli místo, kde se vlévá řeka Terek do Kaspického moře. To by odpovídalo i Tektenderovu údaji o dvoudenní vzdálenosti mezi Terekem a Derbentem.

[191] TECTANDER, G., *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.), s. 75-76.

[192] Derbent: http://www.towns.ru/towns/derbent_en.html.

5.10 Z Moskvy do Prahy

Po příjezdu do metropole carství, 15. července 1604, byl Tektander velmi unavený. Přesto se odebral k audienci u Borise Godunova, který ocenil jeho úsilí a obdaroval jej sobolími kůžemi, losími samety a jinými pozornostmi.

Ve stejnou jako Tektander přicestovalo do Moskvy další Rudolfovo poselstvo, vedené Jindřichem z Logova. Všichni byli carem pozváni ke slavnostní hostině přímo v Kremlu. Hosté byli ohromeni honosnými interiéry budovy. Procházeli místnostmi obloženými koberci a vybavenými předměty ze zlata a stříbra. Po hodinovém čekání v jedné z komnat byli členové poselstev uvedeni do hodovací síně, kde již čekal car se svým synem:

„Seděli na pozlacených židlích u stříbrné a pozlacené tabule. Nedaleko od ní stála jiná tabule. U ní posadili císařského velvyslance a všechny ostatní podle pořádku, jak vjížděli. K obsluhování a k předkládání jídel bylo určeno před 200 statných Moskovitů, kteří byli většinou oděni stejnými, a to zlatými rouchy. Když velikému knížeti přinesli několik velikých šišek chleba, rozdělil je sám osobně na kusy a dal předložit po jednom každému po pořádku, jak seděli, s těmito slovy: „Gosudar velikij kaz Boris Fedorovič svoim chlebom těbja požaloval“, to jest toliko jako: Velemocný pán a veliký kníže Boris Fedorovič uděluje ti milostivě chléb ze svého stolu. Po tomto obřadu podali na stůl asi 300 nádob z čistého zlata s pokrmy a s rozličnými nápoji a tak tabule trvala na 5 hodin.“[193]

Další hostinu s Borisem Godunovem absolvoval Tektander 2. srpna, kdy car slavil narozeniny. Oslavy pojaté v okázalém stylu se údajně zúčastnilo 200 osob.

Následující pasáži cestopisu již autor nevěnoval příliš pozornosti, a tak zbylé události vypsal pouze v několika krátkých odstavcích.

Tektander se společně s perským vyslancem Mehdíkulím Begem připojil k poselstvu Jindřicha z Logova a vydal se na zpáteční cestu do Prahy. 24. srpna 1604 byla skupina slavnostně vyprovozena z Moskvy. Zamířila do přístavu ve městě Narva (na území dnešního Estonska), odkud vyplula přes Baltské moře do města Gripswalde v Pomořansku (dnešní Německo). Cesta byla zkomplikována zajetím dvěma švédskými koráby, které delegaci násilím zavedly do švédského Stockholmu. Zde však bylo poselstvo vřele přijato místním vévodou, jenž dohlédl na bohaté zásobení zajaté lodi

[193] KUČERA, C. (1982): *Po cestách přátelství*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, s. 16-17.

a zajistil její doprovod až do Gripswalde. Odtud už směřovaly Tektanderovy kroky do Prahy, kde 8. ledna roku 1605 s velkým uspokojením předal Rudolfu II. perské listiny a získané informace.

6 Komparace cestopisu Jiřího Tektandera s vybranými cestopisy 15. a 16. století

6.1 Fikce versus realita

Středověký čtenář inklinoval k fakticitě, ať už k pravdě objektivní, nebo k tomu, co za pravdu považoval. Díky omezenějšímu rozhledu autora se proto ve středověkých dílech realita s fikcí často prolínaly.[194]

Jednoznačný příklon k realitě přinesl nástup humanismu do českých zemí. Zapříčinil radikální proměnu života společnosti i literárních témat. Snahou humanistů bylo vzbudit v recipientech zájem o člověka místo dosud dominujícího zájmu o náboženské otázky. Humanisté se pokoušeli spojit pasivní víru s aktivní rozumovou činností člověka, kladli důraz na jedince a jeho samostatné myšlení. Rozvíjel se tedy zájem o obecnou vzdělanost – historii, jazyky, geografii, umění a tělesnou zdatnost, což se projevilo i v cestopisných dílech.[195]

Rozdíl mezi středověkým a renesančním autorem je patrný při komparaci díla Václava Šaška z Bířkova s ostatními zde uváděnými díly. Šaškova snaha o fakticitu je místy narušována nadpřirozenými jevy, jako například při putování po Anglii:
„Když jsme se k ní blížili, uviděli jsme vysoké hory, plné vápna, jehož již není třeba v ohni páliti. Zdálky vypadají jakoby pokryty sněhem. Poblíž nich stojí hrad, postavený zlými duchy, tak pevný a mocný, že mu v žádné křesťanské zemi nenajdeš rovna.“[196].
Při vyprávění o spatřených relikviích však často ani on sám nepodlehl nepravděpodobné verzi jemu předkládané, udržuje si odstup v popisu slovem „prý“.

V cestopisu Oldřicha Prefáta se čtenář mezi realitou a faktem nezmítá. Prefát byl technicky vzdělaný člověk, a tak s matematickou přesností zapisoval spatřené objekty, situace a zvyky. Pokud jevy nespatřil na vlastní oči, nezaznamenal je ani do svého díla. S fiktivními motivy se tedy čtenář v Prefátově *Cestě* nesetkává.

---

[194] PETRŮ, E. (1996): *Vzdálené hlasy*. Olomouc: Votobia, s. 16.
[195] ANDERLOVÁ, J. (2009): *Cesty za poznáním v době českého humanismu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 11.
[196] ŠAŠEK Z BÍŘKOVA, V. (1974): *Deník o jízdě a putování (...)*. Praha: Československý spisovatel, s. 43.

Kryštof Harant se ve svém díle taktéž drží realistické linie cestopisů. Ke svým vlastním vjemům připojuje předem načtené informace o navštívených místech a o jejich historii, v nichž se smyšlenky a nadpřirozené jevy nenachází. Jediná taková zmínka se v Harantově cestopisu objevuje při návštěvě Egypta, ale autorův postoj je nejasný:
„Dozvěděl jsem se rovněž, že kousek od Kaira u městečka Zaccara je hluboké sklepení, v němž se nalézá několik tisíc balzamovaných mrtvých, obalených vonnými plátny; těla už jsou zčernalá, ale nehty často zůstaly pozlacené. Jednu takovou mumii jsem viděl už dříve ve Vídni. Někdy bývají hroby v osamělých sklepích, ale ty neujdou pozornosti Turků, kteří mrtvé okradou o prsteny a náramky. V jedné staré knize jsem četl, že jednoho dne v březnu vystupují mrtví nad zem, tam se ukážou a zase skryjí. Vyptával jsem se na to a lidé z Kaira mi to potvrdili; chodí se tam prý na to dívat tisíce lidí.“[197].

Václav Vratislav z Mitrovic ve svých *Příhodách* fikci neužívá. Největší část jeho díla je pojata jako memoárová literatura, v níž neměl díky silnému příběhu zapotřebí využívat nereálných popisů ke zvýšení přitažlivosti textu.

V *Putování* Jiřího Tektandera se vyskytují taktéž pouze realistické popisy událostí a jevů. Ačkoli byl prvním Čechem v Persii a Arménii, nezneužil své pozice k mystifikování dobového čtenáře a svou pouť popsal věrohodně.

6.2 Dynamické a statické části textů

Jak už samo zařazení děl mezi cestopisy napovídá, důležitou složkou textů se stala jejich dynamická část, která popisuje cestu do cílového místa a cestu zpět. V každém díle je však podíl dynamických a statických pasáží různý. Někdo stanovil jádrem textu samotnou cestu odněkud někam, jiný naopak vyzdvihl pobyt v dané lokalitě a vyobrazení cizorodého prostředí. V obou částech si autoři všímají krajiny, obyvatel, zvyků, architektury atd., ve statických částech je však popis celistvější, obsáhlejší a leckdy i obsahově poutavější.

V cestopisu Václava Šaška z Bířkova se statické pasáže nenacházejí. Výprava, jíž byl členem, neměla jeden cíl, k němuž by směřovala a poskytla tak Šaškovi čas a prostor pro popis prostředí. Vytyčila si okruh po evropských zemích, jehož dynamiku

[197] HARANT, K. (1988): *Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic a na Pecce (...)*. Praha: Panorama, s. 151.

nenarušil žádný výrazně delší pobyt. Šašek krátce popisuje okolí, jímž projíždí, avšak ucelený obraz o daném místě nepodává.

Oldřich Prefát již vnáší do cestopisné literatury zajímavou hru dynamických a statických částí. Jeho dílo se skládá ze dvou dynamických a jedné statické pasáže. Popisuje cestu do Svaté země, pobyt v ní a návrat do vlasti. Nejobsáhlejší částí se stal pobyt ve Svaté zemi, což dokazuje i procentuální komparace jednotlivých částí od Eduarda Petrů (15% : 62% : 23%).[198] Prefát se tedy zaměřil především na vyobrazení cílové lokality, což je patrné i v detailním zpracování popisu architektonických památek, z něhož čerpají historici umění dodnes. Jeruzalém se stal pro autora výchozím bodem statické části, odkud vykonával menší výpravy na posvátná místa a do měst zmíněných v bibli. Petrů tento systém poznávání a zaznamenávání okolí nazývá hvězdicová kompozice.[199] Dynamiku ve třetí části cestopisu zvýšila lodní bitva, v níž se Prefát ocitl. I z tohoto důvodu je poslední část procentuálně rozsáhlejší než část první.

Kryštof Harant pojal své dílo podobně jako Prefát. Rozložil je na tři části, opět dvě dynamické a jednu statickou. Jeho dynamické části jsou však zpomalovány důkladným popisem navštívených míst. Harant si v každé etapě cesty určil výchozí bod, z nějž se přesouval na jiná místa a posléze se do něj opět navrátil. V první etapě jím byly Benátky, ve druhé (jako u Prefáta) Jeruzalém a v poslední Káhira. Nejobsáhleji se podle očekávání Harant věnoval Svaté zemi, avšak oproti většině cestovatelů kladl důraz i na zpáteční cestu domů. Učinil tak především proto, že zvolil delší a neobvyklejší trasu návratu domů, jejíž místa byla taktéž hodna podrobného popisu. I proto zastupuje procentuálně třetí část *Cesty* větší díl textu než u jiných cestopisů (16% : 49% : 35%).[200]

Václav Vratislav z Mitrovic se konceptem svého cestopisu liší. Dynamické části jsou zde potlačeny dvěma obsáhlými statickými částmi, které představují Mitrovicův pobyt v centru Osmanské říše, v Konstantinopoli. Jádrem celého díla jsou autorovy vzpomínky na cizorodé prostředí a především na vlastní nepříjemné prožitky v tureckém zajetí. Dílo je tedy rozčleněno na čtyři části: cesta do Konstantinopole, pobyt v ní, turecké zajetí a návrat domů. Procentuálně je dílo koncipováno následovně: 25% : 26% : 43% : 6%.[201]

---

[198] PETRŮ, E. (1996): *Vzdálené hlasy*. Olomouc: Votobia, s. 242.
[199] Ibid.: 242.
[200] Ibid.: 243.
[201] Ibid.: 243.

Jiří Tektander rozčlenil své *Putování* na pět částí. První a nepříliš obsáhlá část popisuje cestu do Moskvy, druhá návštěvu ruského cara a hodnocení ruských zemí, ve třetí autor zaznamenává putování z Moskvy do Tabrízu. Čtvrtá, velmi rozsáhlá část obsahuje popis Persie a zdejší kultury, zároveň se věnuje i dobyvačnému tažení šáhovy armády v Arménii, jehož se Tektander účastnil. V této části se autor zmiňuje i o Arménii. Pátá část zaznamenává putování z Jerevanu do Prahy. Tři z pěti etap jsou v tomto textu dynamické. Celistvější a obsahově poutavější jsou spíše části statické, tedy pobyt v Moskvě a v Persii. Procentuální komparace jednotlivých složek nebyla dosud nikým vytvořena, patrná je ovšem rozsáhlost části druhé a čtvrté. Na vylíčení návratu do vlasti již není kladen patřičný důraz.

6.3 Motivace k putování

Pohnutky k vycestování z českých zemí měl každý autor jiné. Z obecného hlediska je však lze rozčlenit do dvou skupin. Autoři v první skupině se na cestu vydali v rámci diplomatické cesty, tedy jako členové poselství. Druhá skupina autorů se vypravila na cestu soukromou.

Poselství, jejichž součástí se stali Šašek, Mitrovic a Tektander, byla velmi důležitá, avšak tito autoři nebyli významnými osobnostmi výpravy. Výjimkou se stal pouze Tektander, který po úmrtí nebo vážném onemocnění všech členů poselstva musel převzít iniciativu a sám doručit diplomatické poselství císaře Rudolfa II. perskému šáhovi Abbásovi.

Václav Šašek z Bířkova se zúčastnil v letech 1465-67 poselstva vyslaného králem Jiřím z Poděbrad a vedeného královým švagrem Jaroslavem Lvem z Rožmitálu. Účelem této cesty bylo přimět ostatní evropské panovníky k vytvoření křesťanské unie, která by společnými kroky bránila průniku Osmanů na křesťanské území a zároveň spolupracovala na prosperitě a vzájemné sounáležitosti členských zemí. Šašek patrně vlastnímu smyslu cesty neporozuměl, považoval výpravu za rytířské putování Evropou za získáním cti a slávy.[202]

Václav Vratislav z Mitrovic se stal panošem ve službách dvorního rady Bedřicha Krekvice, jenž byl vyslán roku 1591 jako posel císaře Rudolfa II. do Cařihradu. Cílem

[202] ANDERLOVÁ, J. (2009): *Cesty za poznáním v době českého humanismu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 12

cesty bylo předat tureckému sultánovi Amuratovi III. (neboli Murad III.) roční poplatek 30 000 dukátů a k tomu mnoho rozličných darů, které měly přispět k udržení míru. Během Mitrovicova pobytu v Cařihradu došlo ke změně politické situace a celé poselstvo bylo zajato. Mitrovic se vydal na cestu jako patnáctiletý a domů byl propuštěn až po pěti letech.

Jiří Tektander byl členem průvodu vyslaného roku 1602 Rudolfem II. k perskému šáhovi Abbásovi. Cílem výpravy bylo předat šáhovi diplomatické poselství týkající se uzavření společenství mezi Rudolfem a Abbásem proti rozpínající se Osmanské říši. Zmínky o špatných vztazích mezi Osmany a císařem Rudolfem přinesl ve svém díle již Mitrovic. V návaznosti na tyto události vypravil císař do Persie poselstvo v čele se Štěpánem Kakašem, který přizval k cestě Jiřího Tektandera pravděpodobně kvůli jeho schopnosti domluvit se slovanskými jazyky při průjezdu Ruskem. Shodou nešťastných událostí doputoval Tektander k šáhovi jako jediný. Poselství předal a zúčastnil se šáhova tažení do Arménie za znovuzískáním části perského území okupované Turky. Toto svědectví o válce mezi Peršany a Turky je z historického hlediska velmi cenné.

Druhá skupina cestovatelů se vydávala na soukromé cesty za poznáním nových zemí. Koncem 16. století bylo oblíbené putování do exotičtějších, východních zemí. Především pouť do Svaté země byla společensky vysoce ceněna. Uskutečňovaly se tzv. kavalírské cesty, což byly výpravy bohatých šlechtických synů s doprovodem za poznáním cizí země, jejího života, kultury, umění, chápané jako příprava na politickou kariéru, ale též jako projev jisté majetkové a společenské úrovně. Takové cesty podnikli Oldřich Prefát i Kryštof Harant.

Oldřich Prefát byl roku 1546 přizván přítelem ze studií, Němcem Wolfem Holtzwirthem, k již naplánované pouti do Svaté země. Cestu pojal jako poznávací a studijní. Oproti Harantovi měl situaci usnadněnou nejen díky financím od bohatého otce, ale především díky politické a kulturní situaci, která v době jeho výpravy panovala. Mnoho křesťanů vykonávalo poutě do Svaté země, a proto byly v důležitých meznících této trasy (jako byly Benátky, ostrov Kypr a přístav Jaffa) poskytovány cestovatelům různé služby. Prefátova skupina si lehce najala loď s komfortními službami během plavby, k níž bylo zahrnuto i jakési pojištění na cestu. Majitel lodi se zavázal dopravit jejich výpravu do přístavu Jaffa, zřídit jim průvodce po Svaté zemi a opět je odvézt nazpět.

Kryštof Harant se roku 1598 vypravil na pouť do Svaté země pouze s přítelem Heřmanem Černínem z Chudenic a jedním sluhou. Výprava byla podnícena zármutkem nad smrtí Harantovy ženy a zároveň snahou vyrovnat se krajanům, kteří už takovou cestu vykonali. Podmínky pro jejich putování byly značně ztíženy politickou situací. Oproti 40. letům 15. století, kdy podobnou trasou projížděl Prefát, vypukla v 90. letech válka mezi Osmany a římským císařem, a proto nebylo pro Haranta bezpečné dávat najevo svůj původ a výši svého majetku. Všichni křesťané raději putovali do Svaté země v nuzném oblečení a s minimem zavazadel. Vzhledem k úbytku cestovatelů do přístavu Jaffa, způsobenému touto situací a také rozšířením protestantské víry (protestanté nepovažovali vykonání cesty k Božímu hrobu za prestižní záležitost), nebylo pro Haranta snadné zajistit si bezpečné putování.

6.4 Průsečíky tvorby i života autorů

Téměř všichni zde uvádění autoři jsou mezi sebou spojeni více či méně důležitou vazbou. Je jí myšlena nejen vazba literární, která je zřejmá už jen společným zařazením autorů do daného období a literárního žánru, ale i propojení jejich životních osudů. Jedinou výjimku z těchto pěti autorů tvoří Václav Šašek z Bířkova, který žil o století dříve než ostatní cestovatelé a který svou výpravou směřoval na opačně orientovanou světovou stranu. Nemůže tudíž být s ostatními autory blíže spojen.

Vazby literární se zde vyskytují ve dvou podobách. První z nich je zařazení vybraných cestopisů mezi humanistická díla 16. a počátku 17. století, které jasně dokazuje rysy literární tvorby pro dané období typické. Texty jsou si podobné kompozičně, tematicky i společnými motivy a literárními postupy. Vyznačují se především širokou škálou různorodých popisů a zájmem autorů o více oblastí.

Druhou literární vazbou je intertextuální propojenost konkrétních děl. Vyskytuje se v díle Kryštofa Haranta, který před svým putováním prostudoval v rámci důkladné přípravy Prefátův cestopis. Nepovažuje jej však za hodnotné a dostačující dílo pro tehdejšího čtenáře, neboť Prefát prošel jen polovinu Harantovy trasy a navíc padesát let před ním, v nichž došlo k důležitým politickým změnám. Prefátův cestopis tedy nemohl sloužit jako aktuální pomocník pro poutníky konce 16. století.

Mitrovic ve svých *Příhodách* na žádné spisovatele neodkazuje. Na výpravu se nevydal s cílem prozkoumat neznámou nebo málo známou oblast a sepsat o ní své

postřehy. Sepsat paměti se rozhodl teprve po příjezdu domů, ale pouze pro osobní potřebu, ne se záměrem dílo publikovat. I Harant sice v předmluvě udává, že sepsal své zážitky na popud přátel, avšak dá se předpokládat, že již před cestou i během ní tento počin zamýšlel. Své cestopisy na popud přátel údajně sepsal i Jiří Tektander.

Tektander se o českých cestovatelích také nezmiňuje. Jedním z důvodů, proč by tomu tak mohlo být, je záměr jeho cesty. Nevypravil se na poznávací výpravu, jejímž výsledkem by mělo být cestopisné dílo, nýbrž na diplomatickou misi. Další příčinou je jeho původ – Tektander byl českým Němcem, žijícím sice na českém území, ale studujícím na území dnešního Německa. O jeho národnostní identitě neexistuje dostatečné množství záznamů. Ve svém cestopisu však sám sebe označil za Čecha, čímž se také sám zařadil do české kultury.

Jinou vazbou, která je zajímavá spíše z hlediska historického, je propojenost životních situací několika autorů. Zatímco Oldřich Prefát se pravděpodobně setkává s Harantem pouze literárně, možnost setkání Haranta s Tektanderem není vyloučena. V roce 1601 se stal Harant císařovým radou a komorníkem, což bylo o rok dříve, než byli Kakaš s Tektanderem vysláni Rudolfem II. do Persie. Při sjednávání perské mise byl tedy Harant v císařově blízkosti, zda-li však byl Tektander těmto okamžikům na císařském dvoře přítomen, není známo. Při Tektanderově návratu roku 1604 byl však Harant stále v císařových službách, tudíž není nemožné, že se při předávání poselství císaři mohli oba autoři na panovníkově dvoře setkat.

Zajímavé a trochu paradoxní je spojení Kryštofa Haranta s Václavem Vratislavem z Mitrovic. Roku 1591 se Mitrovic vydal na cestu do hlavního města Osmanské říše. Během pobytu v Konstantinopoli vypukla třináctiletá válka mezi tureckým sultánem a římským císařem, která uvěznila Mitrovice na několik let mezi Turky. Čeští vyslanci mohli pouze věřit v krátké trvání války a příznivý osud pro zajatce. Z císařské strany se tomu snažil napomoci i Kryštof Harant, který se roku 1593 zúčastnil války s Turky. V boji se vyznamenal a získal díky tomu od Rudolfa II. roční plat. Harantův úspěch však zhoršil situaci Mitrovicovy výpravy. Kvůli dílčím vítězstvím císařského vojska v Uhrách bylo se členy Rudolfova poselstva jednáno čím dál hůře a jen těsně unikli tomu, aby se na nich Turci pomstili tělesným zohavením. Pro Mitrovice změny v situaci nastaly až o několik let později, ne však ukončením války, ale pouze změnou osmanského panovníka a především jeho hodnostářů.

6.5 Závěr komparace

Nástup humanismu v českých zemích přinesl radikální proměnu cestopisného žánru. Autoři se ve svých dílech věnovali širšímu spektru motivů, jejich řeč se zjednodušila a stala se tak přístupnější většímu počtu čtenářů. Sám Oldřich Prefát v předmluvě k *Cestě* uvádí, že řeč není třeba nikterak zdobit, pokud je její obsah sám o sobě poutavý. Tato zásada je patrná ve všech zde uváděných dílech. Žádné nevyniká nad jiné ve vznešenosti slovních obratů či v četnosti užívání metafor.

Středověká díla se vyznačovala častým prolínáním fikce a reality v textu. V humanistických cestopisech se již nereálných motivů k mystifikování čtenáře neužívá, avšak i zde se několik výjimek nachází. Konkrétně v dílech Václava Šaška z Bířkova a Kryštofa Haranta. Ostatní autoři již pracují s čistě realistickou linií žánru.

Společným prvkem těchto cestopisů (i cestopisů obecně) je vysoký podíl dynamické složky v textu. Z porovnání děl vyplývá, že nejdynamičtějším textem je cestopis Václava Šaška z Bířkova, který do díla nevčlenil žádnou část statickou. Dynamiky užil hojně i Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic a také Jiří Tektander.

Motivace k vykonání cesty do vzdálených zemí byla pro cestovatele různá. Obecně však lze rozdělit na dva typy, a to na cestu za poznáním nových kultur a na cestu diplomatickou. Toto rozdělení je často užívanou metodou, jak starší česká cestopisná díla třídit.

Zajímavé je i propojení zmiňovaných autorů. Kromě Václava Šaška z Bířkova, který žil o století dříve a konceptem svého díla ostatním cestovatelům tolik blízký není, jsou všichni autoři něčím spojeni. V centru těchto vztahů stojí Kryštof Harant, jenž se jako jediný váže ke všem ostatním uvedeným literátům. S Oldřichem Prefátem vykonal podobnou cestu, navštívil a popsal stejná místa a také četl Prefátovo dílo před vykonáním své pouti. S Václavem Vratislavem z Mitrovic jej propojují historické události, jichž se však každý účastnil v jiné roli. Mitrovic v roli zajatce a Harant v roli aktivně jednajícího člena vojenského tažení. Možné spojení Kryštofa Haranta a Jiřího Tektandera vychází z předpokladu shodného působení na císařském dvoře, i když v Tektanderově případě značně krátkém. Možnost jejich setkání je velmi reálná, pravděpodobnost doložení tohoto tvrzení však minimální.

Analyzovaná díla nelze hodnotit pouze podle jejich estetické hodnoty. Jejich přínos spočívá především ve funkci poznávací, která v rámci humanistické tradice

pomáhala recipientům rozvíjet se v oblasti vzdělávání a kultury a zároveň přispívala k tolerantnějšímu sociálnímu cítění a potlačení xenofobie. Každé z těchto děl k tomu přispělo, ať už menší či větší měrou.

Závěr

Cestopis Jiřího Tektandera je dílem českého Němce narozeného v severočeském Jablonném v Podještědí. Autor se roku 1602 vydal jako jedenadvacetiletý člen poselstva Rudolfa II. k perskému šáhu Abbásovi Velikému. Dílčím cílem cesty byla i diplomatická návštěva ruského cara Borise Godunova. Shodou nešťastných událostí dospěl Tektander do perského Tabrízu jako jediný přeživší člen poselstva. Předal tedy místo vůdce výpravy diplomatické listiny a strávil v šáhově blízkosti dva měsíce. Po návratu do Čech sepsal Tektander své zážitky v cestopisné dílo a vydal je roku 1608 v Lipsku. O čtenosti a oblíbenosti díla svědčí i dvě následná vydání z roku 1609 a 1610. V důsledku zlomového roku pro českou literaturu, tedy roku 1620, upadl Tektanderův cestopis v zapomnění, stejně jako jeho autor.

Autorovy životopisné údaje jsou poměrně stručné. Většinu z nich vyhledal již koncem 19. století dr. Rudolf Wolkan, který se jako první zasloužil o vydání Tektanderova cestopisu na českém území. Tektanderův text ponechal v německém jazyce s užitím novogotického písma fraktury a stejným způsobem sepsal i svou předmluvu, do níž vložil fakta o Tektanderově životě. Wolkanova snaha byla motivována především příslušností Tektandera k severočeskému kraji, jehož významnými rodáky se Wolkan zabýval. Prostudoval tak dostupné prameny v Jablonném v Podještědí, v České Lípě a v Liberci. Z Wolkanových poznámek vycházel také Vladimir Francev, který vydal Tektanderův cestopis v roce 1908 v Praze. Francev k bádání o autorovi připojil i průzkum seznamů českých studentů na univerzitě v Lipsku, nebyl však ve svém snažení úspěšný. Jeho předmluva k vydanému dílu je psána rusky, Tektanderův text je ponechán v německém jazyce s užitím fraktury.

Pozdější publikace, které se zmiňují o tomto díle, čerpají převážně z předmluv zmiňovaných editorů. Nedoplňují nijak chybějící informace o autorovi, jejich zásluhou je však alespoň částečný překlad cestopisu do českého jazyka a přiblížení díla českému publiku. O autorovi lze s jistotou říci to, kdy a kde se narodil a zemřel. Dále je potvrzen údaj o povolání výběrčího cla v Budyšíně, které Tektander vykonával po návratu z diplomatické mise. Z autorovy předmluvy k cestopisu lze vyvodit jeho kladný vztah k saskému vévodovi, jemuž dílo věnoval a jenž ho povzbudil ve snaze publikovat zážitky z cesty. Tektander měl i jiné známosti ve vyšší společnosti – např. císařského radu dr. Kremera, který mu zprostředkoval účast v císařském poselstvu.

Více informací se dochovalo o Tektanderově rodině, resp. dědečkovi a otci, kteří se věnovali povolání duchovních. Martin Tektander, dědeček Jiřího Tektandera, byl přímým žákem Luthera a Melanchtona a volbou své víry předurčil náboženské smýšlení celé rodiny. Bratr Jiřího, Heinrich Tektander, pokračoval také v kněžské tradici, a tak jediným z mužské linie, kdo se věnoval světskému povolání, byl právě Jiří.

Cestopis Jiřího Tektandera vnesl do soudobého cestopisného žánru téma dosud neprobádané, tajemné a exotické země, jakou Persie tehdy byla. V Evropě již kvetl obchod s Orientem, na němž se perská říše velkou měrou podílela, avšak o Peršanech samotných, jejich krajině, zvycích a tradicích neexistovalo mnoho záznamů. Zmínky o nich obsahoval cestopis Marca Pola či dílo Itala s českými kořeny Odorika z Pordenone. Zájem a zvědavost české veřejnosti vzbudil i příjezd perského poselstva na Pražský hrad v roce 1600. Teprve Tektanderův cestopis však přináší unikátní svědectví nejen o vizuálních objektech, jako byla města, uspořádání jejich staveb či zdejší příroda, ale především o obyvatelích perské říše, jejich smýšlení, náboženských zvyklostech, stravovacích návycích a způsobu boje. Právě vojenský um perského panovníka mohl Tektander věrohodně popsat, neboť se účastnil dobyvačného tažení perské armády do Arménie. Této možnosti využil pouze částečně. Dokládá sice cenné informace o výběru a pořadí měst, které šáh získal, zmiňuje i záznamy o počtech vojáků a časové údaje s tímto dobýváním spojené, neupozornil ale na novou organizaci perské armády a její moderní vyzbrojení, které zorganizovali z pozice poradců angličtí bratři Sherleyové.

Významným prvkem díla je autentické svědectví o šáhu Abbásovi Velikém. Tektander zprostředkoval čtenáři pohled na mladého, ambiciózního a především exotického panovníka, který obratně dokázal rozšiřovat svou říši a svůj vliv. Cestopis představuje Abbáse jako příjemného společníka a dobrého hostitele, zároveň však nezakrývá jeho temnější stránku, krutost a nesmlouvavost, jíž byl Tektander svědkem ihned po svém příjezdu. Téměř lhostejným utětím hlavy prosícímu Turkovi a sdělením, že by s Osmany takto měli jednat všichni křesťané, představil českému vyslanci způsob zdejšího jednání s nepřáteli. Tektander pochopitelně pojal obavy o svůj život, v následných pasážích již takový pocit ale nezmiňoval. Strach z vývoje událostí byl vcelku oprávněný. Kdyby v době cesty poselstva do Persie uzavřel Rudolf II. mír s Turky, jak se také po Tekntaderově návratu do Prahy stalo, patrně by se šáhův postoj

k Tektanderovi zcela změnil. Šáh byl údajně následným Rudolfovým krokem značně zklamán a rozhořčen.

Tektander byl zároveň prvním Čechem, který popsal Arménii. Navštívil ji se šáhovou armádou a s jeho povolením zavítal i do kláštera Ečmiadzin, jedné z nejstarších křesťanských budov na světě. Pro Tektandera byla jistě tato návštěva přínosným a také emotivním zážitkem. Byl na cestách již dva roky a možnost konverzace s křesťany v tak daleké zemi a prohlédnutí významného kláštera zajisté ocenil.

Co se hodnocení obyvatel týče, nebyl Tektander příliš objektivním pozorovatelem. V případě Ruska byl ovlivněn dobovými předsudky. Ruské obyvatele, jejich zvyky a povahu nemohl za tak krátkou dobu, jakou v zemi strávil, poznat, natož soudit. Pasáže s touto tematikou jsou tedy obsahově čerpané z jiných publikací o Rusku, které byly na počátku 17. století dostupné. Tektander také neprojevuje příliš tolerance k pravoslavné církvi, k níž se zdejší obyvatelé hlásí. Stejně negativně, i když v menším rozsahu, se vyjadřuje k Tatarům a kozákům. Velmi pozitivní zmínky naopak uvádí o Peršanech a jejich kultuře. V Persii autor strávil jeden rok, měl tudíž čas a prostor pro vytvoření si vlastního úsudku. Ocitl se v blízkosti nejvyšších představitelů říše, zároveň i ve společnosti prostých obyvatel, kteří šáha provázeli na jeho tažení, a dočasně se tak stal součástí života jiné kultury. Možným faktorem při závěrečném hodnocení Peršanů mohla být i autorova izolovanost od křesťanského světa. Při cestě Ruskem byl alespoň na území pravoslavných křesťanů, především ale cestoval jako člen poselstva, které sdílelo společné středoevropské hodnoty. V Persii se však ocitl sám a v naprosto neznámém prostředí, v němž byla velkou překážkou i jazyková bariéra. Tektanderův vděk za vřelé přijetí, prokazované pocty a obdržené dary od perského šáha před návratem domů se mohly promítnout i do celkového hodnocení země.

Tektanderův cestopis není tematicky utříděný, autor vkládá do dílčího tématu postřehy s danou látkou nesouvisející a následně opět navazuje na předchozí myšlenky. Často se objevují v duchu dobové tendence latinské výrazy, většinou synonymické k předchozímu sdělení v jazyce německém. Slouží tedy spíše k ozvláštnění textu.

Některé údaje, které autor uvádí, neodpovídají skutečnosti. Jedná se převážně o vzdálenosti či data příjezdů a odjezdů z navštívených lokalit. Nepřesně uvádí nejen měsíce, ale v jednom případě udal i špatný letopočet. Rudolf Wolkan proto nabyl přesvědčení, že Tektander strávil v Persii rok místo reálných dvou měsíců. Tyto údaje se leckdy liší i v jednotlivých verzích cestopisu. Tektander v pozdějších vydáních učinil

několik změn oproti vydání prvnímu, odlišují se pak v některých datech, názvech měst i numerických záznamech vzdáleností mezi místy. Názvy měst si autor přizpůsobuje německému či latinskému jazyku, čímž znesnadňuje dnešnímu čtenáři identifikaci míst. Mnohá menší městečka či vesnice popsané v díle buď zanikly, nebo se přejmenovaly a podle autorových nepřesných názvů lze několik z nich jen stěží vyhledat. Tektanderova zpáteční obsahuje mnoho nejasností, což je patrně i důvodem, proč se o ní detailněji nezmiňuje žádná z výše zmíněných předmluv či publikací.

Takovými nedostatky však v rámci humanistických cestopisných děl neoplývá pouze Tektanderův cestopis. Současný čtenář musí svůj kritický soud přizpůsobit době vzniku díla a tehdejším literárním postupům. Poznávací funkce analyzovaného cestopisu byla na počátku 17. století jistě citelná, neboť dílo vnášelo do českého cestopisného prostředí něco nového, jedinečného a zcela exotického. Popisovalo vzdálenou zemi, kraj potenciálního politického spojence, jenž mohl oprostit habsburskou monarchii od vleklých válečných sporů s Osmany, kraj, který dosud střední Evropa znala především jako orientální zemi s dovednými řemeslníky a prastarou civilizací. Díky poutavému obsahu čtenář jistě drobné nedostatky cestopisu prominul.

V současné době neexistuje komplexní překlad Tektanderova cestopisu, dílo je vydáno pouze v německém jazyce ve výše zmíněných přetiscích. V češtině jsou dostupné pouze úryvky z díla publikované v knihách *Po cestách přátelství* a *Česká touha cestovatelská*. Diplomová práce se proto pokusila zprostředkovat čtenáři nejzajímavější pasáže cestopisu, čerpané jednak z výše uvedených děl, jednak z překladu vytvořeného autorkou práce. Citované úryvky byly doplněny o novější a přesnější informace o objektech, na něž cestovatel zaměřil svou pozornost. Také byly vysvětleny a upřesněny údaje, které Tektander mylně či zkresleně poznamenal. Významným výstupem z analýzy samotného textu cestopisu jsou vytvořené mapy, jež obsahují trasy poselstva při cestě do Persie i při cestě zpět.

Aby současný čtenář dokázal plně ocenit Tektanderovo dílo, měl by se oprostit od předsudků, které může vyvolávat neznámost cestopisu. Podle pomyslných kritérií, jež jsou kladena na hodnotné cestopisné dílo z doby humanismu, se tento cestopis řadí na roveň s nejznámějšími českými díly daného žánru v uvedeném období.

Literatura

ADELUNG, F. (1846): *Kritisch-literärische Übebersicht der Reisenden in Russland bis 1700.* St. Petersburg: Eggers u. Comp.

ANDERLOVÁ, J. (2009): *Cesty za poznáním v době českého humanismu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita.

AXWORTHY, M. (2009): *Dějiny Íránu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

BEJBLÍK, A. (1977): Nad Příhodami Václava Vratislava z MItrovic. In VRATISLAV Z MITROVIC, V, *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha: Mladá fronta.

BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon.

BRENNER, E. (1967): *Deutsche Literaturgeschichte von den Anfängen bis zum Ausgangdes 19. Jahrhunderts*. Wunsiedel: Leitner.

BÜRGER, J. (1885): Příspěvky k příběhům protestantismu. In *Mittheil. des Nordböhm. Excursions-Clubs*, VIII Jahrg.

COHNOVÁ, D. (2009): *Co dělá fikci fikcí*. Praha: Academia.

ČECHURA, J. (2008): *České země v letech 1526-1583*. Praha: Libri.

ČECHURA, J. (2009): *České země v letech 1584-1620*. Praha: Libri.

DOLEŽEL, L. (2002): Fikční a historický narativ: setkání s postmoderní výzvou. *Česká literatura* 50, č. 4.

FAKTOROVÁ, V. (2008): *Mezi poznáním a imaginací: cestopis v obrozenecké literatuře*. České Budějovice: Jihočeská univerzita.

GALÍK, J. et al. (1994): *Panorama české literatury*. Praha: Rubico.

GREENBLATT, S. (2004): *Podivuhodná vlastnictví*. Praha: Karolinum.

HAMMER, J. (1970): *Příběhy Osmanské říše* IV. Amsterdam: Philo Press.

HARANT, K. (1988): *Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic a na Pecce (...)*. Praha: Panorama.

HILSKÝ, M. (2001): Shakespearův Hamlet. In SHAKESPEARE, W., *Hamlet, dánský princ*. Praha: Torst.

HRABÁK, J. - JEŘÁBEK, D. – TICHÁ, Z. (1978): *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Panorama.

JANÁČEK, J. (1987): *Rudolf II. a jeho doba*. Praha: Nakladatelství Svoboda.

JANÁČEK, J. (1963): Předmluva. In MANDEVILLE, J. de, *Cestopis tzv. Mandevilla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění.

KALISTA, Z. (1947): Cesty ve znamení kříže. Dopisy a zprávy českých misionářů… Praha: Vyšehrad.

KUBÍČKOVÁ, V. (2005): Abbás Veliký – perský imperátor. *Bústán*, roč. 8, č. 4 (30).

KUČERA, C. (1982): *Po cestách přátelství*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství.

KUČERA, C. (1977): Z Jablonného v Podještědí ke dvoru Borise Godunova. In *Cesty nezapomenuté a nezapomenutelné*. Česká Lípa: Socialistická akademie ČSR.

LEIBETSEDER, M. (2004): *Die Kavalierstour: Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*. Köln: Böhlau.

MARTÍNKOVÉ, M. a J. (2006): *Čeští cestovatelé a mořeplavci*. Praha: Albatros.

MOLDANOVÁ, D. (1994): *Cesty a cestování v českém jazyce a literatuře. Sborník příspěvků z konference*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.

OBERT, M. (2002): *Persie. Kultura a umění mezi Východem a Západem*. Praha: Knižní klub.

ODORIK Z PORDENONE (1998): *Cesta do říše Velkého chána*. Praha: Kvasnička a Hampl.

PAVERA, L. – VŠETIČKA, F. (2002): *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.

PETRŮ, E. (1996): *Vzdálené hlasy*. Olomouc: Votobia.

PETRŮ, E. (1984): *Vzrušující skutečnost*. Ostrava: Profil.

PLATÓN (2009): *Ústava*. Praha: Oikoymenh.

PREFÁT, O. (2007): *Cesta z Prahy do Benátek (...)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

SCHEINOSTOVÁ, A. (2004): Stvoření místa ve středověkém cestopise. *Česká literatura* 52, č. 2.

ŠAGINJAN, V. (2001): *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*. Praha: Karolinum.

ŠAŠEK Z BÍŘKOVA, V. (1974): *Deník o jízdě a putování (...)*. Praha: Československý spisovatel.

ŠIMEK, F. – KAŇÁK, M. (1963): Doslov. In MANDEVILLE, J. de, *Cestopis tzv. Mandevilla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění.

TADRA, F. (1897): *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských.* Praha: Královská česká společnost nauk.

TAUER, F. (1984): *Svět islámu, jeho dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad.

TECTANDER, G. (1908): *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...).* Praha: (s. n.).

TECTANDERS, G. (1889): *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

TICHÁ, Z. (1984): *Jak staří Čechové poznávali svět: Výbor ze starších českých cestopisů 14.-17. století.* Praha: Vyšehrad.

TICHÁ, Z. (1984): *Cesta starší české literatury*. Praha: Panorama.

VLAŠÍN, Š. et. al. (1984): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel

VOKURKA, M. – HUGO, J. (et al.) (2006): *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf.

VRATISLAV Z MITROVIC, V. (1977): *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic.* Praha: Mladá fronta.

WOLKAN, R. (1889): Předmluva. In TECTANDERS, G., *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

Internetové zdroje

Abbás I. Veliký [online]. Cit. 3. 4. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Abb%C3%A1s_I._Velik%C3%BD>

Astrachaň [online]. Cit. 27. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Astracha%C5%88>

Astrachaňská oblast [online]. Cit. 27. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Astracha%C5%88sk%C3%A1_oblast>

Burka [online]. Cit. 3. 4. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Burka>

Čenstochovská madona [online]. Cit. 10. 3. 2011.
<http://pl.wikipedia.org/wiki/Obraz_Matki_Boskiej_Cz%C4%99stochowskiej>

Derbent [online]. Cit. 5. 4. 2011.
<http://www.towns.ru/towns/derbent_en.html>

Ečmiadzin [online]. Cit. 4. 4. 2011.
<http://cs.tixik.com/katedrala-a-kostely-v-ecmiadzinu-archeologicke-naleziste-zvartnots->

Fjodor II. Borisovič [online]. Cit. 24. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Fjodor_II._Borisovi%C4%8D>

Grodno [online]. Cit. 22. 3. 2011.
<http://cs.tixik.com/grodno-2354465.htm>

Chování v mešitě [online]. Cit. 3. 4. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Me%C5%A1ita#Chov.C3.A1n.C3.AD_v_me.C5.A1it.C4.9B>

Jasná Hora [online]. Cit. 10. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Jasn%C3%A1_Hora>

Karmelitánské nakladatelství [online]. Cit. 17. 2. 2011.
<http://www.ikarmel.cz/kniha/Dobrodruzna-cesta-pres-Rusko-do-Persie-1602-1604_PRIP0143.html>

Kaspické moře [online]. Cit. 25. 3. 2011.
<http://azerbajdzan.czechian.net/2010/03/Kaspicke-more.html>

Kazaň [online]. Cit. 25. 3. 2011.
<http://kazan.navajo.cz/>

Kazaňský Kreml [online]. Cit. 25. 3. 2011.
<http://cs.tixik.com/kazansky-kreml-2353275.htm

Kněz [online]. Cit. 25. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kn%C4%9Bz>

Kozáci [online]. Cit. 20. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Denn%C3%AD_modlitba_c%C3%ADrkve>

Krakov [online]. Cit. 22. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Krakov>

Kreml [online]. Cit. 23. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kreml>

Křest [online]. Cit. 24. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99est>

Kříž [online]. Cit. 23. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99%C3%AD%C5%BE>

Liturgické hodiny [online]. Cit. 22. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Denn%C3%AD_modlitba_c%C3%ADrkve>

Maďarský článek [online]. Cit. 1. 3. 2011.
<http://kultura.hu/main.php?folderID=1085&articleID=301747&ctag=articlelist&iid=1>

Minaret [online]. Cit. 1. 4. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Me%C5%A1ita>

Niqáb [online]. Cit. 3. 4. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Niq%C3%A1b>

Paulinismus [online]. Cit. 24. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Paulinismus>

Rakousko-perské vztahy [online]. Cit. 11. 2. 2011.
<http://www.iranica.com/articles/austria-1>

Tabríz [online]. Cit. 1. 4. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tabr%C3%ADz>

Tataři [online]. Cit. 27. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tata%C5%99i>

Tektanderův cestopis [online]. Cit. 25. 2. 2011.
<http://books.google.cz/books?id=tF9CAAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=iter+persicum&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

Vladimir [online]. Cit. 25. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vladimir>

Wawelská katedrála [online]. Cit. 9. 3. 2011.
<http://cs.tixik.com/wawelska-katedrala-2369760.htm>

Zvon [online]. Cit. 23. 3. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zvon>

Přílohy

1. **Trasa z Prahy do Tabrízu.**

2. **Trasa z Tabrízu do Prahy.**

3. **Titulní list prvního vydání z roku 1608.**
   Zdroj: TECTANDER, G. (1908): *Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija (...)*. Praha: (s. n.)

4. **Titulní list vydání z roku 1610.**
   Zdroj: TECTANDERS, G. (1889): *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

5. **Závěť Štěpána Kakaše.**
   Zdroj: TECTANDERS, G. (1889): *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

6. **Příjezd do Persie.** Úryvek z Tektanderova cestopisu.
   Zdroj: TECTANDERS, G. (1889): *Reise nach Persien*. Liberec: Verlag von J. Fritsche.

7. **Plánek Moskvy.** Ilustrace z Tektanderova cestopisu vydaného v Míšni roku 1609, mědiryt.
   Zdroj: BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon.

8. **Moskevský jezdec a pěšák.** Ilustrace z cestopisu Jiřího Tektandera vydaného v Míšni roku 1609, mědiryt.
   Zdroj: BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon.

9. **Tatarský bojovník, tatarská žena a perský satrapa.** Ilustrace z cestopisu Jiřího Tektandera vydaného v Míšni roku 1609, mědiryt.
   Zdroj: BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon.

10. **Rudolf II.** Dobový portrét od Hanse von Aachena.
    Zdroj: http://www.obrazky.cz/?q=rudolf+II.

11. **Šáh Abbás I. Veliký.**
    Zdroj: TAUER, F. (1984): *Svět islámu, jeho dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad.

12. **Šáh Abbás I. Veliký**. Soudobé evropské vyobrazení.
    Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Saf%C3%ADjovci

13. **Perský vyslanec Mehdíkulí Beg.**
    Zdroj: BINKOVÁ, S. – POLIŠENSKÝ, J. (1989): *Česká touha cestovatelská*. Praha: Odeon.

14. **Boris Godunov.**
    Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Boris_Godunov

Příloha č. 1 **Trasa z Prahy do Tabrízu**

Praha (27. 8. 1602) – Svídnice – Vratislav – Olešnice – Wartenberg (2. 9. 1602) – Čenstochová (3. 9. 1602) – Krakov – Varšava (14. 9. – 20. 9. 1602) – Grodno – Minsk – Orša (6. 10. – 14. 10. 1602) – Bajova – Smolensk – Dorogobush (25. 10. 1602) – Coruosoumisia – Borisova (27. 10. 1602) – Maseitzko (29. 10. – 7. 11. 1602) – Vjazma – Moskva (9. 11. – 7. 12. 1602) – Vladimir – Murom – Nižnij Novgorod – Svviasko – Kazaň (23. 12. 1602 – 11. 5. 1603) – Samara – Saratov – Volgograd – Astrachaň (27. 5. – 22. 7. 1603) – Lenkoran (8. 8. 1603) – Lauzan (odjezd z Lauzanu 26. 10. 1603) – Kaspin (Ardabíl) – Tabríz (15. 11. 1603)

Příloha č. 2 **Trasa z Tabrízu do Prahy**

Tabríz (15. 11. – 18. 11. 1603) – Marand – Džulfa – Nachičevan – Jerevan (odjezd z Jerevanu v lednu 1604) – Kars (leden 1604) – Surchachi – Terek (15. 3. - 18. 3. 1604) – Astrachaň (příjezd 23. 3. 1604) – Volgograd – Saratov – Kazaň – Moskva (15. 7. – 24. 8. 1604) – Narva – Stockholm – Gripswalde – Praha (přelom roku 1604/1605)

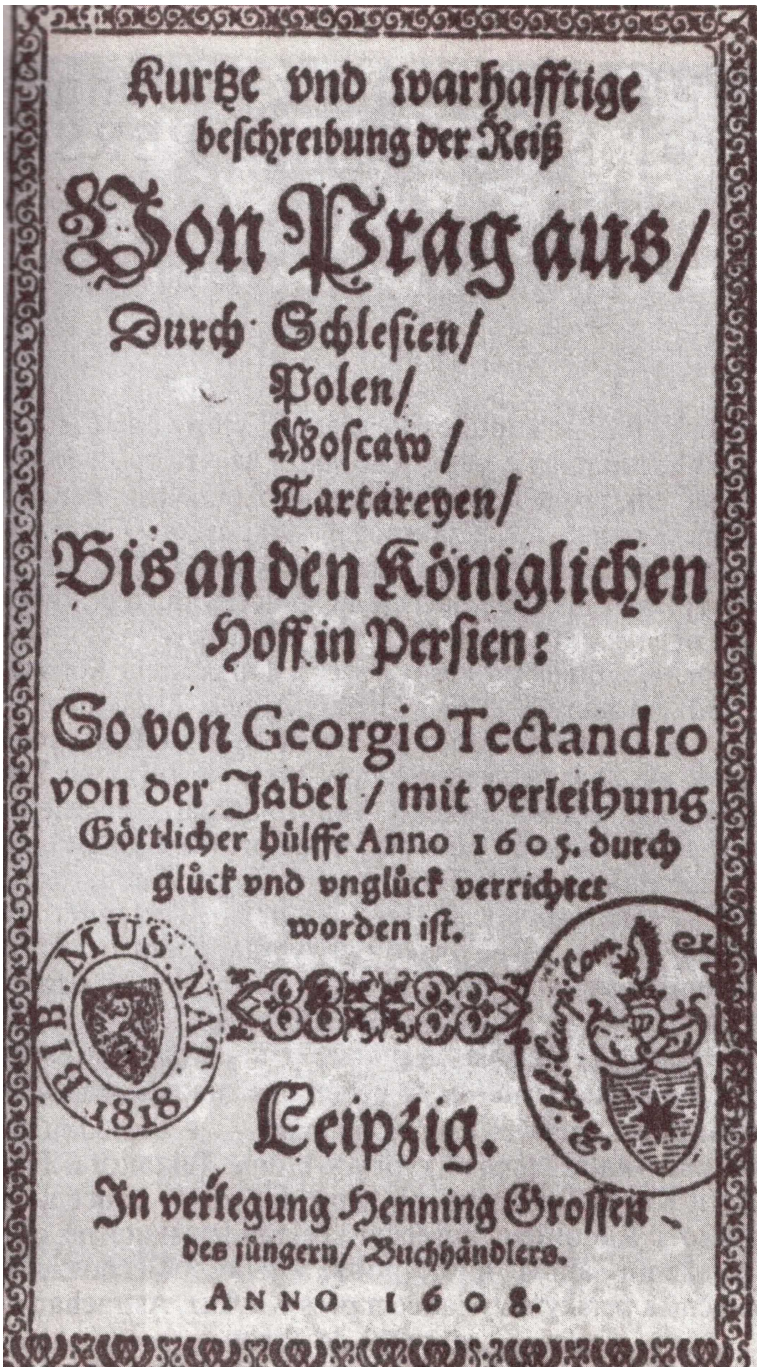

Příloha č. 3 **Titulní list prvního vydání z roku 1608.**

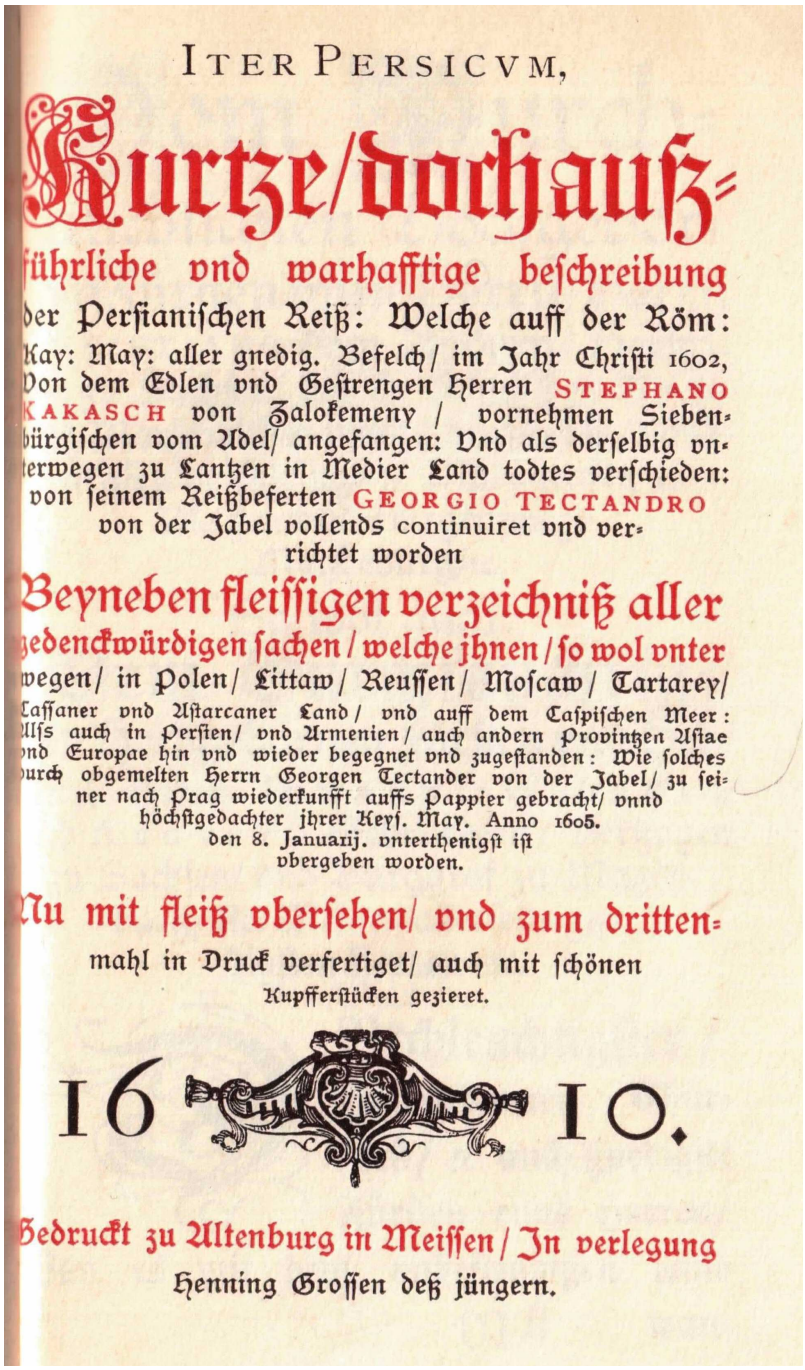

ITER PERSICVM,

Kurtze/doch auß-

führliche vnd warhafftige beschreibung

der Persianischen Reiß: Welche auff der Röm: Kay: May: aller gnedig. Befelch/ im Jahr Christi 1602, Von dem Edlen vnd Gestrengen Herren STEPHANO KAKASCH von Zalokemeny / vornehmen Siebenbürgischen vom Adel/ angefangen: Vnd als derselbig vnterwegen zu Lantzen in Medier Land todtes verschieden: von seinem Reißbeferten GEORGIO TECTANDRO von der Jabel vollends continuiret vnd verrichtet worden

Beyneben fleissigen verzeichniß aller gedenckwürdigen sachen / welche jhnen / so wol vnterwegen/ in Polen/ Littaw/ Reussen/ Moscaw/ Tartarey/ Cassaner vnd Astarcaner Land/ vnd auff dem Caspischen Meer: Alls auch in Persien/ vnd Armenien/ auch andern Provintzen Asiae vnd Europae hin vnd wieder begegnet vnd zugestanden: Wie solches durch obgemelten Herrn Georgen Tectander von der Jabel/ zu seiner nach Prag wiederkunfft auffs Pappier gebracht/ vnnd höchstgedachter jhrer Keys. May. Anno 1605. den 8. Januarij. vnterthenigst ist vbergeben worden.

Nu mit fleiß vbersehen/ vnd zum drittenmahl in Druck verfertiget/ auch mit schönen Kupfferstücken gezieret.

1610.

Gedruckt zu Altenburg in Meissen / In verlegung Henning Grossen deß jüngern.

Příloha č. 4 **Titulní list vydání z roku 1610**

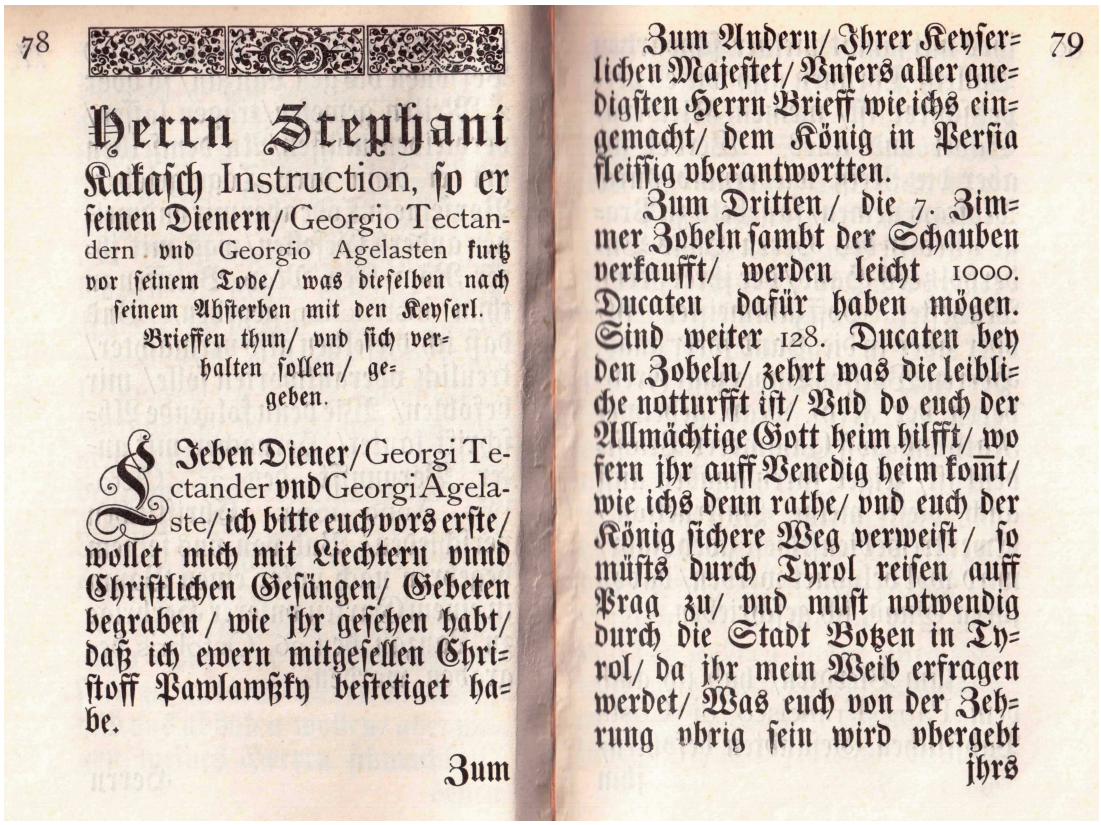

78

Herrn Stephani Kakasch Instruction, so er seinen Dienern/ Georgio Tectandern vnd Georgio Agelasten kurtz vor seinem Tode/ was dieselben nach seinem Absterben mit den Keyserl. Brieffen thun/ vnd sich verhalten sollen/ gegeben.

LIeben Diener/ Georgi Tectander vnd Georgi Agelaste/ ich bitte euch vors erste/ wollet mich mit Liechtern vnnd Christlichen Gesängen/ Gebeten begraben/ wie jhr gesehen habt/ daß ich ewern mitgesellen Christoff Pawlawßky bestetiget habe.

Zum

79

Zum Andern/ Jhrer Keyserlichen Majestet/ Vnsers aller gnedigsten Herrn Brieff wie ichs eingemacht/ dem König in Persia fleissig vberantwortten.

Zum Dritten/ die 7. Zimmer Zobeln sambt der Schauben verkaufft/ werden leicht 1000. Ducaten dafür haben mögen. Sind weiter 128. Ducaten bey den Zobeln/ zehrt was die leibliche notturfft ist/ Vnd do euch der Allmächtige Gott heim hilfft/ wo fern jhr auff Venedig heim komt/ wie ichs denn rathe/ vnd euch der König sichere Weg verweist/ so müsts durch Tyrol reisen auff Prag zu/ vnd must notwendig durch die Stadt Botzen in Tyrol/ da jhr mein Weib erfragen werdet/ Was euch von der Zehrung vbrig sein wird vbergebt jhrs

Příloha č. 5 **Závěť Štěpána Kakaše** (1/3)

80

jhrs mit sambt meiner schwartzen Valleiß Thrunen also wie es verpetzschiret ist/ meinen Kleidern/ Säbel vnd alles. Werdet jhr aber die Reiß wiederumb durch Moscaw nemen/ so gebets zu Prage alles in des Herrn Hans Vnderholtzers Hand/ der jhrer Keys. Mayestet Hoffzahlmeister ist/ oder aber in die Hand jhrer gnad. Herren Wolffen Vnverzagt Freyherrn der Keys. May. geheimer Rath vnd Hoff Cammerer Præsident ist/ zeiget jhren gnaden auff auch diese meine Instruction/ Ewer trewe dienst diese zwey Jahr/ wird wol belohnet werden/ davon jhren Gnad. ich geschrieben.

Zum Vierdten/ hab ich auch dem Patri Francisco di Costa Päbstlichen Gesandten befohlen/ jhm

81

jhm geschrieben/ vbergebt im den Brieff fleissig. In meinem rothen Beutel habt 3. Ducaten am Gold/ vnd 5. Ducaten am Silber/ davon zehrt was recht ist.

Endlichen bitt ich euch/ seid in diesen sachen trew/ vnd seid Gottfürchtig/ was jhr von mir armen Sünder gesehen habt/ durch Gottes hülffe/ das thut: Werdet jhr trew befunden/ welches euch der Allmechtige Gott hie zeitlich vnnd dort ewig väterlichen belohnent/ vnd werdet an jhrer Keys. May. Hoff Ehre vnd gute beförderung haben/ Sonst sechts/ daß das Leben ein schatte vnd bitter Gall ist. Endlich wil ich hiemit von euch vnd den andern vieren allen Vrlaub genommen haben/ Euch alle in des Allmechtigen Gottes göttlichen Schutz befehlend/ Wollen

F die

Příloha č. 5 **Závěť Štěpána Kakaše** (2/3)

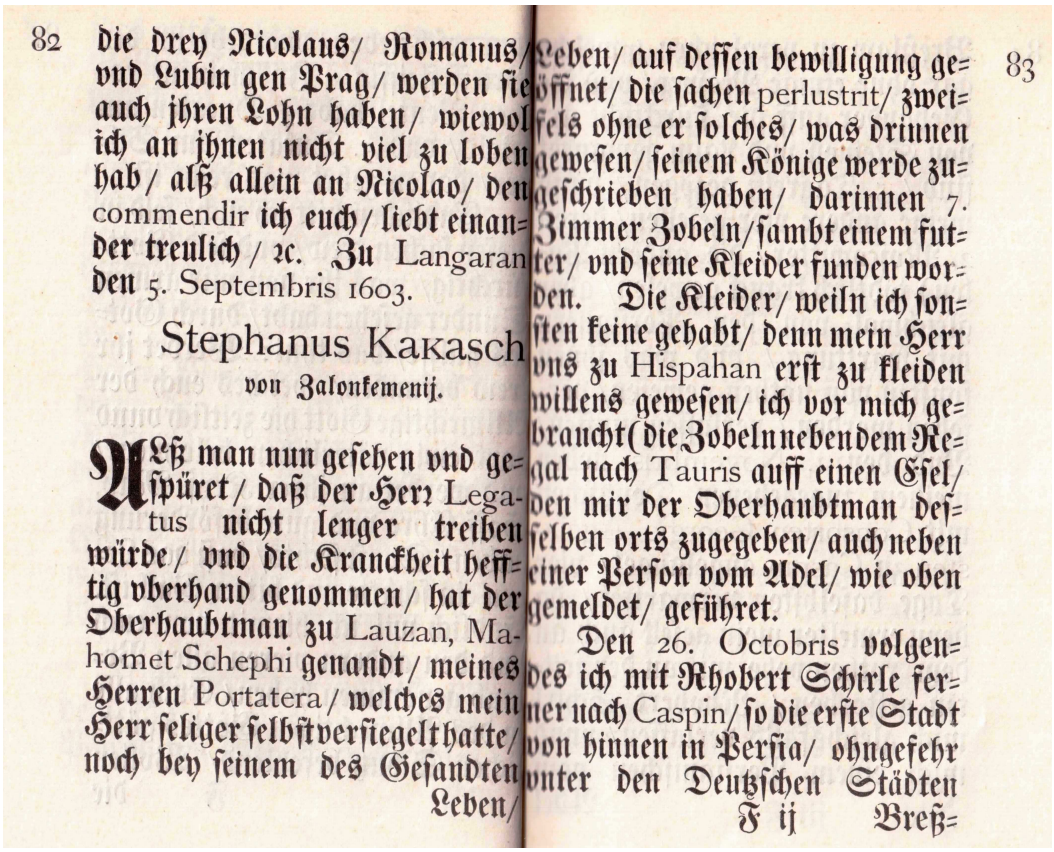

82 die drey Nicolaus/ Romanus/ vnd Lubin gen Prag/ werden sie auch jhren Lohn haben/ wiewol ich an jhnen nicht viel zu loben hab/ alß allein an Nicolao/ den commendir ich euch/ liebt einander treulich/ ꝛc. Zu Langaran den 5. Septembris 1603.

Stephanus Kakasch
von Zalonkemenij.

Alß man nun gesehen vnd gespüret/ daß der Herr Legatus nicht lenger treiben würde/ vnd die Kranckheit hefftig vberhand genommen/ hat der Oberhaubtman zu Lauzan, Mahomet Schephi genandt/ meines Herren Portatera/ welches mein Herr seliger selbst versiegelt hatte/ noch bey seinem des Gesandten Leben/

Leben/ auf dessen bewilligung geöffnet/ die sachen perlustrit/ zweifels ohne er solches/ was drinnen gewesen/ seinem Könige werde zugeschrieben haben/ darinnen 7. Zimmer Zobeln/ sambt einem futter/ vnd seine Kleider funden worden. Die Kleider/ weiln ich sonsten keine gehabt/ denn mein Herr vns zu Hispahan erst zu kleiden willens gewesen/ ich vor mich gebraucht (die Zobeln neben dem Regal nach Tauris auff einen Esel/ den mir der Oberhaubtman desselben orts zugegeben/ auch neben einer Person vom Adel/ wie oben gemeldet/ geführet. 83

Den 26. Octobris volgendes ich mit Rhobert Schirle ferner nach Caspin/ so die erste Stadt von hinnen in Persia/ ohngefehr vnter den Deutzschen Städten

F ij Breß-

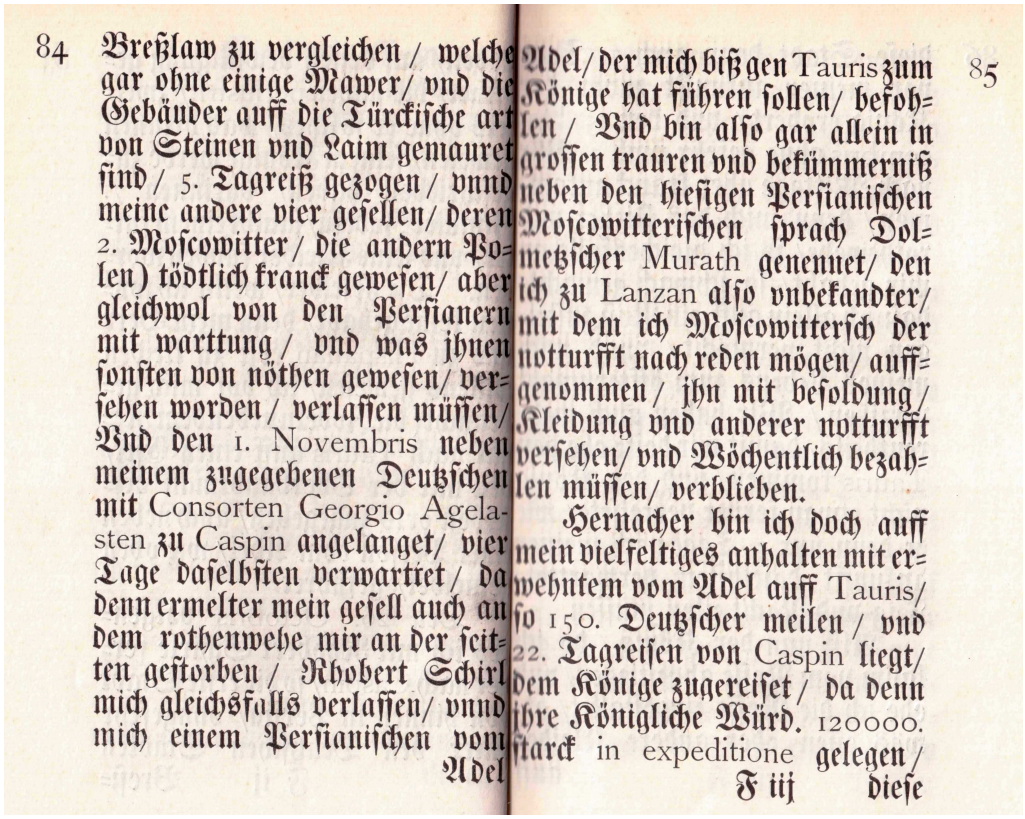

84 Breßlaw zu vergleichen/ welche gar ohne einige Mawer/ vnd die Gebäuder auff die Türckische art von Steinen vnd Laim gemauret sind/ 5. Tagreiß gezogen/ vnnd meine andere vier gesellen/ deren 2. Moscowitter/ die andern Polen) tödtlich kranck gewesen/ aber gleichwol von den Persianern mit warttung/ vnd was jhnen sonsten von nöthen gewesen/ versehen worden/ verlassen müssen/ Vnd den 1. Novembris neben meinem zugegebenen Deutzschen mit Consorten Georgio Agelasten zu Caspin angelanget/ vier Tage daselbsten verwartet/ da denn ermelter mein gesell auch an dem rothenwehe mir an der seitten gestorben/ Rhobert Schirl mich gleichsfalls verlassen/ vnnd mich einem Persianischen vom Adel

Adel/ der mich biß gen Tauris zum Könige hat führen sollen/ befohlen/ Vnd bin also gar allein in grossen trauren vnd bekümmerniß neben den hiesigen Persianischen Moscowitterischen sprach Dolmetzscher Murath genennet/ den ich zu Lanzan also vnbekandter/ mit dem ich Moscowittersch der notturfft nach reden mögen/ auffgenommen/ jhn mit besoldung/ Kleidung vnd anderer notturfft versehen/ vnd Wöchentlich bezahlen müssen/ verblieben. 85

Hernacher bin ich doch auff mein vielfeltiges anhalten mit erwehntem vom Adel auff Tauris/ so 150. Deutzscher meilen/ vnd 22. Tagreisen von Caspin liegt/ dem Könige zugereiset/ da denn jhre Königliche Würd. 120000. starck in expeditione gelegen/

F iij diese

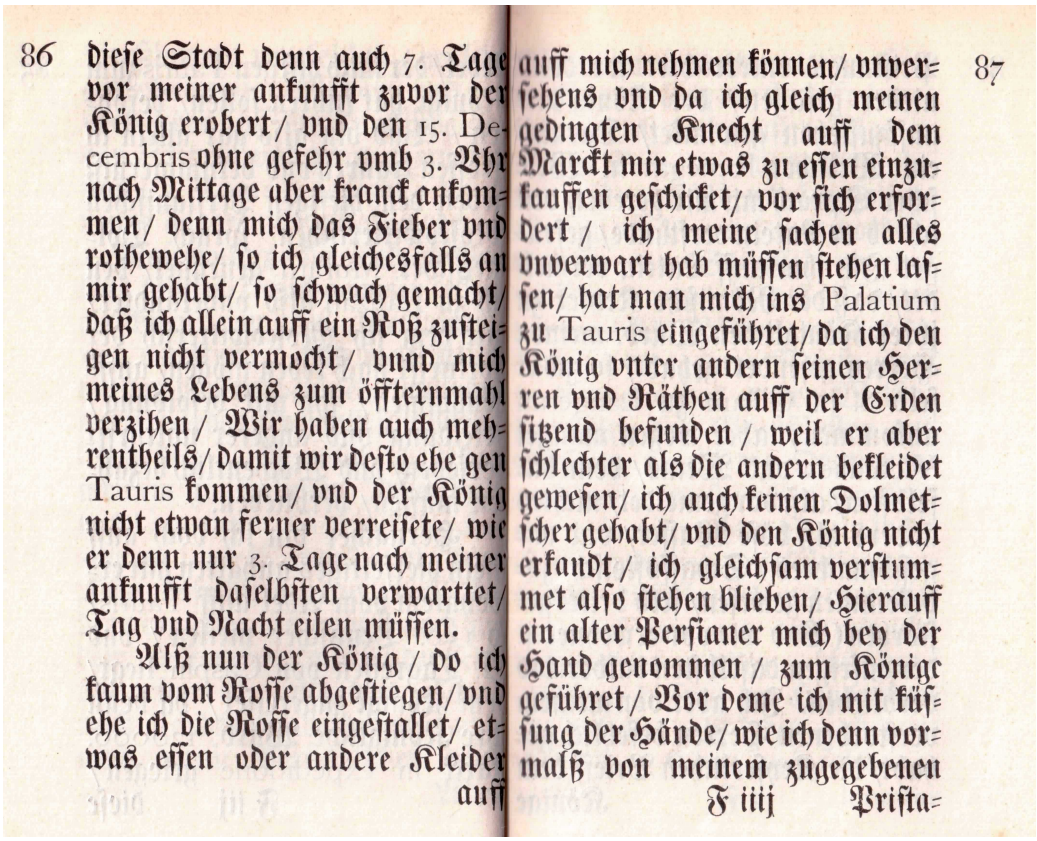

86 diese Stadt denn auch 7. Tage vor meiner ankunfft zuvor der König erobert / vnd den 15. Decembris ohne gefehr vmb 3. Vhr nach Mittage aber kranck ankommen / denn mich das Fieber vnd rothewehe / so ich gleichesfalls an mir gehabt / so schwach gemacht / daß ich allein auff ein Roß zusteigen nicht vermocht / vnnd mich meines Lebens zum öffternmahl verzihen / Wir haben auch mehrentheils / damit wir desto ehe gen Tauris kommen / vnd der König nicht etwan ferner verreisete / wie er denn nur 3. Tage nach meiner ankunfft daselbsten verwarttet / Tag vnd Nacht eilen müssen.

Alß nun der König / do ich kaum vom Rosse abgestiegen / vnd ehe ich die Rosse eingestallet / etwas essen oder andere Kleider auff

87 auff mich nehmen können / vnversehens vnd da ich gleich meinen gedingten Knecht auff dem Marckt mir etwas zu essen einzukauffen geschicket / vor sich erfordert / ich meine sachen alles vnverwart hab müssen stehen lassen / hat man mich ins Palatium zu Tauris eingeführet / da ich den König vnter andern seinen Herren vnd Räthen auff der Erden sitzend befunden / weil er aber schlechter als die andern bekleidet gewesen / ich auch keinen Dolmetscher gehabt / vnd den König nicht erkandt / ich gleichsam verstummet also stehen blieben / Hierauff ein alter Persianer mich bey der Hand genommen / zum Könige geführet / Vor deme ich mit küssung der Hände / wie ich denn vormalß von meinem zugegebenen

F iiij Pristа-

Příloha č. 6 **Příjezd do Persie** (2/4)

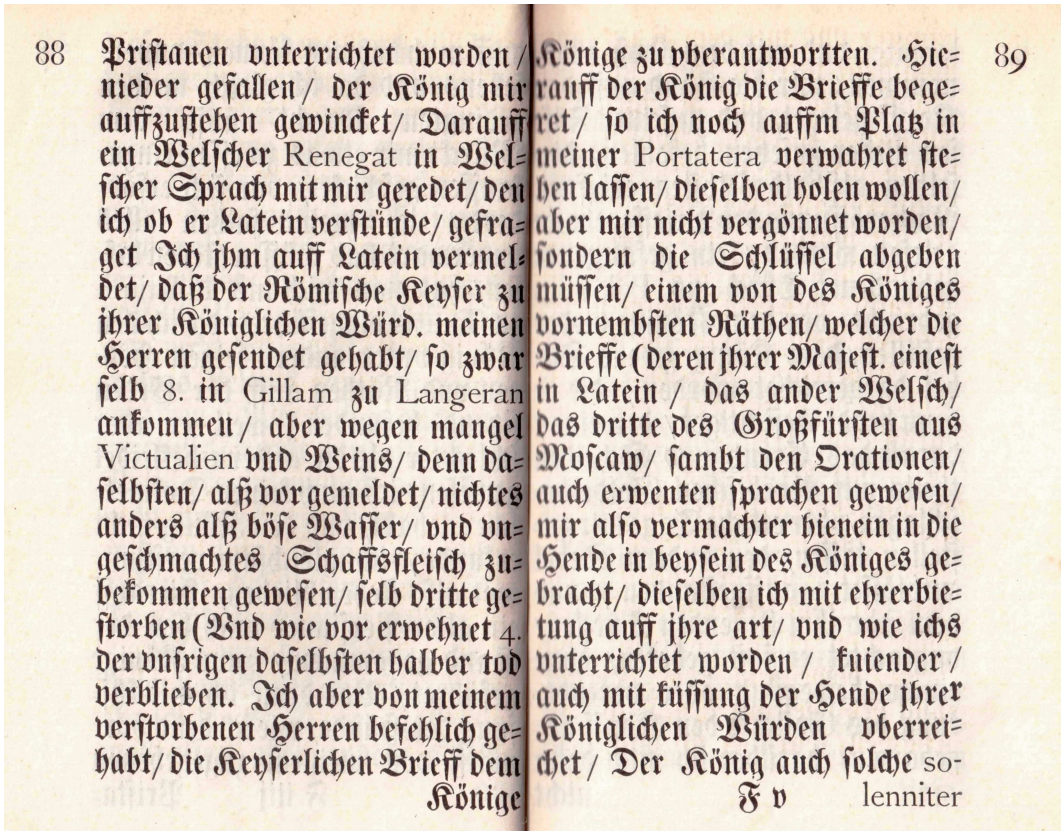

88 Pristauen vnterrichtet worden / nieder gefallen / der König mir auffzustehen gewincket / Darauff ein Welscher Renegat in Welscher Sprach mit mir geredet / den ich ob er Latein verstünde / gefraget Ich jhm auff Latein vermeldet / daß der Römische Keyser zu jhrer Königlichen Würd. meinen Herren gesendet gehabt / so zwar selb 8. in Gillam zu Langeran ankommen / aber wegen mangel Victualien vnd Weins / denn daselbsten / alß vor gemeldet / nichtes anders alß böse Wasser / vnd vngeschmachtes Schaffsfleisch zubekommen gewesen / selb dritte gestorben (Vnd wie vor erwehnet 4. der vnsrigen daselbsten halber tod verblieben. Ich aber von meinem verstorbenen Herren befehlich gehabt / die Keyserlichen Brieff dem Könige

89 Könige zu vberantwortten. Hierauff der König die Brieffe begeret / so ich noch auffm Platz in meiner Portatera verwahret stehen lassen / dieselben holen wollen / aber mir nicht vergönnet worden / sondern die Schlüssel abgeben müssen / einem von des Königes vornembsten Räthen / welcher die Brieffe (deren jhrer Majest. einest in Latein / das ander Welsch / das dritte des Großfürsten aus Moscaw / sambt den Orationen / auch erwenten sprachen gewesen / mir also vermachter hienein in die Hende in beysein des Königes gebracht / dieselben ich mit ehrerbietung auff jhre art / vnd wie ichs vnterrichtet worden / kniender / auch mit küssung der Hende jhrer Königlichen Würden vberreichet / Der König auch solche so-

F v lenniter

Příloha č. 6 **Příjezd do Persie** (3/4)

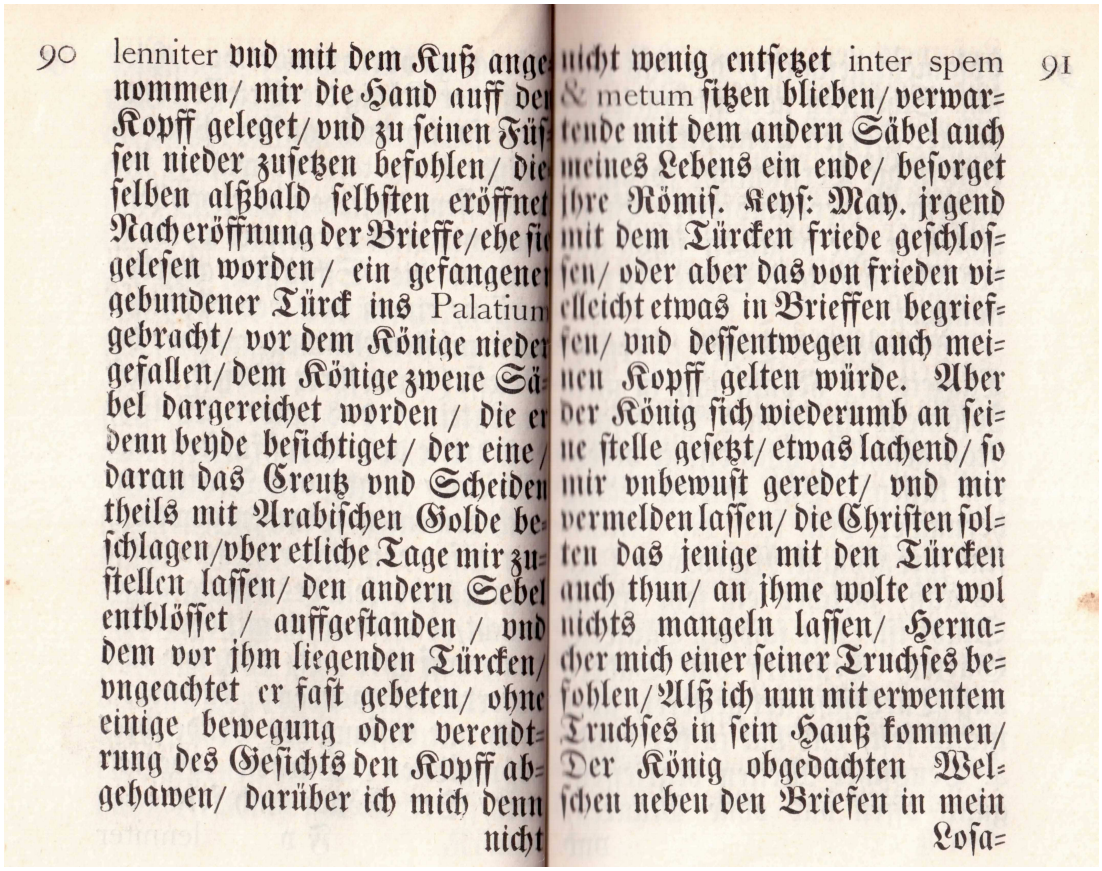

90 lenniter vnd mit dem Kuß ange-
nommen/ mir die Hand auff der
Kopff geleget/ vnd zu seinen Füs-
sen nieder zusetzen befohlen/ die-
selben alßbald selbsten eröffnet
Nacheröffnung der Brieffe/ehe sie
gelesen worden/ ein gefangener
gebundener Türck ins Palatium
gebracht/ vor dem Könige nieder
gefallen/ dem Könige zwene Sä-
bel dargereichet worden/ die er
denn beyde besichtiget/ der eine/
daran das Creutz vnd Scheiden
theils mit Arabischen Golde be-
schlagen/vber etliche Tage mir zu-
stellen lassen/ den andern Sebel
entblösset/ auffgestanden/ vnd
dem vor jhm liegenden Türcken/
vngeachtet er fast gebeten/ ohne
einige bewegung oder verendt-
rung des Gesichts den Kopff ab-
gehawen/ darüber ich mich denn
nicht

nicht wenig entsetzet inter spem & metum sitzen blieben/ verwar-
tende mit dem andern Säbel auch
meines Lebens ein ende/ beforget
jhre Römis. Keys: May. jrgend
mit dem Türcken friede geschlos-
sen/ oder aber das von frieden vi-
elleicht etwas in Brieffen begrief-
fen/ vnd dessentwegen auch mei-
nen Kopff gelten würde. Aber
der König sich wiederumb an sei-
ne stelle gesetzt/ etwas lachend/ so
mir vnbewust geredet/ vnd mir
vermelden lassen/ die Christen sol-
ten das jenige mit den Türcken
auch thun/ an jhme wolte er wol
nichts mangeln lassen/ Herna-
cher mich einer seiner Truchses be-
fohlen/ Alß ich nun mit erwentem
Truchses in sein Hauß kommen/
Der König obgedachten Wel-
schen neben den Briefen in mein
Losa- 91

Příloha č. 6 **Příjezd do Persie** (4/4)

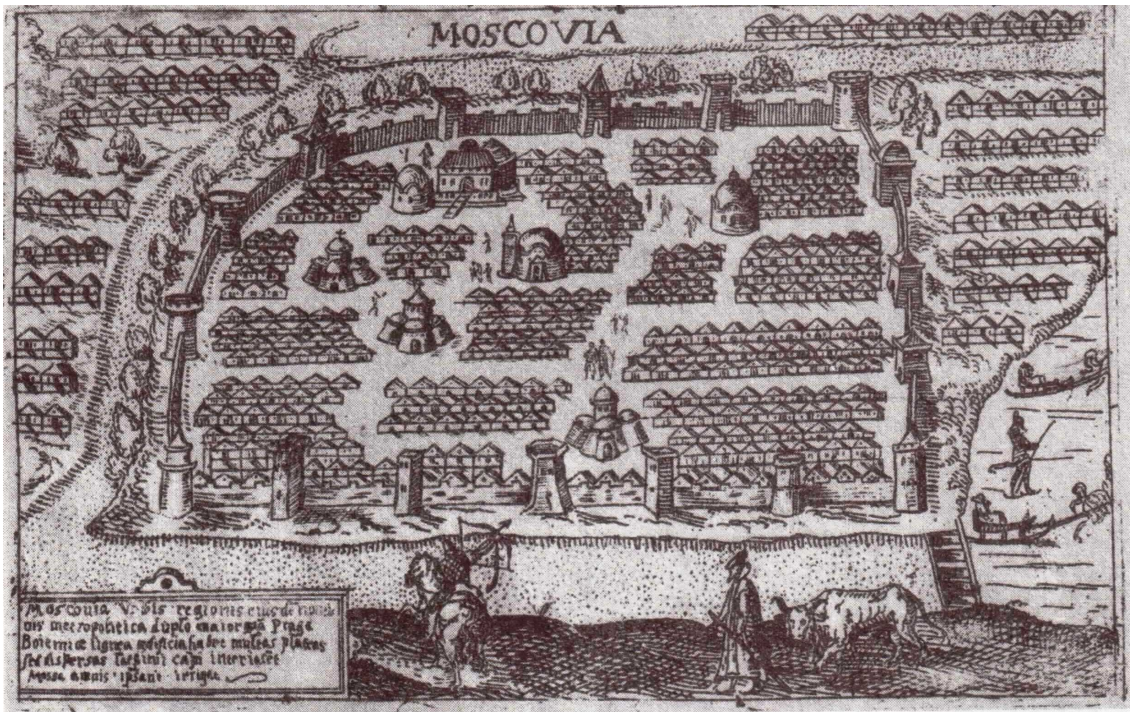

Příloha č. 7 **Plánek Moskvy**

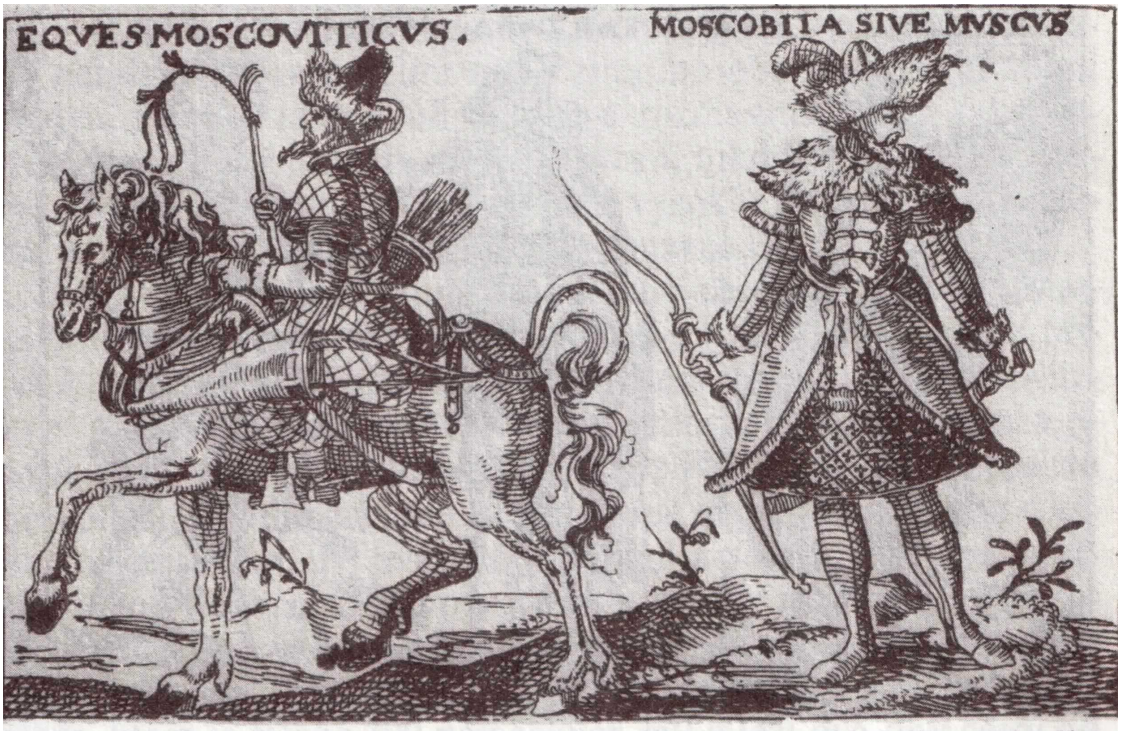

Příloha č. 8 **Moskevský jezdec a pěšák**

Příloha č. 9 **Tatarský bojovník, tatarská žena a perský satrapa**

Příloha č. 10 **Rudolf II.**

Příloha č. 11 Šáh Abbás I. Veliký

Příloha č. 12 Šáh Abbás I. Veliký

Příloha č. 13 **Perský vyslanec Mehdíkulí Beg**

Příloha č. 14 **Boris Godunov**